

Vaula Berg

YKSILÖTOIMIJA KIERTOTALOUS- SIIRTYMÄN VAUHDITTAJANA

Diskurssianalyysi kestävyystoimijoiden identiteeteistä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalipsykologia
Pro Gradu -tutkielma
Huhtikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Vaula Berg: Yksilötoimija kiertotaloussiirtymän vauhdittajana – Diskurssianalyysi kestävyystoimijoiden identiteeteistä

Pro Gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Sosiaalipsykologia

Ohjaajat: Melisa Stevanovic ja Satu Teerikangas

Huhtikuu 2022

Tässä Pro Gradu -tutkielmassa tarkastelen, miten ja minkälaisia diskursiivisia identiteettejä kestävyystoimijat rakentavat puhuessaan itsestään. Aineistona oli CICAT2025-hankkeen keräämästä yritysaineistosta 12 haastattelua, joissa on haastateltu kiertotalouden edelläkävijäyrityksissä työskenteleviä ammattilaisia. Analysoin diskurssianalyttisesti vastauksia yksilötason haastattelukysymyksiin, jotka koskivat kestävyystoimijana toimimista sekä ammatillisessa että yksityiselämässä.

Kestävyysmuutosten tutkimuksessa on kestävyystoimijan käsitteellä alettu kuvata yksilöitä, jotka toimivat eri kestävyystoimijaroleissa ammattilaisena, kansalaisena ja/tai kuluttajana aikomuksenaan edistää kestävää tulevaisuutta. Aiempi kestävyystoimijuutta koskeva tutkimus osoittaa, että tälle toiminnalle on ominaista muutoksen ajaminen yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa erityisen tunnelatautuneessa kontekstissa. Kestävyystoimijana olemiseen kytkeytyy useita paradokseja, ristiriitoja ja jännitteitä. Tutkimuksen valossa vaikuttaisi siltä, että kestävyystoimijat ovat pakotettuja tasapainoilemaan oman minäkäsityksen sekä ammatillisen ja yksityiselämän jännitteiden, voimakkaiden tunnekokemusten ja ristiriitojen välimaastossa pyrkiessään tekemään ymmärrettäväksi itseään.

Tutkielma asettuu sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteeseen, jossa maailma ja sen ilmiöt nähdään sosiaalisesti rakentuneina. Tutkielman metodinen lähestymistapa on diskursiivinen psykologia, joka on psykologisia aiheita yksilön kielenkäytössä tarkasteleva diskurssianalyysin muoto. Analyysimenetelmän kautta tarkastelen haastateltavien itse itseensä liittämiä merkityksiä ja puhetapoja. Tutkielman kannalta keskeisin analyttinen käsite on diskursiivinen identiteetti, joka määrittyy toiminnalliseksi kategoriaksi, jonka kautta yksilöt rakentavat itsestään tietynlaista kuvaa. Se on yhdistelmä ominaisuuksia, oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka kantavat ihanteisiin kytkeytyviä oletuksia siitä, minkälainen itsen esitystapa on missäkin tilanteessa moraalisesti toivottavaa.

Tutkimuksen tuloksena on neljä diskursiivista identiteettiä, jotka ovat muutoksentekijä, pettynyt toimija, hyveellinen ihminen ja epätäydellinen ihminen. Kukin diskursiivinen identiteetti rakentuu tukeutuen erilaisiin puhetapoihin, kielikuviin ja ihanteisiin. Muutoksentekijä kertoo edistävänsä muutosta ammatillisen roolinsa kautta. Pettynyt toimija kuvaa oman toimintansa rajallisuutta sekä pettymystään päätöksentekijöihin. Hyveellinen ihminen merkityksellistää itseään oman hyvyyden ja moraalin sekä vastuullisten valintojen tekemisen kautta. Epätäydellinen ihminen painottaa vastuullisen kuluttajan ihanteesta poikkeavalla tavalla omaa epätäydellisyyttään kuluttajana sekä itseään elinikäisenä oppijana.

Haastateltavat korostivat kestävyystoimijarooliaan milloin ammattilaisena, milloin kansalaisena ja/tai kuluttajana rakentaessaan diskursiivista identiteettiään. Löydetyissä identiteeteissä itse määritetään erityisesti suhteessa kestävyystoimijan ihanteeseen, jota identiteetit yhtäältä myötäilevät, toisaalta vastustavat. Kykenemättömyys esittää itseä kaikkien diskursiivisten identiteettien kohdalla ihanteellisena kestävyystoimijana, asettaa haastateltavat kielellisesti ristiriitaiseen asemaan, jossa tulisi tasapainoilla tosielämän realiteettien ja tämän ihannekuvan välillä. Tutkielman tulokset antavat viitteitä kestävyystoimijoiden vaikeasta identiteettityöstä sekä diskursiivisen todellisuuden haasteellisuudesta heidän pyrkiessään tekemään ymmärrettäväksi itseään.

Avainsanat: Kestävyysmuutos, kiertotalous, kestävyystoimija, toimijuus, sosiaalinen konstruktionismi, diskurssianalyysi, diskursiivinen psykologia, diskursiivinen identiteetti

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. Johdanto.....	1
2. Kestävyyssuutosten tutkimuskenttä.....	4
2.1. Kestävyyssuutos.....	4
2.1.1. Kestävyyssuutos sosioteknisenä siirtymänä	4
2.1.2. Kiertotalous kestävyyssuutoksen ajurina	6
2.2. Kestävyyssuutoimija muutoksen vauhdittajana	8
2.2.1. Kestävyyssuutoimijuus.....	8
2.2.2. Kestävyyssuutoimijan kokemat ristiriidat ja tunteet.....	11
2.3. Yhteenveto kirjallisuuskatsauksesta	13
3. Teoreettis-metodologinen viitekehys.....	15
3.1. Sosiaalinen konstruktionismi.....	15
3.2. Diskursiivinen psykologia	19
3.3. Diskursiivinen identiteetti.....	21
3.3.1. Itsestä puhuminen ja kieli	22
3.3.2. Ihannediskurssit identiteetin rakennuspalikoina	23
4. Tutkimuksen toteuttaminen	26
4.1. Tutkimuskysymys.....	26
4.2. Aineiston kuvaus	26
4.3. Tutkimuksen eettisyys	29
4.4. Analyysin toteutus	31
5. Aineiston analyysi.....	34
5.1. Muutoksenteelijä	35
5.1.1. Muutospuhe	35
5.1.2. Uskonnollisen käännytystyön kielikuvat	37
5.1.3. Edelläkävijän ihanne.....	39
5.2. Pettynyt toimija	41
5.2.1. Toimintarajoitteisuus	42
5.2.2. Pettymys päätöksenteelijöihin	43
5.2.3. Aktiivisen toimijan ihanne.....	46
5.3. Hyveellinen ihminen	49
5.3.1. Ammatillisen ja yksityisen yhteen kietoutuneisuus	50
5.3.2. Ekologiset toimintakuvaukset.....	51
5.3.3. Hyvän ihmisen ihanne	52

5.4. Epätäydellinen ihminen	55
5.4.1. Epäekologiset toimintakuvaukset	55
5.4.2. Vastuullisen kuluttajan ihanne	57
5.4.3. Epätäydellisyyden hyväksyminen.....	59
5.5. Kestävyysoimijuus diskursiivisena ilmiönä	62
5.5.1. Neljä diskursiivista identiteettiä.....	62
5.5.2. Kestävyysoimijan ihanne	65
6. Johtopäätökset	70
7. Lopuksi	78
7.2. Tutkimuksen rajoitteet.....	78
7.3. Jatkotutkimusehdotukset	79
Lähteet.....	83
Liitteet	91

1. Johdanto

Olen kestävyystoimija. Kestävyystoimijan minusta tekee se, että pyrin sekä ammatillisessa että yksityisroolissani edistämään kestävämpää tulevaisuutta. Kestävyystoimija esitetään usein sankarina. Sankarina, joka jaksaa esimerkillään ja loputtomalla energiallaan puskea muutosta eteenpäin sekä tehdä tietoisia ja harkittuja valintoja. Sankarina, joka löytää ratkaisun ympäristökriisiin ja pelastaa maailman. Sankarina, joka on epäitsekkäs, iloinen, optimistinen ja innostunut. Kuitenkin koen, että kestävyystoimijuus on paljon moniulotteisempi ilmiö kuin se yleisesti ottaen ymmärretään. Minulla on kestävyystoimijana paine esittää itseni muille tämän sankaritarinan mukaisesti moraalisesti hyveellisenä, mutta positiivisten tunteiden ohella kokemani vaikeat tunteet ja keskeneräisyys aiheuttavat minussa ristiriidan: enkö olekaan hyvä kestävyystoimija, sillä en istu tähän sankaritarinaan?

Tarinani kestävyystoimijana alkoi vuonna 2018. Kokemustani voisi luonnehtia tunteiden vuoristoradaksi. Ensin tuli ilmastoheräämisen synnyttämä maailmantuska ja ahdistuneisuus, sitten raivokastakin toimintaa muuttaa arkeni käytännöt kestäviksi. Jälkeenpäin ajateltuna koin jonkinlaista paniikkia, syyllisyyttä ja häpeää siitä, miten epäkestävästi olin koko elämäni elänyt. Tunsin myös riittämättömyyttä tajutessani, etten kyennyt muuttamaan arkeani täysin kestäväksi. Kaikista löytämistäni ekologisista vaihtoehdoista tuntui aina löytyvän jotain moitittavaa. Ensin väsyin, lopulta uuvuin. Toimintakykyni palauduttua hakeuduinkin töihin ympäristöteemojen pariin. Tuli kutkuttava innostuneisuus sekä merkityksellisyyden tunteet: olen tekemässä jotain tärkeää! Myös yhteenkuuluvuuden tunne oli hunajaa sielulleni. Sain tutustua ihmisiin, joilla oli sama missio. Innostuksen ja merkityksellisyyden sekaan tuli kuitenkin nopeasti taas kielteisiä tunteita, tällä kertaa pettymystä, väsymystä ja turhautumista. Olin pettenyt itseni, pettenyt päätöksentekijöihin ja pettenyt muutoksen hitauteen.

Koen suunnatonta ristiriitaa siitä, että olen kestävyystoimija edistävä ammattilainen, mutta en osaa tai voi arjessani aina valita kaikista ekologisista vaihtoehdoista juuri sitä kaikkein ympäristöystävällisintä. Voimisen ja osaamisen lisäksi en välttämättä myöskään halua tehdä jokaista elämäni kulutusvalintaa tarpeideni, halujeni tai mielenterveyteni kustannuksella. Tämä synnyttää painetta selittää muille itseäni ja tekemiäni valintoja. Välillä minun on vaikea määrittellä itseäni edes itselleni: mihin kategoriaan kuulun? Voinko kutsua itseäni kestävyystoimijaksi? Varjopuolena on se, että olen esimerkiksi kyseenalaistanut uravalintani kestävyysaiheiden parissa useammin kuin kerran. Minulle tärkeä oivallus on kuitenkin ollut se, että maailma tarvitsee ihmismassoja: epätäydellisestä kestävyystoimijasta edistäviä ihmisiä miljardeja

sen sijaan, että olisi vain muutama sankarin ihanteeseen istuva täydellisen vihreä yksilö. Vaikka en aina osaa, kykene tai jaksa tehdä vastuullisinta valintaa, olen silti muutoksentehtävä, joka toiminnallaan edistää siirtymää kohti kestävämpää maailmaa. Ei ole muuta hyvinvointini kannalta aidosti kestävä tapaa olla itselleni, muille ja ympäristölle täydellinen kuin olla epätäydellinen – eli ihminen.

Laajemmasta perspektiivistä katsottuna on selvää, että kestävä tulevaisuuden turvaaminen vaatii radikaaleja ja pikaisia toimia yhteiskunnissa globaalisti. Sekä Euroopan Unioni että Suomi näkevät ratkaisuna siirtymän kiertotalouteen, jossa luonnonvarojen kestävä käyttö ei ole kytköksissä talouden ja hyvinvoinnin kasvuun (Euroopan komissio 2020; Valtioneuvosto 2021; Ympäristöministeriö 2021). Kiertotalouden tutkimuksessa on aiemmin keskitytty pääasiassa teknisiin, liiketoiminnallisiin ja lainsäädännöllisiin ratkaisuihin sekä tuotannon ja talouden kysymyksiin. Inhimillisen toimijuuden merkitystä on kuitenkin pitkään vähätelty, vaikka muutoksen keskiössä on aina aktiivisesti toimiva ihminen. Toimijuus sen kaikissa muodoissa on kriittinen osa kestävyysmuutosta, ja se itsessään voidaan nähdä muutosta ajavana vauhdittajana, eli muutoksen katalyyttinä. (Teerikangas & Onkila & Koistinen & Mäkelä 2021.)

Paradigmamuutos kestävämpään talousjärjestelmään ei voi toteutua ilman yksilöitä ja heidän ymmärtämistään: kaikkien muutoksessa olevien organisaatioiden, ryhmien, järjestelmien ja valtioiden keskellä on kuitenkin aina muutoksessa oleva, tunteva ja kokeva, ihminen (Koistinen & Teerikangas 2021). Paras mahdollinen tilanne olisi tietenkin se, että tämä ihminen on hyvinvoiva, kyetäkseen aktiivisesti omalla muutosenergiallaan ottamaan osaa kestävämmän tulevaisuuden rakentamiseen. Inhimillisen toimijuuden tutkimus on kestävyysmuutosten kentässä kuitenkin vielä alkutekijöissään, ja viimeaikaisessa kestävyystutkimuksessa on peräänkuulutettu tarvetta erityisesti yksilötason toimijuuden ymmärtämiselle (ks. esim. De Haan & Rotmans 2018; Teerikangas & Koistinen & Onkila & Mäkelä 2021b).

Tämän tutkielman tavoitteena on lisätä ymmärrystä kestävyystoimijoiden diskursiivisesta todellisuudesta tutkimalla kestävyystoimijoiden tapoja puhua itsestään sekä tätä kautta rakentuvia diskursiivisia identiteettejä. Lisäksi pureudun siihen, miten löydetty identiteetit heijastavat laajempia kulttuurisia mallitarinoita kestävästi toimimisesta: minkälaisena kestävyystoimijan ihanne esitetään, ja miten puhe itsestä rakentuu suhteessa tähän ihanteeseen. Tutkielman aineistona on 12 kestävyysalan ammattilaisen haastattelua. Kaikki haastateltavat työskentelivät haastattelun aikaan vastuuasemassa yksityisessä kiertotalouden

edelläkävijäyrityksessä. Tutkielman analyysimenetelmänä on diskursiivinen psykologia, joka pohjaa sosiaalisen konstruktionismin taustaoletuksiin todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta.

Aloitan tutkimuksen kirjallisuuskatsauksella kestävyysmuutosten tutkimuskenttään erittelemällä kestävyysmuutosta, kiertotaloutta ja kestävyystoimijuutta käsittelevää kirjallisuutta. Kolmannessa luvussa käyn läpi tutkimuksen teoreettis-metodologisen viitekehyksen sekä määrittelen tutkielmani kannalta keskeisimmän käsitteen: diskursiivisen identiteetin. Neljännessä luvussa esittelen tutkimuskysymyksen, aineiston ja tutkimusetiikkaa sekä kuvaan analyysiprosessin vaiheet. Viidennessä luvussa käyn läpi tutkimukseni tulokset. Kuudennessa luvussa keskustelutan tulokset olemassa olevan tutkimuskirjallisuuden ja tutkielman teoreettisen taustan kanssa. Lopuksi arvioin tutkimuksen toteutumista käymällä läpi tutkimuksellisia rajoitteita sekä esittämällä jatkotutkimusaiheita.

2. Kestävyyssuutosten tutkimuskenttä

Tässä luvussa teen katsauksen kestäväyysmuutosten tutkimuskenttään kehystäen samalla tutkielmani kontekstin. Ensimmäisessä alaluvussa lähdän liikkeelle kestävyyskriisin kuvailusta sekä kestävyysmuutoksen määritelmästä, joka nähdään tutkielmassa laajana sosioteknisenä siirtymänä kohti kestävämpiä tuotannon ja kuluttamisen tapoja. Seuraavaksi esittelen kiertotalouden yhtenä keinona tavoitella laajempaa kestävyysmuutosta. Toisessa alaluvussa siirryn tarkastelemaan tämän tutkimuksen yhtä keskeisintä käsitettä, eli kestävyystoimijuutta, jota lähestytään kestävyysmuutoksen vauhdittajana, eli katalyyttinä. Lopuksi vedän vielä yhteen tutkielmani kannalta keskeisimmät näkökohdat.

2.1. Kestävyysmuutos

2.1.1. Kestävyysmuutos sosioteknisenä siirtymänä

Ihmiskunnan tuotantoprosessit sekä jatkuvasti kasvava ylikulutus ovat ylittäneet planeettamme kantokyvyn samalla, kun ympäristökriisi uhkaa elämän edellytyksiä maapallolla. (Elchacham & Ben-Uri & Grozovski & Bar-On & Milo 2020; Euroopan Komissio 2021; Rockström ym. 2009). Laskelmien mukaan ihmiskunnan tuottaman materian massa on tänä päivänä suurempi kuin koko maapallon luonnollisen elollisen materian yhteensä. Tilanteeseen on johtanut ihmiskunnan kiihkeä tuotantotahti, joka synnyttää planeetallemme lisää tavaraa viikoittain lähes kahdeksan miljardin ihmisen painon verran. (Elchacham ym. 2020.) Maailman talousfoorumien mukaan yli puolet maailman bruttokansantuotteesta on tällä hetkellä riippuvainen luonnosta (World Economic Forum 2020). Lisäksi vaarassa ovat ihmiskunnalle elintärkeät luonnon tarjoamat palvelut, kuten ravinnon, veden ja lääkkeiden saatavuus (Forslund 2021).

Tutkimus osoittaa sen, kuinka järjestyttävän suureksi ihmiskunnan jalanjälki ja vaikutukset ympäristöön ovat kasvaneet verrattuna kengänkookoomme. Ihmisen epäkestävä toiminta on johtanut ekologiseen kestävyyskriisiin, johon lukeutuu ilmaston lämpeneminen, luonnon monimuotoisuuden väheneminen sekä luonnonvarojen hupeneminen (Dufva & Laine & Lähdemäki-Pekkinen & Parkkonen & Vataja 2019, 10). Kestävyyskriisi on ihmiskunnalle aikamme suurimpia sosiaalisia, poliittisia ja taloudellisia haasteita, joka uhkaa lajimme kokonaisvaltaista hyvinvointia. Samalla se on uhka identiteeteillemme, sillä tilanne haastaa ymmärryksemme itsestämme yksilöinä sekä lajina osana laajempaa ekosysteemiä. (Wright &

Nyberg & Grant 2012, 1472.) Lähivuosien kehityskulut voidaan nähdä ihmiskunnan tärkeimpinä, johon ollaan mediassa viitattu ’kohtalon vuosikymmeninä’ (ks. esim. Hartikainen 2020).

Kestävyysmuutosten tutkimuskenttä pyrkii ymmärtämään ja löytämään ratkaisuja maapallon tulevaisuutta uhkaavaan ja radikaaleja toimia vaativaan kestävyyskriisiin. Kestävyysmuutosten tutkimuskenttä on kuitenkin monimutkainen tieteenala kriisin sisältämien haasteiden massiivisuuden ja kompleksisuuden vuoksi. (Markard & Raven & Truffer 2012, 965.) Kestävyysmuutosten tutkimuskenttä tavoittelee kestävä yhteiskunnallisen muutoksen edistämistä maapallon kantokyvyn rajojen sisällä. Tarkoituksena on olemassa olevien instituutioiden uudistuminen, ympäristöinnovaatiotoiminnan kehittäminen sekä toimijuuteen kannustaminen. Tutkimus yhdistää eri tieteenaloja, kuten luonnontieteitä, kauppatieteitä, insinööritieteitä sekä yhteiskuntatieteitä. Sen tutkimuskohteita ovat esimerkiksi ilmastonmuutoksen hillintä, yritysvastuun kehittäminen, kestävä tuotanto, vastuulliset liiketoimintamallit sekä ihmisten toimijuus kestävyysmuutoksissa. (LUT 2021.)

Kestävyysmuutoksia voidaan edellä kuvatun tieteen kentän sisällä lähestyä eri tavoin. Tässä tutkielmassa kestävyysmuutos ymmärretään monitasoisen muutoksen mallin (eng. *multi-level perspective*) mukaisesti sosioteknisenä siirtymänä, jolla tarkoitetaan erilaisten systeemien, kuten talous-, energia- ja ruokajärjestelmien, radikaaliin muutokseen johtavaa prosessien kokonaisuutta. Radikaalilla muutoksella ei kuitenkaan viitata muutoksen nopeuteen, vaan ennemminkin sen laajuuteen. (Geels & Schot 2010, 11.) Näissä prosesseissa tapahtuukin muutoksia usean vuosikymmenen aikajänteellä ja monella eri ulottuvuudella – teknologisella, materiaalisella, organisationaalisella, poliittisella, taloudellisella ja sosiokulttuurisella tasolla. Muutos vaatii toteutuakseen useita eri tason toimijoita. Keskeistä sosioteknisissä siirtymissä verrattuna esimerkiksi teknologisiin siirtymiin on se, että näkökulma huomioi teknologisen ja hallinnollisen tason lisäksi sosiaalisten ja kulttuuristen rakenteiden merkityksen muutokselle. Tämän määrittelyn pohjalta kestävyysmuutos tarkoittaa pitkäntähtäimen moniulotteista ja fundamentaalista muutosta, jossa sosiotekniset systeemit siirtyvät kestävämpiin tuotannon ja kuluttamisen malleihin. (Markard ym. 2012, 956.) Seuraavassa luvussa esittelen kiertotalouden yhtenä keinona tavoitella laajempaa sosioteknistä kestävyysmuutosta siirtymällä nykyisestä kestävämmästä talousjärjestelmästä kestävämpään talousjärjestelmään. Muutos kiertotalouteen on monialainen sosiotekninen siirtymä, joka tulee vaikuttamaan laajasti teknologioihin, yhteiskuntaan ja kulttuuriin sekä tapoihin toteuttaa tuottavaa liiketoimintaa (Kirchherr & Reike & Hekkert 2017, 229).

2.1.2. Kiertotalous kestävyysmuutoksen ajurina

Kiertotalous nähdään talousjärjestelmän tasolla ratkaisuna sille, ettei maapallo enää kestä ekologiseen kestävyyskriisiin johtaneita ihmiskunnan vaikutuksia ympäristölle. Nykyinen markkinatalous mahdollistaa ympäristölle haitalliset kulutustuotteet ilman seurauksia, ja kestävyysmuutos vaatii suurta ajattelu- ja toimintatapojen muutosta julkisessa hallinnossa, yrityksissä ja kotitalouksissa. (Rocström ym. 2009.) Ympäristön tilanteen kärjistymisen taustalla nähdään nykyisen talousjärjestelmän epäkestävät käytännöt, jotka eivät kykene vastaamaan kestäväns tulevaisuuden vaatimuksiin (Oberle ym. 2019). Kiertotalous nähdään ajurina irrottautumiselle nykyisistä resurssien liikakäyttöön ja jatkuvaan kasvuun perustuvista kulutus- ja tuotantomalleista. Muutoksella tavoitellaan luonnonvarojen ylikulutuksen, ilmastonmuutoksen ja luontokadon hillitsemistä sekä talouden ja työllisyyden vahvistamista. (Sitra & Deloitte 2022; Valtionneuvosto 2021; Ympäristöministeriö 2021.) Tämä merkitsee uudenlaista tapaa ajatella, tehdä liiketoimintaa sekä hyödyntää materiaaleja ja tuotteita (Sitra & Deloitte 2022, 5).

Kiertotalous on tällä hetkellä nouseva trendi sekä tutkimuksessa että käytännön toimijoiden keskuudessa. Sille ei kuitenkaan ole olemassa yhtä vakiintunutta määritelmää (Kirchherr ym. 2017, 221). Yleisesti kiertotalous määritellään lineaarisen talousmallin vastakohtaksi, jossa kulutus ja tuotanto mahtuvat maapallon kantokyvyn rajoihin. Nykyisessä lineaaritaloudessa luonnonvaroja hyödynnetään usein kertaluontoisesti, jonka jälkeen käytetyt materiaalit ovat hyödyntämätöntä ja käyttökeltvotonta jätettä. Kiertotalouden tavoitteena on puolestaan pitää nämä tuotteet, materiaalit ja resurssit talouden käytössä mahdollisimman pitkään. Käytännössä tämä toteutuu esimerkiksi tuotesuunnittelun, huollettavuuden, korjattavuuden sekä tuotteiden ja raaka-aineiden yhteiskäytön kautta. (SYKE 2020.)

Tutkimuksessa kiertotalous on määritelty talousjärjestelmäksi, joka korvaa lineaarisen talousmallin materiaalien kertakäyttöön pohjaavan ajattelun materiaalien uusiokäyttöön ja kierrätykseen pohjaavilla tuotannon ja kuluttamisen prosesseilla (Kirchherr ym. 2017, 229). Kiertotalouden ymmärretään kuitenkin usein virheellisesti tarkoittavan lähinnä kierrätystä, vaikka kierrätys on todellisuudessa vain osa materiaalien kiertoa kiertotaloudessa (Lehtimäki & Aarikka-Stenroos 2020). Kiertotalouden tarkoituksena on, ettei käyttökeltvotonta jätettä syntyisi lähes lainkaan. Sen sijaan tuotteet suunnitellaan jo suunnitteluvaiheessa uusiokäyttöön sekä valmistetaan ainoastaan kierrätettävistä materiaaleista uusiutuvalla energialla. Materiaalit hyödynnetään elinkaaren lopussa joko saman tai toisen tuotteen arvoketjussa, jolloin edellisen

materiaalit voivat kierrätyskäsittelyn kautta toimia raaka-aineena seuraavalle. Kiertotalouden ydinajatuksena on, että toimijat eri tasoilla yksilöinä, teollisuudessa ja yhteiskunnassa jakaisivat omistamisen sijaan raaka-aineita, esineitä ja palveluita. (Sitra 2014, 3–4.) Liiketoiminnan tuottavuuden näkökulmasta valmistetun tuotteen materiaalin arvo on näin ollen hyödynnettävissä useampaan kertaan sen sijaan, että se tuottaisi voittoa vain kerran (em. 9).

Kiertotalous operoi kaikilla tasoilla: mikrotasolla vaikuttaen tuotteisiin, yrityksiin ja kuluttajiin, mesotasolla eri teollisuusalueisiin ja toimialoihin sekä makrotasolla kaupunkeihin, valtioihin ja tätäkin suurempiin entiteetteihin (Kirchherr ym. 2017, 229). Aidosti kestävä kiertotalouden mukainen talousjärjestelmä pohjaa kestävänsä kehityksen periaatteisiin taloudellisesta, sosiaalisesta ja ekologisesta kestävydestä (Lehtimäki & Aarikka Stenroos 2020; Kirchherr ym. 2017, 229). Tämänkaltainen talousmalli mahdollistaa hyvän ja merkityksellisen elämän nykyisille ja tuleville sukupolville ympäristöä kuormittamatta (Merenheimo & Saari & Gynther & Rauta 2020, 3). Kestävässä ja turvallisessa kiertotaloudessa toimitaan planetaaristen rajojen sisällä, mahdollistetaan erityisesti kemikaalikiertojen kulku koko elinkaaren ajan sekä huomioidaan ennakoivasti jätteiden turvallinen hyödyntäminen ja käsittely (SYKE 2020).

Kiertotaloutta markkinoidaan yrityksille keinona tehdä kestävämpää ja tuottavampaa liiketoimintaa, sillä tuotteiden parempi suunnittelu ja materiaalien uudelleenhyödyntäminen vähentävät kuluja tuottaen näin enemmän voittoa yrityksille (Ellen McArthur Foundation 2013, 8; Sitra 2014, 9; Sitra ja Deloitte 2022, 5). Kiertotalousliiketoiminnan onkin oltava kannattavaa, jotta se voi kilpailla nykyistä talousmallia vastaan. Globaali siirtymä kiertotalouteen nähdään myös suomalaisille yrityksille mahdollisuutena kehittää nykyistä liiketoimintaansa, laajentua uusille markkinoille sekä luoda kestävä kasvua (Sitra & Deloitte 2022, 2).

Käytännössä kiertotaloutta toteutetaan yritysten tasolla erilaisten kiertotalouden liiketoimintamallien kautta. Sitran kiertotalouden kiinnostavimmat -listaus (2021) määrittelee nämä viisi mallia, joita ovat tuote palveluna, uusiutuvuus, jakamislustat, tuote-elinkaaren pidentäminen sekä resurssitehokkuus ja kierrätys. Tuote palveluna on nimensä mukaisesti palveluiden tarjoamista ja kuluttamista tuotteiden omistamisen sijaan, joka kannustaa valmistajia valmistamaan pitkäaikaisen ja laadukkaan tuotteen. Uusiutuvuus viittaa uusiutuvien ja kierrätettävien materiaalien sekä uusiutuvan energian käyttöön tuotteiden suunnittelussa ja valmistuksessa. Jakamislustat pyrkivät tavaroiden ja resurssien

hyödyntämistä kasvattamiseen digitaalisilla alustoilla esimerkiksi vuokrauksen ja myymisen kautta. Tuote-elinkaaren pidentämisessä tuotteita pidetään alkuperäisessä tarkoituksessa mahdollisimman pitkään esimerkiksi huollon ja korjaamisen keinoin. Resurssitehokkuus ja kierrätys puolestaan keskittyvät materiaali- ja energiatehokkaisiin ratkaisuihin sekä elinkaarensa loppuun tulleiden materiaalien takaisinkeräykseen ja uudelleenhyödyntämiseen. Todellisuudessa yritys voi myös yhdistellä näitä erilaisia tapoja toteuttaa ekologisesti kestävää liiketoimintaa. (Sitra 2021.)

Kuten yllä on kuvattu, ihmiskunta on ajautunut kulutus- ja kasvukeskeisen talousjärjestelmän sekä tämän varaan rakentuneiden elämäntyylien kustannuksella tuhoamaan ekosysteemejä ja ihmiskunnan elämän edellytyksiä maapallolla. Jotta maapallon ja ihmiskunnan tulevaisuus voidaan turvata, tulisi yhteiskuntien globaalisti edistää systeemistä muutosta kohti kestävämpää tapaa elää, työskennellä ja harjoittaa liiketoimintaa (Folke ym. 2011, 719). Viime vuosien aikana kysymykset siitä, mitä kukin voi toiminnallaan tehdä tai onko sillä edes merkitystä, ovatkin nousseet pintaan. Tutkimus on kuitenkin jo pitkään keskittynyt systeemien makrotason ymmärtämiseen, jolloin mikrotason ymmärrys on jäänyt vähemmälle. Jotta kiertotalous osana laajempaa sosioteknistä kestävyysmuutosta voi toteutua, toimijoiden ja toimijuuden rooli on muutoksessa elintärkeä. (Koistinen & Teerikangas 2021.) Tätä toimijuutta on viime aikaisessa kestävyystutkimuksessa alettu lähestyä kestävyystoimijuuden käsitteen kautta (ks. esim. Teerikangas ym. 2021).

2.2. Kestävyystoimija muutoksen vauhdittajana

2.2.1. Kestävyystoimijuus

Satu Teerikangas, Tiina Onkila, Katariina Koistinen ja Marileena Mäkelä lanseerasivat käsitteen kestävyystoimijuus (eng. *sustainability agency*) viime vuonna ilmestyneessä teoksessaan *'Research handbook of sustainability agency'* (2021), jossa he esittelivät kestävyystoimijuuden kattokäsitteenä kuvaamaan toimijuuden roolia kestävyysmuutoksissa. Teos sisältää ainoan tämänhetkisen, tässäkin tutkielmassa hyödynnetyn, selkeän määritelmän kestävyystoimijuudesta. Kestävyystoimijuus määritellään teoksessa aikomukselliseksi ja proaktiiviseksi yksilölliseksi tai kollektiiviseksi toiminnaksi, jonka tarkoituksena on edistää kestävää tulevaisuutta (Teerikangas ym. 2021, 423). Aikaisemmin kestävyystoimijuuteen on viitattu myös muutostoimijan käsitteellä (eng. *change agency*), joka määritellään yksilöksi tai

ryhmäksi, joka aloittaa, johtaa tai ottaa vastuuta systeemisen muutoksen ajamisesta (Caldwell 2003). Muutoksen ajaminen onkin keskeinen osa kestävyystoimijan toimintaa sisältäen vuorovaikutusta ja yhteistyötä muiden eri toimijuuden muotojen kanssa (Teerikangas ym. 2021b, 422–423).

Yleisellä tasolla kestävyystoimijuus jaotellaan inhimilliseen ja epäinhimilliseen kestävyystoimijuuteen (eng. *human and non-human sustainability agency*). Epäinhimillinen kestävyystoimijuus viittaa erilaisten materiaalien ja elollisen luonnon toimijuuteen, joilla on keskeinen rooli esimerkiksi kiertotaloudessa, rakennetussa ympäristössä sekä luontoresurssien hyödyntämisessä. Inhimillinen kestävyystoimijuus viittaa ihmisten, kuten yksilöiden tai kollektiivien aikomukselliseen, aloitteelliseen ja aktiiviseen kestävyystoimintaan, joka toteutuu usein yhteistyössä muiden kanssa. (Teerikangas ym. 2021b, 422–423.) Inhimilliset muutostoimijat määritellään myös moraaliseksi toimijoiksi, sillä heidän aikomuksenaan on toimia arvopohjaisesti niin, että olemassa olevat systeemit muuttuvat vastaamaan enemmän heidän omia henkilökohtaisia arvojaan (De Haan & Rotmans 2018, 278).

Todella laaja joukko inhimillisiä toimijoita voidaan määritellä kestävyystoimijoiksi. Yksilötasolla kestävyystoimija viittaa yksilöön, joka toimii organisaation, instituution tai yhteisön kontekstissa eri kestävyystoimijarooleissa ammattilaisena, kansalaisena ja/tai kuluttajana. Organisaation sisällä yksilön asema voi vaihdella ylimmästä johdosta keskijohtoon tai työntekijään. Lisäksi yksilö saattaa edistää kestävyyttä esimerkiksi aktivistina tai yrittäjänä. (Teerikangas ym. 2021b, 422.) Yksilöt sekä organisaatioiden sisällä että niiden välillä vauhdittavat muutosta muun muassa inspiroimalla ja motivoimalla muita toimimaan (Carroll & Levy & Richmond 2008, 372). Kollektiivisen tason kestävyystoimijuuteen sisältyy institutionaalisella tasolla esimerkiksi virallinen ja epävirallinen talous sekä lainsäädäntö. Myös kokonaiset organisaatiot, valtiot, kaupungit, ekosysteemit ja yritykset voidaan nähdä kollektiivisen tason kestävyystoimijoina. Kestävyyttä edistävä aktivistiorganisaatio voi olla myös esimerkiksi kansalaisryhmä tai sosiaalinen liike. (Teerikangas ym. 2021b, 422.)

Kaikkia kestävyystoimijuuden tyyppisiä yhdistää yhteistyöhalukkuus, sillä kestävyyskriisin ratkaiseminen ei ole mahdollista yksin haasteen valtavan koon ja monimutkaisuuden vuoksi. Tästä syystä kestävyystoimijuus rakentuu aina suhteessa muihin toimijoihin – yksilöt, organisaatiot ja materiaalit vuorovaikuttavat toistensa kanssa, tuottaen samalla omaa toimijuuttaan yhdessä muiden kanssa. Yhteistyö tapahtuu sekä organisaatioiden ja yksilöiden että ihmisten ja materiaalien välillä, mutta se voi syntyä myös ristiin millä tahansa

analyysitasolla. Toimijuustyypistä riippumatta, kestävyystoimijuus ylittää paikallisten, alueellisten, valtiollisten ja globaalien kenttien läpi: se voi ilmetä tarkkaan määritellyssä sijainnissa, mutta leikata myös laajempia vaikutusten ulottuvuuksia eri analyysitasoilla paikallisesta globaaliin. (Teerikangas ym. 2021b, 422–423.)

Kestävyystoimijuutta ja siihen liittyviä ilmiöitä on tutkittu monilla tieteenaloilla, kuten ympäristöpsykologiassa, kestävyystutkimuksessa, maantieteessä, organisaatiotutkimuksessa, kuluttajamarkkinoinnissa ja rakentamisessa. Kestävyysmuutosten eri tarkastelutavat sisältävät kaikki jonkinlaisen ymmärryksen toimijuudesta ja sen eri tasojen roolista systeemissä muutoksissa. (Teerikangas & Koistinen & Onkila & Mäkelä 2021a, 3.) Myös kaikkien yhteiskuntatieteellisten teorioiden voi ajatella sisältävän implisiittisen oletuksen toimijuudesta, vaikkei sitä eksplisiittisesti lähestyttäisikään. Useimmissa näistä teorioista toimijuus määritellään yksinkertaistettuna kyvykkyudeksi toimia. (Upham & Bögel & Klapper & Kašperová 2021, 29.) Vaikkei kestävyystoimijuutta olekaan vielä tätä tutkielmaa varten löydetyn kirjallisuuden valossa sosiaalipsykologiassa varsinaisesti tutkittu, joitain sosiaalipsykologisia teemoja on kuitenkin kestävyysmuutosten tutkimuksessa nostettu tarkastelun kohteeksi. Näitä ovat esimerkiksi tutkimus tiedon kehystämisestä, paikkakiintymyksestä, päätöksenteosta, elämäntyyleistä, arvoista ja normeista. (Em. 33–37.)

Yksilötason kestävyystoimijuutta on tutkittu tarkastelemalla kestävyystoimijoiden elämäntapojen (Koistinen & Teerikangas & Mikkilä & Linnanen 2020). Elämäntapojen kautta on tunnistettu neljä ulottuvuutta, jotka kuvaavat yksilön kestävyystoimijuuden muodostumista ja ylläpitämistä. Ensimmäinen, elämäntavan ulottuvuus, kuvaa yksilöllistä kasvua kestävyystoimijaksi, joka tapahtuu joko kasvatuksen sekä koulutuksen ja/tai havahtumisen hetkien kautta. Yksilö on voinut lapsuudessaan luoda yhteyden luontoon tai kestävyysteemojen merkitys on noussut tietoisuuteen opintojen tai uravalintojen kautta. Toimijuus voi toisaalta olla myös seuraus hetkistä, joissa havahtuu kestävyysteemojen merkitykseen nähdessään luonnon hädän ja kärsimyksen. Toinen, ajattelutavan ulottuvuus kuvastaa kestävyystoimijalle tyypillistä ajattelutapaa, jolle on ominaista kestävä tulevaisuuden usko sekä olemassa olevan yhteiskunnallisen systeemin kritisointi. Kolmas ulottuvuus nostaa esiin kestävyystoimijuudelle ominaisen piirteen siitä, että toimijan sisäinen motivaatio osallistua kestävämmän tulevaisuuden rakentamiseen on vahvempi kuin ulkoapäin tulevat odotukset. Viimeinen, holistisen elämäntavan ulottuvuus, kuvaa kestävyystoimijuuden yltämistä arkielämään ja elämäntapoihin. Näihin elämäntapoihin liittyviä asioita ovat esimerkiksi kasvisruokavalio, sosiaaliset suhteet, joogan harrastaminen ja kodin

kierrätyskäytännöt, jotka myös tukevat toimijan kokonaisvaltaista hyvinvointia ja aktiivista toimijuutta. (Koistinen ym. 2020, 4–11.)

On argumentoitu, että kestävyystoimijuutta voidaan pitää yhtenä aikamme isoimpana kysymyksenä (Teerikangas ym. 2021a, 2). Kestävyystoimijuus on uusi kattokäsite niille moninaisille toimijuuden ilmentymille, joita kestävyys siirtymä onnistuakseen vaatii (Teerikangas ym. 2021b, 410). Kestävyystoimijuuden määritelmä ja ulottuvuudet sekä sen asettuminen systeemiin muutoksiin on aiemmin ollut epäselvää (De Haan & Rotmans 2018). Viime vuonna ilmestyneessä kestävyystoimijuutta käsittelevässä katsauksessa (Teerikangas ym. 2021) todettiin, ettei ole olemassa selkeää kestävyystoimijuutta käsittelevää kirjallisuuden tai tutkimusalan kokonaisuutta. Tuolloin ei ollut vielä yhtä selkeää kirjaa, artikkelia, kirjoittajaa tai tieteenalaa, johon kääntyä pyrkimyksissä ymmärtää toimijuutta kestävyysmuutosten kontekstissa. Kestävyystoimijuuteen kytkeytyvistä aiheista tehty tutkimus vaikuttaisi olevan hyvin levällään eri tieteenaloilla. Tässä kokonaisuudessa on enemmän keskitytty materiaalien, yritysten, valtioiden, sosiaalisten liikkeiden ja yritysten toimijuuteen. (Teerikangas ym. 2021a, 3.) Vaikkakin on tutkittu esimerkiksi aktivismin eri muotoja (ks. esim. Mäkelä & Olkkonen 2021), yksilötason toimijuus on tutkimuksissa jäänyt pitkälti huomiotta. Aiheesta tehdyn tutkimuksen pirstaleisuus sekä yksilötason tarkastelun vähyys kuvastaa haastetta, jonka eri tasojen toimijat kohtaavat miettiessään itseään osana kestävämmän tulevaisuuden rakentamista. (Teerikangas ym. 2021a, 3.)

2.2.2. Kestävyystoimijan kokemat ristiriidat ja tunteet

Kestävyystoimijana olemiseen kytkeytyy useita paradokseja, ristiriitoja ja jännitteitä, joita yksilöt kohtaavat ammattilaisina, kansalaisina ja kuluttajina. Ympäristökriisistä käytävät mustavalkoiset keskustelut jakavat ihmiset kannattajiin ja vastustajiin, eivätkä kuluttajat voi olla varmoja saatavilla olevan vastuullisuustiedon oikeellisuudesta. Lisäksi on keskenään ristiriitaisia käsityksiä siitä, mitä kestävästi toimiminen käytännössä edes tarkoittaa. On todettu, että aktiiviset kestävyystoimijat voivat kohdata emotionaalisia jännitteitä itselle merkityksellisen uran ja sen käytännön toteuttamisyrityksissä kohdatun vastustuksen välillä. Tämä synnyttää potentiaalisen yhteentörmäyksen riskin henkilökohtaisten ja työnantajaorganisaation arvojen välillä. Lisäksi yrityksissä vallitsee ristiriita vastuullisen ja taloudellisesti kannattavan päätöksenteon välillä. Ongelmana on esimerkiksi se, ettei

lainsäädäntö vielä kaikilta osin tue riittävästi samanaikaisesti ekologisesti kestävä ja taloudellisesti kannattavan liiketoiminnan harjoittamista. (Teerikangas ym. 2021b, 424.)

Yksi merkittävimpiä yksilötason kestävyystoimijuuteen vaikuttavia tekijöitä on se, että kestävyystoimijuudelle on ominaista toimiminen erityisen tunnelatautuneessa kontekstissa. Ekologinen kestävyyskriisi on itsessään tunnetasolla erityisen räjähdysherkkä aihe, jonka ympärillä käytävälle julkiselle keskustelulle on ominaista esimerkiksi pelko, ahdistuneisuus ja vihamielisyys (Wright & Nyberg 2012, 1561). Kestävyyskriisin ympärillä käytävän keskustelun kiihtyessä, onkin alettu kuvata kriisin herättämiä tunteita erilaisin käsittein. Näistä yleisimmin on käytetty ilmastotunteita ja ilmastoahdistusta kuvaamaan ilmastonmuutokseen liittyvien ja tähän kytkeytyvien ristiriitojen aiheuttamia vaikeita tunteita. Yksilön pohdintojen keskiössä vaikuttaisi olevan se, miten näiden vaikeiden tunteiden kanssa voi oppia elämään sekä kääntämään ne eteenpäin vieväksi voimaksi kohti kestävämpää maailmaa. Tunnekokemukseen kietoutuu erityisesti riittämättömyyden, syyllisyyden ja häpeän tunteita sekä kokemus omasta pienuudesta näin suuren ongelman edessä. (Pihkala 2019; Sitra 2019a.)

Vaikka tutkimusta kestävyystyöhön liittyvistä tunteista on tehty vielä vähän, on kuitenkin todettu, että kestävyyttä edistävät ammattilaiset tyypillisesti raportoivat erityisen voimakkaita tunteita. Muutostyöhön liitettyjä positiivisia tunteita ovat esimerkiksi intohimo, toivo, innostuneisuus ja ylpeys. Kestävyystoimijat kuitenkin raportoivat laajasti myös voimakkaita negatiivisia tunteita, kuten ahdistusta, epätoivoa, turhautumista, pelkoa ja syyllisyyttä. (Wright & Nyberg 2012, 1569.) Näistä riittämättömyyden tunne on noussut esiin yhtenä isoimpana kestävyystoimijoiden kokemana tunteena (Koistinen ym. 2020, 12). Negatiiviset tunnekokemukset liitetään erityisesti odotuksenvastaisiin tapahtumiin, kohdattuun kritiikkiin, ulkoapäin tuleviin paineisiin sekä pyrkimykseen elää kestävästi nykyisessä markkinataloudessa (Wright & Nyberg 2012, 1568–1577). Näiden tunnekokemusten seurauksena kestävyystoimijat joutuvat navigoimaan voimakkaiden positiivisten ja negatiivisten tunnekokemusten välimaastossa samanaikaisesti (Giæver & Russell 2021, 162).

Kestävyystoimijuuteen liitettyjen ristiriitojen ja tunnekokemusten lisäksi yksilöt tekevät tunnetyötä hallitsemalla yhtäaikaisesti omia ja muiden tunteita: erityisesti yrityksissä työskentelevien kestävyysasiantuntijoiden odotetaan viestivän ympäristökatastrofista muille uhkan sijaan mahdollisuutena samalla, kun he kannattelevat omia aiheeseen liittyviä vaikeita tunteitaan (Wright & Nyberg 2012, 1582). Näiden tunteiden kohtaaminen ja käsitteleminen ammatillisessa kontekstissa voidaan nähdä ponnistelua vaativana ja energiaa vievänä

prosessina. Tämä voi puolestaan vaikuttaa kestävyyttä edistävien ammattilaisten jaksamiseen sekä suoriutumiseen työelämässä. (Giæver & Russell 2021, 162.) Onkin todettu, että ympäristöongelmiin kytkeytyvällä ahdistuksella voi olla merkittäviä vaikutuksia yksilön mielenterveyteen (Pihkala 2019, 4). On myös argumentoitu, että vaikeat tunnekokemukset voidaan nähdä riskinä työuupumukselle sekä kestävyystyöstä vetäytymiselle. (Giæver & Russell 2021, 158–159.) Lähtökohtaisesti näitä tunnekokemuksia ei kuitenkaan nähdä sairautena, vaan inhimillisenä reaktiona maailman ympäristöongelmien suuruuteen. Tunnekokemukset voivatkin olla kestävyystoimijalle myös merkittävä voimavara. Tunnekokemusten kääntäminen voimavaraksi vaatii kuitenkin aikaa, tilaa ja kykyjä tunteiden käsittelyyn sekä mahdollisuuksia toimia ympäristökriisin puolesta. (Pihkala 2019, 4.)

Lopuksi voidaan todeta, että kestävyysmuutosten tutkimuksessa on selkeä aukko pyrkimyksissä ymmärtää kestävyyttä edistävien yksilöiden tunnekokemuksia, hyvinvointia ja muita psykologisia prosesseja (Giæver & Russell 2021, 158). Tunteet ovat kestävyystutkimuksessa jääneet paljolti tutkimatta, vaikka tunteiden merkitys ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen todettiin jo 1970-luvulla ympäristöalan ensimmäisessä tutkimuksessa (Salonen 2011). Toistaiseksi tiedetäänkin vielä vähän, miten yksilötason kestävyystoimijat käsittelevät näitä tunnekokemuksia osallistuessaan kestävämmän tulevaisuuden rakentamiseen (Giæver & Russell 2021, 163). On kuitenkin viitteitä siitä, että kestävyystoimijuus asettaa yksilön alttiiksi kokea erityislaatuisen paljon voimakkaita ja keskenään ristiriitaisia tunteita, joka voi altistaa työuupumukselle sekä vetäytymiselle kestävyystyöstä.

2.3. Yhteenveto kirjallisuuskatsauksesta

Olen tässä kestävyysmuutosten tutkimuskenttää käsittelevässä osiossa kehystänyt tutkielmani kontekstin systeemitasolta yksilöön tekemällä katsauksen kestävyysmuutosten ja kestävyystoimijuuden tutkimukseen. Toin esiin tutkielmani kestävyyskriisiin kytkeytyvän taustan sekä esittelin kestävyysmuutoksen laajana sosioteknisenä siirtymänä kohti kestävämpää tulevaisuutta. Seuraavaksi kuvasin kiertotalouden yhtenä keinona saavuttaa laajempi kestävyysmuutos siirtymällä nykyisestä kestävämmästä lineaaritaloudesta uudenlaiseen kestävämpään talousjärjestelmään. Lopuksi tarkastelin vielä kestävyystoimijuuden roolia kestävyysmuutoksessa käymällä läpi sen määritelmää sekä inhimilliseen kestävyystoimijuuteen kytkeytyviä ristiriitoja ja tunteita.

Kestävyystoimijuus näyttäisi olevan ilmiö, joka ei ilmene ainoastaan yhdellä analyysitasolla, sillä niin laaja joukko erilaisia inhimillisiä ja ei-inhimillisiä toimijoita määritellään kestävyystoimijoiksi. Tämä tutkielma tarkastelee inhimillistä, yksilötason kestävyystoimijuutta, johon viitataan tutkielman seuraavissa osioissa yleisesti käsitteellä kestävyystoimija. Kestävyystoimija määrittyy tässä tutkielmassa yksilöksi, joka toimii eri kestävyystoimijaroleissa ammattilaisena, kansalaisena ja/tai kuluttajana aikomuksenaan edistää kestävää tulevaisuutta. Tälle toiminnalle on ominaista muutoksen ajaminen yhteistyössä muiden kanssa erityisen tunnelatautuneessa kontekstissa. Lisäksi vaikuttaisi siltä, että nämä yksilöt ovat pakotettuja tasapainoilemaan oman minäkäsityksen sekä ammatillisen ja yksityiselämän jännitteiden, voimakkaiden tunnekokemusten ja ristiriitojen välimaastossa pyrkiessään tekemään ymmärrettäväksi itseään ja muita (Wright ym. 2012, 1451). Tutkielman tarkoituksena on pureutua näihin kestävyystoimijoiden itsen ymmärrettäväksi tekemisen tapoihin tarkastelemalla kiertotalousyrityksissä työskentelevien yksilöiden puheessa rakentuvia diskursiivisia identiteettejä. Seuraavaksi siirryn esittelemään tutkielmani teoreettis-metodologisen viitekehyksen, jossa käyn läpi teorian ja käsitteitä näiden itsen ymmärrettäväksi tekemisen tapojen analysoimiseen.

3. Teoreettis-metodologinen viitekehys

Tutkielma on laadullinen diskursiivinen tutkimus kestävyystoimijoiden puheessa rakentuvista identiteeteistä. Tutkielman teoreettis-metodologinen viitekehys on sosiaalinen konstruktionismi, joka näkee maailman ja sen ilmiöt sosiaalisesti rakentuneina (Berger & Luckmann 1994). Tutkielman metodinen lähestymistapa on diskursiivinen psykologia (DP), joka nojaa sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen sekä käsityksiin todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta (Burr 2015; Wiggins 2017; Benwell & Stokoe 2006).

Diskursiivinen psykologia on psykologisia aiheita yksilön kielenkäytössä tarkasteleva diskurssianalyysin muoto. Se on osa laajempaa lähestymistapojen kehystä diskurssien ymmärtämiseen. Diskursiivista psykologiaa käytettäessä tulee huomioida sekä teoreettiset taustaoletukset että tutkimusmenetelmät, joilla tutkimusta tehdään. Tämä tarkoittaa, ettei diskursiivista psykologiaa voi nähdä ainoastaan analyysimenetelmänä, vaan tulee huomioida myös sen mukana tuleva sosiaaliskonstruktionistinen teoreettinen tausta. (Wiggins 2017, 4.)

Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi sosiaalisen konstruktionismin taustaoletuksia sekä erittelen kielen merkitystä sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa. Tämän jälkeen siirryn esittelemään tutkielmassa käytetyn metodisen lähestymistavan eli diskursiivisen psykologian. Lopuksi erittelen vielä sosiaalisen konstruktionismin ja diskursiivisen psykologian tapaa ymmärtää tutkielman kannalta keskeisin käsite eli diskursiivinen identiteetti.

3.1. Sosiaalinen konstruktionismi

Yhteiskuntatieteissä on 1980-luvun alkupuolelta tutkittu kasvavissa määrin ihmistä sosiaalisena olentona erilaisin lähestymistavoin (Burr 2015). Yksi näistä lähestymistavoista on sosiaalinen konstruktionismi, jonka mukaan sosiaalinen todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kielen kautta (Berger & Luckmann 1994). Yksinkertaistettuna kielenkäyttöä voidaan analysoida kahdesta näkökulmasta: todellisuuden kuvana tai todellisuuden rakentamisena. Kieli todellisuuden kuvana olettaa, että kielenkäyttö on väline saada tietoa todellisuudesta, ikään kuin silta todellisuuteen. Kieli todellisuuden rakentamisena puolestaan olettaa kielen osana todellisuutta. Tätä jälkimmäistä näkökulmaa nimitetään sosiaalisesti konstruktionismiksi, johon myös diskurssianalyttinen tutkimus tukeutuu. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2016a, 14.)

Sosiaaliselle konstruktionismille ei ole yhtä yksiselitteistä määritelmää. Yleisen määritelmän mukaan konstruktionistinen tutkimus keskittyy tarkastelemaan prosesseja, joissa annetaan merkityksiä itselle, toisille ja ympäröivälle maailmalle rakentaen samalla sosiaalista todellisuutta. (Niska & Venäläinen & Cañada & Olakivi tulossa). Sosiaalinen konstruktionismi nähdään tutkimuksellisenä viitekehyksenä, jonka lähtökohtana on ajatus siitä, että ihmiset käyttävät kielellisiä välineitä, kuten kategorioita ja luokituksia tapahtumien, asioiden ja toimijoiden nimeämiseen ja ymmärtämiseen (Burr 2015). Sosiaalinen konstruktionismi on kiinnostunut sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja kielestä keskittyen erityisesti merkitysten, versioiden ja tulkintojen rakentumiseen (Burr 2015; Niska ym. tulossa). Sosiaalinen konstruktionismi ei keskity mielensisäisiin tiedon käsittelyn prosesseihin, kuten havaitsemiseen ja oppimiseen, vaan vuorovaikutuksellisiin prosesseihin, joissa toimijat vuorovaikutuksessa neuvottelevat asioiden merkityksistä. Tutkimuksen kohteena saattaa olla esimerkiksi se, miten vuorovaikutuksessa suostutellaan toisia hyväksymään oma näkemys tai esitetään oma minä julkisesti hyväksyttävällä tavalla. (Niska ym. tulossa.)

Sosiaalinen konstruktionismi on laaja viitekehys erilaisille kielellisille lähestymistavoille sekä kattokäsite kulttuuristen ilmiöiden ja diskursiivisten menetelmien käyttämiselle (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Se voidaan nähdä sateenvarjokäsitteenä useille erilaisille, toisiinsa nähden ristiriitaisillekin versioille (Niska ym. tulossa). Näiden erilaisten versioiden ymmärtämiseksi tutkimuksessa on eroteltu toisistaan kaksi painotusta, jotka ovat mikro- ja makrokonstruktionismi. Näille on yhteistä tiedon, tulkintojen ja totuuksien sosiaalinen rakentuminen sekä ymmärrys siitä, että ihmisten ja yhteiskuntien merkityksenannon prosessit riippuvat historiallisista konteksteista. Olennaista ei ole pelkkä tiedon ja tulkintojen erittely, vaan se, millaisia seurauksia niillä on joko ihmisten väliselle vuorovaikutukselle tai laajemmin yhteiskunnille. (Burr 2015, 24–26.) Molemmat näistä lähestymistavoista ovat kiinnostuneita kielenkäytöstä, johon viitataan tyypillisesti diskurssin käsitteellä. Diskurssi määrittäyty mikrokonstruktionismissa kattamaan kaikissa arjen tilanteissa tuotetun puheen tai kirjoituksen. Makrokonstruktionismissa diskurssi puolestaan viittaa laajempaan, historiallisesti kehittyneeseen ja vakiintuneeseen puhumisen ja tietämisen tapaan. (Niska ym. tulossa.)

Sosiaalisessa konstruktionismissa oletetaan, ettei ihmisen ymmärrys synny objektiivisesta todellisuudesta. Sen sijaan ymmärryksemme maailmasta, sen kategorioista ja käsitteistä nähdään historiallisesti ja kulttuurisesti rakentuneina. Synnymme maailmaan, jossa ympäristössämme käytetyt kielelliset resurssit ovat jo olemassa, ja jotka tulevat uudelleen tuotetuiksi oppimisen kautta. Kieli nähdään näin ollen ajattelun edellytyksenä, sillä se tarjoaa

ymmärryksen kehyyksen ihmiselle. (Burr 2015, 4, 10.) Kielenkäyttöä ei kuitenkaan nähdä polkuna yksilön pään sisäisiin prosesseihin, vaan tavoitteena on ymmärtää sitä, kuinka kielenkäyttö heijastaa ja rakentaa sosiaalista ja psykologista todellisuutta (Jokinen & Juhila & Suoninen 2016b, 33–34; Burr 2015, 10). Lisäksi ymmärryksen historiallinen ja kulttuurinen rakentuminen tarkoittaa sitä, että riippuen siitä missä ja milloin yksilö elää, käsitys tutuistakin käsitteistä on erilainen. (Burr 2015, 4.) Sosiaaliselle konstruktionismille onkin tyypillistä ajatus siitä, että se mikä on kenellekin totta, riippuu elämänmuodosta, kielestä, näkökulmasta, diskursseista ja käsitteistä (Niska ym. tulossa). Koska todellisuus on sosiaalisesti rakentunut, siitä voidaan rakentaa useita erilaisia versioita: ei ole olemassa tiettyjä totuuksia, vaan ennemminkin toisistaan poikkeavia kertomuksia ja selitystapoja (Saaranen-Kauppinen & Puusniikka 2006). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna puheen vaihtelu ja ristiriitaisuus ovat sosiaalisen konstruktionismin perusoletuksia (Burr 2015, 96). Näin ollen myöskään tutkija ei voi kohdata tutkimaansa todellisuutta täysin 'puhtaasti', vaan se tapahtuu aina jostain näkökulmasta merkityksellistettynä (Jokinen 2016, 201).

Sosiaalisen konstruktionismin ajatus todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta on kohdannut myös kritiikkiä ja jopa kiivasta vastustusta. Lähestymistapaa on kritisoitu erityisesti siitä, että sosiaalinen konstruktionismi kieltää todellisuuden olemassaolon tai on moraalisesti kestäväntöntä. (Niska ym. tulossa). Kaksi suurinta kritiikin aiheita liittyvät väärinymmärryksiin kielen ja todellisuuden välisestä suhteesta. Esimerkiksi oletus siitä, että todellisuutta ei voi tarkastella erillisenä sen kielellisistä kuvauksista on joskus väärinymmärretty väitteenä, ettei todellisuutta olisi lainkaan olemassa kielen ulkopuolella. Sosiaalisen konstruktionismin keskeinen huomio on kuitenkin se, ettei todellisuudesta ole mahdollista tuottaa tietoa ilman sen välittymistä ja rakentumista kielenkäytön kautta. (Burr 2015, 101.) Toinen keskeinen kritiikki pohjautuu väärinymmärrykseen, jonka mukaan sosiaalinen konstruktionismi kieltäisi materiaalsen ja kehollisen olemassaolon pelkistäen ne ainoastaan kieleen. Analyyttisen näkökulman kohdistaminen kieleen ei kuitenkaan automaattisesti poista materiaalsen tai kehollisten ulottuvuuksien olemassaoloa. Tätä kielellisen suhdetta materiaaliseen ja keholliseen olemassaoloon on pyritty ymmärtämään eri tavoin, ja siitä on kiistelty sosiaalisen konstruktionismin alkutaipaleesta nykypäivään. (Niska ym. tulossa.)

Sosiaalinen konstruktionismi ottaakin kriittisen näkökulman tarkasteltaessa itsestään selvää ymmärrystä maailmasta ja itsestämme. Tällä tavoin se haastaa käsityksen totutusta objektiivisena ja ristiriidattomana pidetystä tiedosta. (Burr 2015, 2). Kyseessä on kuitenkin paljon kompleksisempi asia kuin ainoastaan kielen ja todellisuuden suhde: Sosiaalisen

konstruktionismin näkökulmasta kieli ei suoraan heijasta todellisuutta, vaan merkityksellistää, järjestää ja rakentaa sitä todellisuutta, jossa elämme. Näin ollen kielellinen ja ei-kielellinen todellisuus ovat toisistaan erottamattomia asioita, jotka ovat jatkuvasti vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Olennaista on ihmisten välinen kommunikaatio, jossa merkityksellistämisen tavat syntyvät ja vakiintuvat. (Jokinen 2016, 202). Konstruktionistisen tutkimuksen kiinnostus kieleen kohdistuu siihen, mitä kieli omana todellisuuden itsenäisenä osanaan saa aikaan yhteiskunnassa tai mitä toimijat tekevät kielen avulla. Näin ollen kieli sekä heijastaa että tuottaa todellisuutta – välittäen tietoa todellisuudesta sekä olemalla osa todellisuutta ja sen rakentumista. (Niska ym. tulossa). Kielenkäyttö on paljon enemmän kuin vain tapa ilmaista itseämme: kielen kautta maailma rakentuu, joten se voidaan nähdä toiminnan muotona, jolla on seurauksia (Burr 2015, 11).

Sosiaaliseen konstruktionismiin pohjaava diskurssianalyttinen tutkimus ottaa tutkimuskohteeksi nämä kielelliset rakentumisprosessit, joiden kautta sosiaalinen vuorovaikutus ja todellisuus rakentuvat (Jokinen 2016, 203). Diskurssianalyysi nähdään kielenkäytön lisäksi myös muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimuksena, jossa tarkastellaan, miten sosiaalinen todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Muu merkitysvälitteinen toiminta tarkoittaa, että sanallisen kielen lisäksi muukin merkitysvälitteinen toiminta voidaan nähdä kielenkäyttönä. Näissä sosiaalisissa käytännöissä kielelliset ja materiaaliset ulottuvuudet kietoutuvat saman todellisuuden rakentamisprosessin aineksiksi. Näin ollen diskurssianalyysi tarkastelee sosiaalisen konstruktionismiin pohjaten kaikkea kielenkäyttöä tekemisenä, ei vain eksplisiittisesti nimettyjä tekemistä ilmaisevia kohtia. Lisäksi se määrittelee kielenkäytöksi kaiken sanallisen ja sanattoman merkitysvälitteisen toiminnan. (Suoninen 2016, 187). Diskurssianalyysissä erilaiset merkityksellistämisen tavat, eli asioiden ja ilmiöiden nimeäminen ovat syntyneet historiallisesti ajan saatossa. Tässä merkityksellistämässä on aina käynnissä kaksi ulottuvuutta: yhtäältä on merkitysten vakiinnuttamisen prosessi, joka auttaa suunnistamaan arjessa sekä erottamaan järjettömän järjellisestä. Toisaalta on käynnissä myös merkitysten rajojen hämäryys, moninaisuus ja muuttuminen sekä uusien merkityksellistämisen tapojen syntyminen. (Jokinen 2016, 202.)

Tutkielma hyödyntää sosiaalipsykologialle tyypillistä sosiaaliskonstruktionistista lähestymistapaa keskittymällä diskurssianalyttiseen mikrotason kielen tarkasteluun. Tutkielman metodinen lähestymistapa asettuu mikrokonstruktionismin piiriin, joka keskittyy ihmisten väliseen tilanteiseen vuorovaikutukseen. Mikrokonstruktionismin erityinen fokus on

siinä, miten ihmiset toimijoina rakentavat vuorovaikutuksessa erilaisia versioita itsestään, toisistaan ja ympäröivästä todellisuudesta kielen avulla. Ideana on tarkastella sitä, miten yksilöt pitkälti rutiininomaisesti ja tiedostamatta hyödyntävät kieltä tehdäkseen ja saadakseen aikaan asioita. (Burr 2015, 24–25). Tässä tutkielmassa diskurssi ymmärretään sen laajimmassa merkityksessä kulttuurisena puhetapana, joka sisältää kaikki erilaiset kielen muodot puheesta teksteihin. (Potter & Wetherell 1987; Burr 2015). Seuraavaksi siirryn esittelemään tarkemmin tämän tutkielman metodisen lähestymistavan eli diskursiivisen psykologian.

3.2. Diskursiivinen psykologia

Tutkielman metodinen lähestymistapa on diskursiivinen psykologia (DP), joka mahdollistaa kestävyystoimijoiden identiteettien moninaisuuden tutkimisen kielellisenä ilmiönä. Lähestymistapa pohjaa sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen, diskurssianalyttisiin menetelmiin sekä käsityksiin todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta kielen kautta. (Burr 2015.) DP on mikrokonstruktionistinen lähestymistapa, jonka juuret ovat keskusteluanalyysissä, etnometodologiassa, sosiaalitieteissä sekä kielenfilosofiassa (Burr 2015; Benwell & Stokoe 2006, 8). Lähestymistavan alkuvaiheet juontavat juurensa Jonathan Potterin ja Margaret Wetherellin teokseen *'Discourse and social psychology'* (1987), jossa kirjoittajat esittelivät diskursiivisen psykologian erityisenä sosiaalipsykologisena lähestymistapana vuorovaikutuksen tarkasteluun.

Diskursiivinen psykologia on yksilön kielenkäyttöön keskittyvä, ei-kriittinen lähestymistapa, joka on kiinnostunut psykologisten aiheiden kielellisestä rakentumisesta (Wiggins 2017; Suoninen 2021). Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten ihmisen psykologia rakennetaan, ymmärretään ja esitetään kielellisesti jokapäiväisessä sekä institutionaalisessa vuorovaikutuksessa (Potter & Wiggins 2008, 73; Potter 2011, 188). DP on kiinnostunut psykologisista arkipäiväisistä käsitteistä, kuten miten ihmiset tekevät omansa ja muiden mielen relevantiksi toiminnaksi vuorovaikutuksessa. Puheen psykologisia elementtejä tutkitaan keskittyen siihen, miten psykologisesta todellisuudesta tuotetaan erilaisia versioita. (Wiggins 2017, 4–5.)

Diskursiivisen psykologian tutkimuskohteita ovat erilaisten psykologisten ilmiöiden, kuten asenteiden, toimijuuden, identiteettien ja tunteiden kielellinen ja vuorovaikutuksellinen rakentuminen. (Wiggins 2017; Suoninen 2021.) Psykologiset käsitteet ovat diskursiivisen

psykologian tutkimuskohde, eivät kehys, joka määrittää teorian ja analyysin. Diskursiivisen psykologian sosiaaliskonstruktivistista taustateoriaa mukaillen, DP tarkasteleekin psykologisten käsitteiden sisäisyyden sijaan niitä kielellisinä ilmiöinä. Lähestymistapa määrittelee psykologiset käsitteet kielellisinä, sosiaalisesti muotoutuvina ja seurauksellisina. Kieli nähdään osana sosiaalisia käytäntöjä, ei sisäisten kognitiivisten prosessien reflektiona (Wiggins 2017, 3–5). Lähestymistapa ei näin ollen näe kieltä valtavirtapsykologian tavoin kanavana ihmisen mielensisäisiin ja kognitiivisiin prosesseihin sekä niiden ymmärtämiseen. Sen sijaan huomio on siinä, miten yleistajuisia psykologisia käsitteitä otetaan kielen kautta käyttöön, miten niihin orientoitutaan sekä miten niitä käsitellään rakentaen samalla sosiaalista todellisuutta. Kieltä ei nähdä yksilön ajatusten, motiivien, muistojen tai asenteiden ulkoistuksena vaan niiden performatiivisuuden kautta. Tarkoituksena on tutkia kielellisiä kuvauksia ihmisistä, kategorioista, tapahtumista ja objekteista puretuen erityisesti psykologisiin kielellisiin ilmauksiin. (Benwell & Stokoe 2006, 40.)

Diskursiivisessa psykologiassa on tiettyjä ydinperiaatteita, joiden mukaan tutkimusta ja analyysiä tehdään (Wiggins 2017, 4). Näitä ydinolettamuksia on kolme. Ensimmäiseksi diskurssi on sekä rakentuva (eng. *constructed*) että rakentava (eng. *constructive*). Yhtäältä diskurssi rakentuu kielellisistä rakennuspalikoista eli sanoista, kategorioista, sanonnoista, repertuaareista ja niin edelleen. Toisaalta diskurssi rakentaa puheen kautta erilaisia versioita todellisuudesta. Toiseksi diskurssilla on toiminnallinen funktio, joka viittaa siihen, että kieli välittää aina jotain toimintaa. Puheella esimerkiksi syytämme, oikeutamme, kutsumme, pyydämme ja niin edelleen. Kolmas ydinperiaate on diskurssin kontekstisidonnaisuus: diskurssi sijoittuu aina tiettyyn aikaan ja paikkaan. Kontekstisidonnaisuus tarkoittaa sitä, että kieli rakentuu eri tavoin riippuen kontekstista. (Potter & Wiggins 2008, 77.) Vasta kun kieltä tarkastellaan laajemman tekstikokonaisuuden tai vuorovaikutustapahtuman osana, voidaan tulkita sen tarkempaa kontekstisidonnaisuutta merkitystä (Jokinen 2016, 202). Esimerkiksi samanlaisten ilmaisujen viesti voidaan ymmärtää hyvinkin eri tavoin riippuen siitä, mitä keskustelu on edeltänyt (Potter & Wiggins 2008, 77).

Tiivistäen diskursiivinen psykologia tarkastelee sitä, miten erilaiset kuvaukset psykologisista ilmiöistä tuotetaan diskurssissa (Potter 2011, 188). Tämän tutkielman tarkoituksena on puretua siihen, minkälaisia kielellisiä psykologisia kuvauksia itsestä tuotetaan, ja miten ne kytkeytyvät laajempiin kulttuurisiin merkityksenannon tapoihin. Tutkielman diskursiivisessa näkökulmassa yksilö nähdään diskurssin jatkuvassa muutoksessa olevana sosiokulttuurisena tuotteena (Benwell & Stokoe 2006, 30), joka pyrkii kieltä käyttäessään esittämään itsensä

moraalisesti hyväksyttävällä tavalla (Suoninen 2012). Diskursiivisessa psykologiassa itsen merkityksellistämisen tapoja voidaan tutkia diskursiivisen identiteetin käsitteen kautta, jonka esittelen seuraavassa alaluvussa.

3.3. Diskursiivinen identiteetti

Identiteetti on laaja käsite, jota käytetään monissa eri merkityksissä sekä tieteessä että arkipuheessa. Arkiymmärryksessä identiteetti näyttäytyy nykypäivänä jonain persoonallisena ja sisäisenä, jota tulisi työstää. Ihmisen tulisi tietää kuka hän todella on ja etsimällä löytää oma itsensä. (Benwell & Stokoe 2006, 3–4.) Arjessa ihmiset ajattelevat pysyvänsä perusolemukseltaan suhteellisen samanlaisina ajasta ja paikasta riippumatta sen sijaan, että he olisivat vaihtuvien ja hetkellisten identiteettien tuote. Sosiaalisessa konstruktionismissa otetaan etäisyyttä tästä yleistajuisesta näkemyksestä, jossa ajatellaan olevan olemassa vain yksi oikea identiteetti tai todellisuus. (Em. 68.) Sen sijaan identiteetti nähdään kielellisenä ilmiönä ja toiminnallisena kategoriana, joka vaihtelee tilanteen mukaan (Jokinen & Juhila 2016, 225).

Identiteetin käsite voidaan sosiaalipsykologian sisällä ymmärtää hyvin eri tavoin. Teorioiden ja lähestymistapojen välillä onkin eroa siinä, miten identiteetti ymmärretään tai millä käsitteillä siihen viitataan. Termin monitulkintaisuutta korostaa siihen liitettyjen käsitteiden moninaisuus, joita käytetään toisinaan identiteetin käsitteen synonyymeinä. Näitä sukulaiskäsitteitä ovat esimerkiksi minuus, persoona, subjekti, asema ja toimija. (Suoninen 2012, 89; Benwell & Stokoe 2006.) Identiteettiä koskevien eri teorioiden välillä on jännitteitä siinä, nähdäänkö identiteetti sisäsyntyisenä vai sosiaalisesti rakentuvana. Yllä kuvattu arkiymmärrykselle tyypillinen tapa ymmärtää identiteetti mukailee monia sosiaalipsykologian nykyteorioita, jotka näkevät identiteetin yksilön sisäisenä kognitiivisena, sosialisoituneena, kokemuksellisenä tai fyysisenä ilmiönä, joka ohjaa ihmisen toimintaa. Nämä identiteetin sisäsyntyisyyttä korostavat nykyteoriat olettavat, että vaikka ihmiset esittäisivät itsensä eri tavoin eri konteksteissa, tuon esityksen alla on kuitenkin aina jonkinlainen yksityinen, vakaa ja pysyvä identiteetti. (Benwell & Stokoe 2006, 3–6, 9–10).

Sosiaalinen konstruktionismi lähestyy identiteettiä toisin. Sisäsyntyisen identiteetin sijaan identiteettiä tarkastellaan sosiaalisesti ja kielellisesti rakentuneena ilmiönä. Tällöin identiteetti nähdään esityksenä tai konstruktiona, joka on muiden ihmisten tulkinnan kohteena. (Benwell & Stokoe 2006, 3–4.) Identiteetti on yksi yleisimmistä tutkimuskohteista diskurssianalyttistä tutkimusta tehtäessä (ks. esim. Suoninen 1992; Finell & Suoninen & Seppälä 2020).

Diskursiivinen identiteetti määrittyy toiminnalliseksi kategoriaksi, jonka kautta ihmiset rakentavat itsestään ja muista tietynlaista kuvaa. Identiteettiä ei nähdä pysyvänä ominaisuutena, vaan tilanteisena oikeuksien, velvollisuuksien ja ominaisuuksien kokoelmana, jonka toimija olettaa itselleen tai muille taikka muut toimijat hänelle. (Jokinen & Juhila 2016, 225; Suoninen 1992, 40.) Konstruktionistiset lähestymistavat eivät korvaa sisäistä minuutta ulkoisella minuudella, vaan ideana on, että sisäinen minuus ja sen ulospäin suuntautuvat ilmaisut rakentuvat kielellisesti. Se mitä ihmiset ovat toisilleen joutuu näin ollen puheessa neuvottelun kohteeksi diskurssin sisällä. (Benwell & Stokoe 2006, 3–4.) Diskursiivisten identiteettien tutkimuksessa tarkastellaan sitä, kuinka ihmiset kielellisesti rakentavat, hyväksyvät, yhdistävät, ohjailevat ja vastustavat eri identiteettejä (em. 9–10).

3.3.1. Itsestä puhuminen ja kieli

Diskursiivisen psykologian näkökulmasta itsen ja muiden kuvailu ovat diskursiivisia ilmiöitä, joissa jotkut identiteetit korostuvat, kun taas toiset sivuutetaan ja niitä vähätellään (Benwell & Stokoe 2006, 3). Diskursiivista identiteettiä rakennetaan tukeutuen erilaisiin puhetapoihin, käsitteisiin ja kielikuviin. Identiteetti on näin ollen aina osa jotain merkityssysteemiä, jonka kautta se rakentuu. (Jokinen & Juhila 2016, 225.) Identiteettirakenne sijaitsee diskurssissa, joka määrittää sitä, miten liikumme, puhumme, olemme tai pukeudumme tietyn diskurssin sisällä. Tässä näkökulmassa sen sijaan, että identiteetti heijastuisi diskurssiin, identiteetti itseasiassa rakentuu diskurssissa. Näin ollen minuutta ei nähdä jonain absoluuttisena ja pysyvänä, vaan tutkimuksen kohteena on yksilöiden oma ymmärrys identiteetistä sekä sitä, miten he kuvaavat sisäistä ja ulkoista minuutta kielellisesti. (Benwell & Stokoe 2006, 3–4.)

Diskursiiviset identiteetit rakentuvat omanlaisikseen riippuen kontekstista. Eri identiteettien esiin tuleminen on mahdollista eri tavoin eri konteksteissa, joka määrittää yksilön juuri kyseisessä kontekstissa tietynlaiseksi ihmiseksi (Parker 1992, 9). Koska kielenkäyttöä ei nähdä polkuna yksilön päänsisäisiin prosesseihin, tutkija ei pohdi, mitä ulkomaalaisista pilkkaa tekevän ihmisen pään sisällä liikkuu tai onko taustalla jokin ulkoinen syy, kuten työttömyys (em. 102). Sen sijaan kiinnostus kohdistuu esimerkiksi siihen, miten ja millaiset identiteetit rakentuvat sekä pilkkaajalle että pilkatulle heidän keskustelunsa aikana. Diskurssianalyttisen näkökulman mukaan sama fyysinen toimija voikin liikkua hyvin monenlaisissa, erilaisiin diskursiivisiin identiteetteihin kytkeytyvissä, toiminnallisissa positioissa riippuen kontekstista. Yhden ja yhtenäisen minän sijaan yksilölle voi näin ollen rakentua monta eri konteksteissa eri

tavoin realisoituvaa minää. Koska sama ihminen voi esittää monia, keskenään ristiriitaisia versioita itsestään, ei diskurssianalyysin tavoitteena ole ratkaista sitä, mikä näistä versioista edustaa aidoimmin tutkittavan minää. Sen sijaan tutkimuskohteeksi otetaan näiden useiden versioiden moninaisuus sellaisenaan. (Jokinen ym. 2016b, 34.)

Itseen liitetyn puheen vaihtelu ja ristiriitaisuus on diskursiivisten identiteettien tutkimuksen perusoletuksia (Burr 2015, 96). Kielenkäytön vaihtelu on tyypillinen piirre itseen liitettyssä puheessa, vaikka usein ihmisiltä odotetaankin ristiriidatonta itsensä kuvailua. Itseen liitettyjen henkilökohtaisten ominaisuuksien kuvaaminen voi vaihdella eri tilanteissa paljonkin. Esimerkiksi omaa erityisyyttään yhdessä hetkessä korostanut henkilö saattaa toisessa keskustelun vaiheessa painottaa tavallisuuttaan tai vanhoillisia asenteita korostanut nykyaikaisuuttaan. (Suoninen 2014, 61–62.)

Kielenkäytön vaihtelun lisäksi diskursiivinen identiteetti saa merkityksensä erontekojen kautta (Jokinen 2016, 202). Jokainen itsen kuvailuissa esiin nostettu piirre tai ominaisuus kytkeytyy myös muihin ominaisuuskategorioihin. Esimerkiksi naisen vastapariksi asettuu perinteisesti mies, nuoren vastapariksi vanha sekä iloisen vastinpariksi surullinen. (Benwell & Stokoe 2006, 3–4; Jokinen 2016, 202.) Kuitenkaan kaikki identiteetille oleelliset kategoriat eivät ole aina selkeästi esillä. Yleensä tulee kiinnitettyä huomio asioihin, jotka yksilö eksplisiittisesti ilmaisee, mutta rivien välissä on paljon muutakin, joiden pohjalta teemme oletuksia yksilöiden identiteeteistä. (Benwell & Stokoe 2006, 3–4.) Edellä kuvatut itsen esittämisen kielelliset tavat ovat riippuvaisia muiden halukkuudesta hyväksyä ja tukea itsemme esittämisen versioita. Halukkuus kytkeytyy diskursiivisiin ihanteisiin sekä näihin liittyviin moraalisiin odotuksiin, joiden kautta oma minä pyritään esittämään julkisesti hyväksyttävänä versiona itsestämme. (Burr 2015, 165.)

3.3.2. Ihannediskurssit identiteetin rakennuspalikoina

Diskursiiviset identiteetit eivät voi rakentua yksinään, vaan ne ovat riippuvaisia kulttuurisista merkityksistä (Burr 2015, 165). Diskursiivisesta näkökulmasta ihminen voikin kuvata itseään ainoastaan muualta omaksuttujen sanojen, jäsennostapojen ja mielikuvien kautta. Nämä erilaiset merkityksellistämisen tavat tulevat meille tutuiksi esimerkiksi median, kasvatuksen, koulutuksen ja aiempien vuorovaikutustilanteiden kautta. (Suoninen 2014, 61.) Synnymme tiettyyn kulttuuriin, joka on täynnä erilaisia tarinoita, myyttejä, satuja ja narratiiveja elämästä. Tämä kulttuurin heijastama julkinen keskustelu osaltaan synnyttää tietynlaisen ihanteen siitä,

mikä on hyvä ja tavoiteltava tapa olla ja elää. (Burr 2015, 166.) Se mikä ihanne hyväksytään ja mikä kyseenalaistetaan, vaihtelee suuresti eri aikoina ja kulttuureissa. Nämä ihanteet puolestaan kantavat vahvoja moraalisia odotuksia siitä, minkälainen itsen esitystapa on missäkin tilanteessa moraalisesti toivottavaa. (Suoninen 2014, 63.) Diskursiivisia identiteettejä voidaan analysoida tarkastelemalla näitä puheessa rakentuvia ihannediskursseja sekä niihin liittyviä moraalisia odotuksia. Erityisesti odotuksista poikkeamisen tutkiminen on hedelmällistä siksi, että se tekee näkyväksi, minkälainen ihminen nähdään missäkin hetkessä normaalina. (Potter & Wetherell 1987, 74–76; Burr 2015; 96.)

Diskursiivisten identiteettien rakennuspalikoina ihannediskurssit ovat yhtäältä velvoittavia siten, että ollakseen hyväksytyksi jonkin kategorian jäsen on esitettävä itsensä tietynlaisen ihanteen käytön kautta. Toisaalta ihanteet mahdollistavat itsensä tekemisen myös ymmärrettäväksi tarjoamalla resursseja, joita vasten itseä voidaan merkityksellistää – joko ihanteita vastaavaksi tai niiden vastaiseksi. (Suoninen 2014, 63.) Nämä kulttuurisia oletuksia sisältävät ihanteet kytkeytyvät erilaisiin moraalisiin arvostuksiin, eli käsityksiin siitä, mikä on moraalisesti odotuksenmukaista ja toivottavaa. Diskurssianalyyseissä moraalisten odotusten osoittamisen tarkoituksena ei ole arvottaa, mitkä ovat hyviä tai huonoja puhetapoja. Tarkoituksena on havainnollistaa sitä, etteivät itsestä puhumisen tavat ole neutraaleja, vaan vahvasti sidoksissa aikansa käsityksiin siitä, mikä on ihanteisiin pohjaten hyväksyttyä ja mikä ei. (Suoninen 2012, 90.) Erityisesti kuvaukset itsen liitetystä oikeuksista ja velvollisuuksista kantavat vahvoja moraalisia odotuksia ja oletuksia siitä, mikä on kulloinkin toivottavaa. Ihanteet tulevat erityisen näkyviksi silloin, kun moraalisen järjestyksen sisältämiä velvollisuuksia laiminlyödään tai moraalisia odotuksia rikotaan, ja puhuja tulee selontekovelvolliseksi. (Juhila & Jokinen & Suoninen 2012, 49.)

Diskursiivinen psykologia näkee identiteetin kielellisesti rakentuvana ilmiönä keskittyen siihen, millaisena yksilö kuvataan puheessa uskottavalla tavalla. Uskottavuus sisältää käsityksen siitä, minkälainen ihminen nähdään kulloinkin ihanteellisena moraalisen toimijana – mitä puheessa pidetään itsestään selvänä, mitä arvostetaan ja mitä pidetään outona (Suoninen 2016, 188). Puheessa tämänkaltainen ihannediskurssi esiintyy usein luonnollisena, arkijärkeen kuuluvana sekä kyseenalaistamattomana asiana (Burr 2015, 95). Ihannediskurssiin pohjautuen, oma identiteetti pyritään esittämään kielessä julkisesti hyväksyttävänä versiona itsestä (em. 165). Käytännössä tämä toteutuu esimerkiksi antamalla perusteluja itselle tilanteissa, joissa oma toiminta on epätavallista tai jollain tapaa moraalisesti tuomittavaa. Jos selonteko onnistuu, oma poikkeava käytös vaikuttaa vähemmän oudolta. (Jokinen & Juhila 2016, 225; Potter &

Wetherell 1987, 74–76.) Yksilö tekeekin puheessaan identiteettityötä päämääränään saada tunnustusta sille, että oma toiminta on ymmärrettävää ja hyväksyttävää niistä lähtökohdista katsottuna, joista ihminen toimii. Miltei kaikenlainen ihmisen puhe sisältää aktiivista identiteettityötä, sillä yksilöt osallistuvat jatkuvasti identiteettiensä rakennuspalikoiden muodostamiseen, korjaamiseen, ylläpitämiseen ja vahvistamiseen pyrkimyksenä rakentaa johdonmukainen ja moraalinen käsitys itsestä. Identiteettityön kautta ikään kuin rakennetaan aikaan ja paikkaan sopiva, asianmukainen ja odotettu identiteetti. (Alvesson & Wilmott 2002, 626.)

Olen tässä tutkielmassa kiinnostunut niistä diskursiivisista identiteeteistä, joilla kestävyystoimijat tekevät ymmärrettäväksi ja rakentavat kuvaa itsestään. Diskursiivinen identiteetti nähdään kielellisenä ilmiönä ja toiminnallisena kategoriana, jonka kautta yksilöt rakentavat itsestään tietynlaista kuvaa tukeutuen erilaisiin puhetapoihin ja ihannediskursseihin. Se on yhdistelmä ominaisuuksia, oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka puhuja olettaa itselleen tai muille taikka muut hänelle. Nämä oletukset kantavat ihannediskursseihin kytkeytyviä moraalisia odotuksia siitä, minkälainen itsen esitystapa on missäkin tilanteessa moraalisesti toivottavaa. Koska sama ihminen voi esittää monia ristiriitaisia versioita itsestään, tarkoitukseni ei ole analysoida, mikä näistä kuvaa aidoimmin tutittavan identiteettiä. Sen sijaan keskityn kuvaamaan näiden diskursiivisten identiteettien moninaisuutta sellaisenaan. Huomioni on siinä, miten ja millaiset identiteetit rakentuvat tutkimilleni kestävyystoimijoille diskursiivisesti haastattelijan ja haastateltavan keskustelun aikana. Seuraavassa luvussa käyn läpi tutkimuksen käytännön toteutuksen esittelemällä tutkimuskysymyksen, aineiston ja tutkimusetiikkaa sekä kuvaamalla analyysiprosessin.

4. Tutkimuksen toteuttaminen

4.1. Tutkimuskysymys

Tutkielma tutkii kestävyystoimijoiden puheessa rakentuvia identiteettejä. Analyysimenetelmänä on diskursiivinen psykologia, joka mahdollistaa huomion kiinnittämisen puheessa tuotettuihin merkityksiin haastateltavien minästä. Kuvaan tutkielmassani itseen liitettyjä merkityksiä ja puhetapoja diskursiivisen identiteetin käsitteen kautta.

Tämän diskurssianalyttisen tutkielman tavoitteena on vastata seuraavaan kysymykseen: *Miten ja minkälaisia diskursiivisia identiteettejä kestävyystoimijat rakentavat puheessaan?* Lisäksi keskityn siihen, miten löydetty identiteetit heijastavat laajempia kulttuurisia ihannediskursseja kestävyystoimijuudesta, ja niihin kytkeytyvistä normatiivisista odotuksista.

4.2. Aineiston kuvaus

Tutkielma on osa CICAT2025-tutkimushanketta *Kiertotalouden katalyytit: Innovaatioekosysteemeistä liiketoimintaekosysteemeihin* (<https://cicat2025.turkuamk.fi>). Tampereen, Itä-Suomen, Turun ja Jyväskylän yliopistojen sekä Tampereen ja Turun ammattikorkeakoulujen yhteishanke pyrkii vauhdittamaan siirtymää kestävämmästä lineaaritaloudesta kestävämpään kiertotalouteen. CICAT2025-tutkimushankkeen rahoituksen on myöntänyt Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvosto (STN). Hanke toteutetaan vuosina 2019–2023.

Hankkeen tarkoituksena on tukea Suomen asettamaa tavoitetta olla vuoteen 2025 mennessä kiertotalouden johtava maa tutkimalla kiertotaloutta vauhdittavia tekijöitä eli kiertotalouden katalyyttejä. Katalyytti viittaa positiiviseen muutosvoimaan, joka vauhdittaa systeemistä muutosta kohti kestävä kiertotaloutta. Kiertotalouden katalyytti voi olla esimerkiksi liiketoiminta- tai johtamismalli, lainsäädäntö, teknologia, materiaallinen ja inhimillinen toimijuus tai vaikuttava kuva. Tutkielmassani keskityn inhimilliseen yksilötason toimijuuteen kiertotalouden vauhdittajana.

Tutkielman aineistona on 12 haastattelua CICAT2025-hankkeen kautta saadusta 48 yrityksen haastatteluaineistosta. Haastattelut ovat toteuttaneet Jyväskylän ja Turun yliopiston muodostama tutkijatiimi vuosina 2019–2020. Kaikki mukana olleet yritykset olivat

haastatteluhetkellä Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran kokoamalla Kiertotalouden kiinnostavimmat -listalla (2021), joka esittelee kiertotalouden edelläkävijäyrityksiä Suomesta. Haastateltavista tekee kestävyystoimijoita se, että he toimivat eri toimialoilla kiertotalouden edelläkävijäyrityksissä ammattilaisina tarkoituksenaan edistää kestävä tulevaisuutta.

Tutkielman aineiston 12 haastattelun valikoinnissa keskeistä oli haastateltujen taustatietojen jakaumien tasaisuus: haastateltavat työskentelevät usealla eri toimialalla, pienissä ja suurissa yrityksissä sekä jakautuvat oletetun sukupuolen mukaan tasan. Haastateltavia yhdistää vastuullinen asema yksityisessä kiertotalouden edelläkävijäyrityksessä: puolet oli toimitusjohtajia (N=6) ja neljäsosa myyntijohtajia (N=3). Lopuilla oli joko hallituksen puheenjohtajan (N=1), markkinointijohtajan (N=1) tai vastuullisuusasiantuntijan (N=1) titteli. Tutkielmassa edustettujen yritysten liiketoimintamalli tai sen osa-alue keskittyy kiertotalouden liiketoimintamalleista¹ joko uusiutuvuuteen (N=6) tai resurssitehokkuuteen ja kierrätykseen (N=6). Tämä valikointi tehtiin perustuen siihen, että liiketoimintaluokat ovat niin lähellä toisiaan: toinen keskittyy uusiutuvuuteen ja kierrätykseen tuotteiden suunnittelussa ja valmistuksessa, toinen elinkaaren lopussa (Sitra 2021). Tarkat haastattelutiedot ovat eritelty taulukossa 1.

Tutkielmassa analysoidut haastattelut ovat valmiiksi litteroituja puolistrukturoituja haastatteluita. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset on laadittu etukäteen, jotka esitetään suhteellisen samalla tavalla ja samassa järjestyksessä kaikille haastateltaville. Strukturoidun haastattelun valmiista vastausvaihtoehdoista poiketen, haastateltava on voinut vapaasti vastata esitettyihin kysymyksiin. Puolistrukturoidun haastattelumenetelmän etuna on se, että tutkija saa tutkimuksensa kannalta keskeisiin ja etukäteen määriteltyihin aiheisiin vastauksia haastateltavan itsensä sanoittamina. Näin on mahdollista nousta esiin myös asioita, joita tutkija ei välttämättä olisi osannut huomioida suunnitellessaan valmiita vastausvaihtoehtoja. (Puusa 2020, 106.) Aineiston kokonaishaastatteluiden kesto vaihtelee 27 minuutista 71 minuuttiin.

¹ Kiertotalouden 5 liiketoimintamallia: Tuote-elinkaaren pidentäminen, tuote palveluna, jakamislustat, resurssitehokkuus ja kierrätys sekä uusiutuvuus (ks. s. 7–8).

Koodi	Päivämäärä	Kesto	Toimiala	Asema	Liiketoiminta- malli	Koko- luokitus	Sukupuoli (oletettu)
H1	11.3.2020	40min	Rakennusteollisuus	Hallituksen puheenjohtaja	Resurssitehokkuus ja kierrätys	Pieni	M
H2	9.3.2020	27min	Tekstiiliteollisuus	Toimitusjohtaja	Resurssitehokkuus ja kierrätys	Pieni	N
H3	23.4.2020	55min	Tekstiiliteollisuus	Toimitusjohtaja	Resurssitehokkuus ja kierrätys	Pieni	N
H4	12.3.2020	68min	Energiateollisuus	Toimitusjohtaja	Uusiutuvuus	Pieni	N
H5	4.2.2020	52min	Kemianteollisuus	Toimitusjohtaja	Uusiutuvuus	Pieni	M
H6	29.10.2019	28min	Huonekaluteollisuus	Toimitusjohtaja	Resurssitehokkuus ja kierrätys	Pieni	M
H7	5.5.2020	41min	Tekstiiliteollisuus	Toimitusjohtaja	Resurssitehokkuus ja kierrätys	Pieni	N
H8	29.10.2019	35min	Energiateollisuus	Myyntijohtaja	Uusiutuvuus	Suuri	M
H9	26.3.2020	27min	Kierrätysteollisuus	Myyntijohtaja	Uusiutuvuus	Suuri	M
H10	7.11.2019	71min	Metsäteollisuus	Myyntijohtaja	Uusiutuvuus	Suuri	N
H11	11.11.2019	60min	Muoviteollisuus	Markkinointi- johtaja	Resurssitehokkuus ja kierrätys	Suuri	M
H12	11.12.2019	31min	Metsäteollisuus	Vastuullisuus- asiantuntija	Uusiutuvuus	Suuri	N
Yhteensä: 12							

Taulukko 1. Haastattelut

Haastatteluissa on keskusteltu laajasti eri kiertotalousaiheista, kuten organisaation strategioista, liiketoiminnasta ja toimialasta sekä muutoksesta kohti kiertotaloutta. Lisäksi haastatteluissa on keskustelua kiertotalouden käsitteestä, Suomen kiertotalousmuutoksesta sekä haastateltavan omasta ammatillisesta urasta ja henkilökohtaisesta elämästä. Tämän tutkielman tarkoituksena on keskittyä yksilötoimijuuteen, jonka vuoksi aineisto on rajattu koskemaan ainoastaan vastauksia yksilötason haastattelukysymyksiin. Tutkielmaa varten kokonaishaastattelusta valikoidut haastattelukysymykset ovat: (1) *Miten kiertotalous näkyy työn ulkopuolisessa elämässäsi, yksityisenä kuluttajana?* (2) *Näetkö itsesi kiertotalouden muutosagenttina?* (3)

Miten toteutat tätä roolia? (4) Minkälainen kokemus muutostoimijan rooli on sinulle ollut? sekä (5) Mikä tässä roolissa on ollut kaikista haastavinta ja mikä palkitsevinta? Haastattelun puolistrukturoidun luonteen vuoksi kysymysten sanamuodot vaihtelivat hieman eri haastattelujen välillä. Koko haastattelun kysymysrunko on nähtävillä liitteessä 1. Kysymysten rajaamisen jälkeen litteroitua aineistoa oli yhteensä 31 sivua (A4, fontti 11, riviväli 1.5). Ennen rajaamista litteraattien pituus oli yhteensä 82 sivua (A4, fontti 8, riviväli 1).

Suurimmassa osassa haastatteluita haastatteluvuorovaikutus on haastattelijavetoista kysymysvastaus tyylistä keskustelua, jossa haastateltava vastaa esitettyyn kysymykseen yhdellä puheenvuorolla. Tämän jälkeen haastattelija siirtyy seuraavaan kysymykseen. Muutamassa haastattelussa haastatteluvuorovaikutus on spontaanimpaa ja keskustelu saattaa alkuperäisestä kysymyksestä lähteä rönsyilemään myös varsinaisen kysymyksen ulkopuolelle. Aineistoon olen poiminut kohdat, joissa haastateltava vastaa yksilötason haastattelukysymykseen, vaikkakin vastaus varsinaiseen kysymykseen tulisi vasta pidemmän keskustelun jälkeen. Haastattelija pysyy ennalta suunnitellussa käsikirjoituksessa kaikissa paitsi kahdessa haastattelussa, joissa ei kysytty lainkaan, miten kiertotalous näkyy työn ulkopuolisessa elämässä. Näistä toisesta ei myöskään kysytty, mikä muutostoimijuudessa on ollut haastavinta ja mikä palkitsevinta.

4.3. Tutkimuksen eettisyys

Olen tutkimuksessani sitoutunut noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistusta hyvästä tieteellisestä käytännöstä sekä ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista. Koska tutkimuksessani on käsitelty henkilötietoja, eli yksittäiseen henkilöön yhdistettävissä olevaa tietoa, olen lisäksi noudattanut EU:n tietosuojasetusta ja tietosuojalakeja. Tässä luvussa kuvaan, mitä hyvällä tieteellisellä käytännöllä tarkoitetaan, sekä miten noudatin tätä käytäntöä tutkielmani tutkimusprosessin aikana.

Hyvä tieteellinen käytäntö toteutuu silloin, kun tutkimuksessa noudatetaan huolellisuutta, tarkkuutta ja rehellisyyttä tutkimuksen jokaisessa vaiheessa: aineiston keruussa ja tutkimustyössä, tulosten säilyttämisessä ja esittämistavassa sekä tulosten arvioinnissa ja julkaisussa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021). Hyvä tieteellinen käytäntö on edellytys tieteellisen tutkimuksen eettiselle hyväksyttävyydelle ja tutkimustulosten luotettavuudelle (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6). Lisäksi ihmisiin kohdistuvaa tutkimusta koskee

ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet, joiden lähtökohtana on tutkimuksen kohteena olevien itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon kunnioittaminen sekä tutkimuksesta heille aiheutuvien riskien, haittojen ja vahinkojen välttäminen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7).

Tutkielmassani tutkimusaineistona käyttämäni haastattelut (n=12) on saatu valmiina litteraatteina CICAT2025-tutkimushankkeen kautta. En ole tutkimusprosessin aikana ollut kosketuksissa alkuperäisten ääninauhoitteiden kanssa, ainoastaan tekstimuotoisten litteraattien. Olen saanut hankkeelta luvan aineiston käyttöön sekä tulosten julkaisemiseen. Aineiston keruu on hankkeen osalta toteutettu tutkimuseettisiä käytäntöjä noudattaen, eikä haastateltaville maksettu palkkioita tutkimukseen osallistumisesta. Olen aineiston säilyttämisessä ja analyysissä sekä tulosten esitystavassa kiinnittänyt huomiota siihen, ettei tutkimukseni hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti aiheuta haittaa haastateltaville tai heidän edustamilleen organisaatioille.

Aineiston tekstimuotoiset litteraatit lähetettiin minulle suojatulla sähköpostilla. Saadessani aineiston se sisälsi henkilötietoja, joten anonymisoin litteraatit poistamalla tekstistä tiedot, joiden perusteella haastateltu henkilö tai tämän mainitsevat muut henkilöt voitaisiin tunnistaa suoraan tai välillisesti. Poistettuja tietoja olivat kaikki haastateltavien mainitsevat henkilöiden ja yritysten nimet. Poistettujen tietojen tilalle kirjasin analyysin helpottamiseksi aineistoon yleisluontoisesti sulkeisiin merkintöjä, kuten ”haastateltavan nimi”, ”yrityksen nimi”, ”muun henkilön nimi” tai ”muun yrityksen nimi”. Anonymiteetin varmistamiseksi tutkimuksen tulosten yhteydessä ei myöskään tuoda esiin haastateltavien mainitsemia paikkatietoja. Anonymisoinnin jälkeen haastateltavien henkilöiden nimet eivät olleet näkyvissä missään tiedostossa edes itselleni. Haastateltujen yritysten nimet ja näitä vastaavat koodit on kirjattu erilliseen tiedostoon, jotta olen itse tutkijana tarvittaessa tietoinen siitä, minkä yrityksen haastattelusta on kyse.

Anonymisoinnin lisäksi olen analyysissäni ottanut huomioon, ettei tutkimuksen tuloksista ja niistä raportoinnista koidu tutkittaville haittaa. Käytännössä tämä toteutui huomioimalla haastateltavat kokevina ja tuntevina henkilöinä sekä viittaamalla aineistoon selkeästi ja haastateltavia kunnioittaen. Lisäksi olen pyrkinyt esittämään tulokseni niin, ettei tutkimukseni aseta haastateltavia huonoon valoon potentiaalisesti aiheuttaen inhimillistä kärsimystä. Konkreettisesti tämä tarkoitti keskittymistä löydöksieni esiintuomisen neutraaliuteen ja

objektiivisuuteen, kritisoimatta haastateltavien kerrontaa itsestään. Tulosten esittämisessä pyrin myös ottamaan aineistoesimerkkejä tasapuolisesti jokaisesta haastattelusta.

Vaikka osa haastateltavista oli antanut luvan viitata yritykseensä nimellä tulosten julkistamisen yhteydessä, tein tutkimuseettisen valinnan jättää pois kaikissa haastatteluissa esiintyvät tunnistetiedot. Tarkoituksena oli varmistaa tutkimustulosten esittämisen tasapuolisuus niin, etteivät esimerkiksi käytetyt aineistoesimerkit virheellisesti henkilöidy edustamaan vain tiettyjä, luvan antaneita, yrityksiä. Lisäksi olen varmistanut, ettei tutkimuksesta aiheudu haastateltaville riskejä, vahinkoja ja haittoja säilyttämällä aineistoa henkilökohtaisella, salanasuojatulla, tietokoneella koko tutkimusprosessin ajan. Hävitän hallussani olevan tutkimusaineiston sisältämät tiedostot asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua. Alkuperäinen haastattelumateriaali säilytetään kuitenkin kokonaisuudessaan CICAT2025-tutkimushankkeessa mahdollisia jatkotutkimuksia varten.

4.4. Analyysin toteutus

Tässä luvussa kuvaan tutkielmani analyysiprosessin eri vaiheita. Aineistona oli 12 kestävyystoimijan valmiiksi litteroitua haastattelua. Kaikki haastateltavat työskentelivät haastattelun aikaan vastuuasemassa yksityisessä kiertotalouden edelläkävijäyrityksessä. Lähestyin aineiston haastatteluvuorovaikutusta diskursiivisesta näkökulmasta, joka nojaa sosiaalisen konstruktionismin taustaoletuksiin.

Aloitin analyysiprosessin diskurssianalyysille tyypillisesti aineistolähtöisellä tarkastelulla. Tutkimuskysymykset sekä tutkimuksen tarkempi fokus muotoutuivat lopulliseen muotoonsa analyysin edetessä. En ollut tässä vaiheessa vielä lyönyt lukkoon, mitä diskursiivista suuntausta tulisin hyödyntämään tarkemmassa analyysissäni. Ainoa alusta saakka mukana kulkenut rajaus oli se, että tiesin yleisellä tasolla tutkivani inhimillistä kestävyystoimijuutta. Kestävyystoimijuuden käsite kulki näin ollen mukana analyysissä alusta saakka: aikomukseni oli tutkia jotain kestävyystoimijuuteen liittyvää ulottuvuutta, mutta en vielä tiennyt analysoisinko ilmiötä kollektiivisesta vai yksilön näkökulmasta vai näistä molemmista.

Analyysiprosessi lähti liikkeelle kokonaishaastatteluiden litteraattien lukemisella ja silmäilyllä. Samalla anonymisoin aineiston sekä koodasin haastateltavat koodein H1-H12. Ensimmäisillä lukukierroksilla keskityin lukemaan aineiston läpi niin ennakkoluulottomasti kuin suinkin pystyin tehden samalla yleisiä huomioita ja luokittelua toistuvista aiheista.

Lukemista ohjasi suora ja epäsuora puhe kestävyystoimijuudesta sekä organisaation että yksilön näkökulmista. Jo ensimmäisten lukukierrosten jälkeen aineistosta alkoi hahmottua useita analyysitasoja: selkeitä diskursseja, toistuvaa tunnesanastoa ja tapoja kuvata itseä sekä ristiriitoja. Huomasin, että erityisesti toistuva itseen liitetty tunnepitoinen puhe sekä vahvat kielikuvat vetivät minua puoleensa. Myös itseen liitetyn puheen ristiriitaisuus sekä kuvaukset kestävän elämän haasteellisuudesta olivat kiinnostavia. Näin ollen rajasin aineiston kahden lukukierroksen jälkeen koskemaan ainoastaan vastauksia yksilötason haastattelukysymyksiin (ks. s. 28–29). Tämän myötä karsin aineistosta pois ne aineistokatkkelmat, jotka eivät suoraan ole liitettävissä yksilötason kestävyystoimijuuteen. Konkreettisesti rajasin pois esimerkiksi keskustelut haastateltavan yrityksen liiketoimintamallista, strategiasta ja toimialasta sekä haastateltavan käsitykset koko Suomen tilanteesta kiertotalouden suhteen.

Rajaamisen jälkeen tutkimuskysymykset muotoutuivat lähes lopulliseen muotoonsa, ja lähdin itseen liitettyjen kuvausten inspiroimana analysoimaan aineistoa diskursiivisen psykologian näkökulmasta. Tutkimuskysymysten ohjaamana pyrin selvittämään, miten ja minkälaisia diskursiivisia identiteettejä haastateltavat puheessaan rakentavat. Lähdin tutustumaan huolellisesti aineisto-otteisiin tavoitteenani tunnistaa kohdat, joita voidaan pitää identiteettipuheena. Minulle tämä tarkoitti puhetta, jonka kautta haastateltavat jollain tapaa merkityksellistävät itseään. Konkreettisesti analysoin kohtia, joissa haastateltava viittaa itseensä joko suoraan (*minä*) tai epäsuorasti muilla persoonapronomineilla (*sinä, hän, me, te, he*). Koin kaikki persoonapronominit analyysin kannalta tärkeiksi, sillä viittaamalla muihin henkilöihin ja ryhmiin, puhuja rakentaa samalla myös kuvaa itsestä: sen lisäksi mitä henkilö kuvaa olevansa, myös sillä mitä hän sanoo 'ei-olevansa', on merkitystä.

Analyysissä tavoitteenani oli tunnistaa kielellisiä puhetapoja ja niiden vaihteluita, joilla kestävyystoimijat kuvaavat itseään sekä yksilöinä että osana ryhmää. Hyödyllinen apukysymys identiteettipuheen tunnistamisessa oli etsiä kohtia, jotka vastaavat kysymykseen ”Kuka minä olen?” Tämä auttoi huomioni kiinnittämisessä haastateltavien tapaan selittää ja kuvata elämäntilanteitaan ja itseään. Lisäksi keskityin tarkastelemaan eri haastateltavien puheessa toistuvia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Koodasin löydöksiäni aineistoon sekä värikoodein että kommentein. Löydettyäni aineistosta itseen liitettyjä kuvauksia, ominaisuuksia ja ryhmäjäsenyyksiä puhetapojen yhtäläisyys ja erilaisuus alkoi tulla yhä näkyvämmäksi.

Analyysiprosessin aikana diskursiivisten identiteettien nimet sekä niiden määrä ja sisällöt muuttuivat useampaan otteeseen. Jossain vaiheessa hahmottelin erilaisia identiteettitasoja,

jotka kuitenkin jäivät pois yksinkertaistuksen ja selkeyden vuoksi. Karsintavaiheessa keskityin poistamaan, tiivistämään ja sulauttamaan yhteen pienempiä puhetapoja isompien otsikoiden alle. Tässä auttoi kunkin identiteetin ydinajatuksen löytäminen sekä taulukointi, jolloin pystyin selkeästi näkemään, miten identiteetit eroavat toisistaan. Lopulta aineistosta hahmottui neljä toisistaan poikkeavaa diskursiivista identiteettiä, jotka kuvaavat haastateltavien tuottamia erilaisia puhetapoja itsestään.

Viimeisillä lukukerroilla analyysini syventyi tarkastelemaan identiteettien toistuvuutta sekä esiintyvyyttä yhdessä ja erikseen. Tässä vaiheessa huomasin myös eri identiteettien tukeutuvan eri tavoin kestävyystoimijuuden ammatillisiin sekä kansalais- ja kuluttajarooleihin riippuen siitä minkälaista kieltä ja sanastoa ne hyödyntävät. Lisäksi aineistosta alkoi nousta näkyväksi se, kuinka haastateltavat identiteettipuheessaan orientoituvat ja esittävät itsensä suhteessa erilaisiin ihanteisiin. Lopulta minulle selkiytyi se, että nämä ihanteet yhdessä muodostavat laajemman kestävyystoimijan kulttuurisen ihanteen, jonka tarjoamien kielellisten resurssien puitteissa haastateltavat merkityksellistävät itseään.

Seuraavassa luvussa esittelen tutkielman tuloksina neljä diskursiivista identiteettiä, jotka esiintyvät kestävyystoimijoiden puheissa toistuvasti, selkeästi ja tunnistettavasti. Identiteetit nimesin sen mukaan, mikä on niiden puhettavan ytimessä. Tavoitteenani oli, että identiteetin nimi kuvaisi mahdollisimman hyvin sitä, minkälaisiin puhetapoihin tukeutuen identiteetti rakentuu. Tutkielman tulosten läpikäynnin yhteyteen olen nostanut identiteettiä kuvaavia aineisto-otteita. Otteet on valittu niin, että ne kuvaavat mahdollisimman selkeästi käsiteltävänä olevaa identiteettiä. Haastateltavat on koodattu koodein H1-H12. Kirjain ”H” kuvaa sanaan haastateltava. Tutkielmaan nostettuja aineistoesimerkkejä on tiivistetty yksinkertaistamaan analyysissä esiin nousseita puhetapoja. Luettavuuden helpottamiseksi välistä poistetut tekstipätkät ja virkkeet on merkitty katkoviivalla ”--”.

5. Aineiston analyysi

Kestävyystoimijoiden identiteettipuheessa rakentuu neljä diskursiivista identiteettiä, jotka tukeutuvat erilaisiin puhetapoihin, kielikuviin ja ihanteisiin. Löydetyt diskursiiviset identiteetit ovat *muutoksen tekijä*, *pettynyt toimija*, *hyveellinen ihminen* sekä *epätäydellinen ihminen*. Muutoksen tekijä, pettynyt toimija sekä hyveellinen ihminen esiintyvät kaikkien haastateltavien puheissa. Epätäydellinen ihminen näkyy kahdeksassa haastattelussa. (Taulukko 2.) Tavoitteeni seuraavassa analyysissä on kuvata näiden diskursiivisten identiteettien ilmenemistä yksitellen. Analyysiosion lopussa vedän yhteen löydöksiäni sekä kuvaan, miten kestävyystoimijan ihanne esiintyy aineistossa.

	Muutoksen- tekijä	Pettynyt toimija	Hyveellinen ihminen	Epätäydellinen ihminen
H1				
H2				
H3				
H4				
H5				
H6				*
H7				
H8				**
H9				
H10				
H11				
H12				

*Ei kysytty miten kiertotalous näkyy työn ulkopuolella tai mikä muutostoimijuudessa on ollut haastavinta ja mikä palkitsevinta

**Ei kysytty miten kiertotalous näkyy työn ulkopuolella

Taulukko 2. Diskursiivisten identiteettien esiintyminen haastateltavien puheissa

5.1. Muutoksentekijä

Muutoksentekijä kuvaa olevansa viemässä muutosta eteenpäin ammatillisen roolinsa kautta. Diskursiivinen identiteetti esiintyy aineistossa kaikkien haastateltavien puheessa tyypillisesti kuvailuissa siitä, miten toteuttaa muutostoimijan roolia, minkälainen kokemus se on ollut ja mikä siinä on ollut palkitsevinta. Puheelle on ominaista oman työn kuvailussa esiintyvä muutospuhe sekä uskonnollisen käännytystyön kielikuvat itsestä muiden ihmisten 'herättelijänä'. Lisäksi identiteetille on tyypillistä positiivinen tunnesanasto sekä oman toimijuuden merkityksellistäminen edelläkävijän ihanteen mukaisesti. Muutoksentekijän diskursiivinen identiteetti rakentui niissä yhteyksissä, joissa haastateltava korosti kestävyystoimijarooliaan kestävyysalan ammattilaisena. Konkreettisesti tämä toteutui viittaamalla itseen asiantuntijana, käyttämällä ammatillisuuteen viittaavaa sanastoa sekä merkityksellistämällä itseä työelämän kontekstissa.

5.1.1. Muutospuhe

Muutoksentekijän diskursiivisen identiteetin hallitseva puhetapa on muutospuhe, jossa muutokseen viitataan joko suoraan sanalla 'muutos' tai epäsuorasti puhumalla esimerkiksi vaikuttamisesta, vaikutuksista, kehittämisestä tai tavoittavuudesta. Muutospuheelle on ominaista puhe liiketoiminnan ja toimialan kehittämisestä yrityksen tarjoaman tuotteen tai palvelun sekä yhteistyön tekemisen kautta. Alla oleva esimerkki osoittaa, kuinka muutokseen kytkeytyvä puhe esiintyy tyypillisesti aineistossa.

*Lainaus 1. "--mä koetan samaan aikaan **kehittää** omaa liiketoimintaa ja sit **kehittää** koko kenttää. -- mun, sisäinen toive on aina ollu olla just **tavoitettavissa** ja saavuttaa sitä, **tavoittavuutta**. Jotta sitä **muutosta** saataisiin aikaseksi." (H3)*

Lainauksessa 1. haastateltava kertoo ajavansa muutosta pyrkimällä kehittämään omaa liiketoimintaansa sekä 'koko kenttää'. Tällä hän viittaa toimialan kehittämiseen. Puheen muutossanasto sisältää sanat kehittää, tavoittavuus ja muutos. Sana 'kehittää' rakentaa kuvaa siitä, että jotain pitää muuttaa. Sanaan liittyy oletus siitä, että asiat ovat nyt huonosti ja ne on kehitettävä paremmiksi. Lisäksi puhuja esittää tavoittavuuden keinona saada aikaan muutosta. Hän ei avaa tavoittavuuden ja muutoksen välistä suhdetta tarkemmin, joten hän suuntautuu näiden väliseen syy-seuraussuhteeseen itsestään selvyutenä. Tavoittavuus on toisaalta arkikielinen termi, joka tarkoittaa johonkin henkilöön yhteyden saamista. Toisaalta sillä

voidaan viitata myös mittariin, jolla muutosta mitataan: kuinka suuri yleisö on onnistuttu tavoittamaan. Nähdäkseni puhuja viittaa puheessaan näihin molempiin ymmärryksen tapoihin. Hän kertoo haluavansa itse olla tavoitettavissa, mutta myös tavoittaa muita. Mittarinäkökulmasta katsottuna tavoittavuus-sanan kautta rakennetaan kuvaa omasta asiantuntijuudesta sekä laskelmoidusta ja harkitusta muutoksen ajamisesta.

Liiketoiminnan ja toimialan kehittämisen lisäksi muutospuheessa on mainintoja muutoksen ajamisesta yhteistyön tekemisen kautta. Seuraavassa lainauksessa haastateltavalta vastaa kysymykseen siitä, minkälainen kokemus muutostoimijan rooli on hänelle ollut.

Lainaus 2. ”Siis sehän on yhteistyötä, elikä tavallaan yhtiön rajojen ulkopuolella olevien ihmisten kanssa tehtävää yhteistyötä --.” (H10)

Lainauksessa 2. puhuja määrittelee oman kokemuksensa muutostoimijana sanalla ’yhteistyö’. Hän tuo esiin itsestään selvänä faktana sen, että muutostyö on yhdessä tehtävää työtä sen sijaan, että alkaisi esimerkiksi puhumaan siitä, miten hän yksittäisenä henkilönä toimii. Tähän sisältyy käsitys siitä, että yhteistyön kautta syntyy enemmän asioita kuin yksin tekemällä. Painokas selvennys ’siis sehän on’ rakentaa kuvaa yhteistyöstä kyseenalaistamattomana totuutena. Tämän jälkeinen tarkennus siitä, että nämä yhteistyötahot ovat nimenomaan yrityksen ulkopuolella, luo käsitystä siitä, että laajempi muutos tapahtuu muualla kuin yhtiössä. Seuraavassa lainauksessa näkyy esimerkki siitä, kuinka yhtenä yhteistyön muotona kuvataan myös itseä toimijoiden välisenä verkottajana muutosta ajettaessa.

Lainaus 3. ”-- kytken ihmisiä ja yrityksiä toisiinsa eli, nään suuremman vaikutuksen siinäkin --.” (H1)

Lainauksessa 3. puhuja viittaa muutokseen kertomalla ’suuremmasta vaikutuksesta’. Vaikutus syntyy auttamalla eri tahoja löytämään toisensa eli edistämällä muiden välistä yhteistyötä. Toteamus sisältää taustaoletuksen siitä, että puhuja toimii jo itse yhteistyössä näiden tahojen kanssa, joita nyt auttaa löytämään toisensa. ’Kytken’ sanalla puhuja implikoikin itsensä näiden toimijoiden väliseksi kytkimeksi, yhteydeksi, jota ei olisi olemassa ilman häntä. Kytkeä itsessään tarkoittaa kahden tai useamman asian yhdistämistä kiinni toisiinsa. Lainausesimerkissä kytkeminen rakentaa mielikuvaa verkostosta, jossa eri tahoja kytetään toisiinsa muutoksen kiihdyttämiseksi.

5.1.2. Uskonnollisen käännytystyön kielikuvat

Muutoksentehtävien identiteettiä liitetään useita erilaisia kristinuskoon kytkeytyviä kielikuvia itsestä esimerkiksi herättelijänä, viestinviejänä ja lähetyssaarnaajana, jonka tehtävä on herätellä ihmisiä uuteen uskoon. Muutoksentehtävä rakentaakin kuvaa itsestään henkilönä, jonka tehtävänä on kertoa muille kiertotalouden ja vastuullisuuden merkityksestä sekä mahdollisuuksista auttamalla heitä 'heräämään' tähän uudenlaiseen ajattelutapaan. Muutoksentehtävä kuvaa, että käy esimerkiksi luennoimassa ja pitämässä puheita yrittäen herätellä ihmisiä ymmärtämään kiertotalouden merkitys ja sen tarjoamat mahdollisuudet. Alla olevat esimerkit kuvastavat, kuinka muutoksentehtävä määrittää itsensä näiden kielikuvien kautta muutosta edistäväksi aktiiviseksi toimijaksi.

Lainaus 4. "Vien viestiä eteenpäin --." (H1)

Lainaus 5. "-- osallistun erilaisiin tilaisuuksiin ja tietysti ihan kahdenkeskisiin keskusteluihin yritysten kanssa mutta sitten myös isompiin tilaisuuksiin--." (H5)

Lainaus 6. "-- kyllähän mä siis olen leikillisesti sanonut, itse kun käyn tuolla luennoimassa ja pitämässä puheita, että mä oon tän (20-luvun) lähetyssaarnaaja, joka yritän herätellä ihmisiä [naurahtaa] uuteen uskoon ja saada (näke)mään erilaisia asioita, joita ehkä kaikki eivät ole vielä alkaneet näkemään." (H2)

Lainaus 4. on lyhyt, mutta ytimekäs esimerkki itsen määrittämisestä viestinviejäksi. Sanat 'vien eteenpäin' synnyttävät mielikuvan aktiivisesta toiminnasta. Ja 'viesti' sisältää käsityksen muiden ihmisten informoinnista: puhuja vie toiselle ihmiselle tiedon, jota hänellä ei vielä ole. Lainaus 5. on esimerkki siitä, kuinka puhuja kuvaa herättelijän roolissaan osallistuvansa erilaisiin tilaisuuksiin ja keskusteluihin. Sana 'osallistun' on aktiivista toimintaa kuvaava verbi. Lainauksesta ei käy suoraan ilmi mikä hänen roolinsa on näissä tilaisuuksissa, mutta osallistuminen viittaa itseän osallistujana eikä esimerkiksi vetäjänä tai puhujana. Lisäksi hän kertoo käyvänsä kahdenkeskisiä keskusteluja. Nämä yhdessä luovat kuvaa siitä, että puhujan pyrkimyksenä ei ole ainoastaan levittää tietoisuutta kestävyydestä, vaan myös ymmärtää sitä itse paremmin.

Lainauksessa 6. puhuja puolestaan käsitteellistää omaa toimintaansa uskonnollisen käännytystyön retoriikkaa hyödyntäen viittaamalla itseensä 20-luvun lähetyssaarnaajana. Tätä kautta hän asettaa itsensä aktiiviseksi toimijaksi varsinaisen laajemman muutoksen ja pelkän tavoitavuuden väliin. Ei riitä, että ihmiset tavoitetaan ja heihin saadaan yhteys, vaan heidät

pitää ensin myös herättää 'uuteen uskoon'. Vasta tämän jälkeen on toivoa, että nämä ihmiset aktiivisesti osallistuisivat muutoksen eteenpäinviemiseen muuttamalla ajatteluaan ja käyttäytymistään. Myös lainauksessa 6, puhuja kertoo käyvänsä 'luennoimassa ja pitämässä puheita'. Toisin kuin lainauksessa 5, jossa puhuja määrittä itsensä myös oppijaksi, lainauksen 6 puhuja rakentaa itsestään kuvaa ainoastaan opettajana. Puhujalla ikään kuin on jo itsellään kaikki tarvittava tieto, jolloin hänen tehtävänä on välittää tieto muille. Muutoksentekijä voi näin ollen muutosta edistävänä aktiivisena toimijana määrittää itsensä joko opettajaksi tai oppijaksi taikka molemmiksi. Seuraavassa lainauksessa sama puhuja vastaa kysymykseen siitä, miltä on tuntunut olla hänen kuvailemansa lähetyssaarnaaja.

Lainaus 7. "-- sit kun jos mä saan jonkun ihmisen uskomaan ja ajattelemaan ja edes (heräämään) siihen erilaiseen ajattelutapaan, niin kyllähän se on todella tyydyttävää, et se antaa voimaa siihen omaan (työhön) --. Ja sit jos mua vielä kuunnellaan niiden itselleni tärkeiden asioiden kans niin eihän mikään voi olla sen hienompaa." (H2)

Lainauksessa 7. puhuja jatkaa uskonnollisävytteistä retoriikkaa hyödyntäen kertomusta siitä, kuinka muiden ihmisten saaminen uskomaan antaa hänelle 'voimaa' omaan työhön. Lisäksi hän korostaa työnsä tyydyttävyyttä. Tässä yhteydessä tyydyttävyyys viittaa nimenomaan tunteeseen ja nautintoon, ei niinkään jonkin asian kelvollisuuteen. Hän rakentaa kuvaa työnsä palkitsevuudesta kertomalla sen aiheuttamista positiivisista tunteista ja voiman antamisesta, kun häntä kuullaan itselle tärkeiden asioiden kanssa ja hän huomaa oman toimintansa vaikuttaneen muihin. Toteamus 'eihän mikään voi olla sen hienompaa' on keino tuoda esiin oman tunnemaailman ekstaattisuutta.

Muutoksentekijä korostaa oman ammatillisen roolinsa ja työnsä merkityksellisyyteen liittyvää positiivista tunnesanastoa yleisemminkin kertomalla esimerkiksi motivaatiostaan ja innostuneisuudestaan muutostyötä ajettaessa. Hän rakentaa puheessaan kuvaa muutostyön palkitsevuudesta liittämällä positiivista tunnesanastoa kuvauksiin muutoksen toteutumisesta sekä muiden heräämisestä itselle tärkeisiin aiheisiin. Näihin kuvauksiin liitetään esimerkiksi kuulluksi tuleminen, oman identiteetin saama vahvistus sekä työn tuomat tyydyttävyyden ja arvokkuuden tunteet. Seuraavassa otteessa puhuja kuvaa muutostoimijuuteen liittämäänsä tunnekirjoa.

Lainaus 8. "Motivaatio tähän rakentamisalan toimintaan on kasvanu sataprosenttisesti, kyllä tässä ajassa tekeminen, se antaa ihan uutta intoo ja päivät on

erilaisia ja, kokee sen merkittävyyden työllensä ihan erilaisena kun aikasemmin.”
(H1)

Lainauksessa 8. puhuja kuvaa motivaatiotaan omaa työtään kohtaan. 'Motivaatio' sanana sisältää käsityksen päämääräsuuntautuneisuudesta – ollaan menossa jotain kohti. Lainauksesta välittyy kuva siitä, että motivaatiota on paljon, jolloin puhujan mielenkiinto fokuosoitunut oman työn tekemiseen. Tätä työtä tehdään innokkaasti ja energisesti. Vaikkei lainauksessa suoraan mainita muutosta, se välittyy implisiittisesti puhumalla merkittävydestä sekä toimialan muuttumisesta. Merkittävyys synnyttää mielikuvan asian tärkeydestä, kuulumisesta osaksi jotain laajempaa kokonaisuutta. Lisäksi puhuja rakentaa kuvaa siitä, että erityisesti nyt toimialan muutoksen myötä hänen positiiviset tunnetilansa ovat kasvaneet. Tätä vahvistetaan numeraalisesti kertomalla, miten motivaatio on 'kasvanu sataprosenttisesti' sekä puhumalla 'tässä ajassa' työn tekemisestä.

5.1.3. Edelläkävijän ihanne

Edelläkävijän ihanne liitetään aineistossa ihmiseen, joka on tekemässä jotain uutta – luomassa uutta alaa tai ratkaisua taikka viemässä sitä muihin maihin. Hän on aloitteentekijä ja pioneeri, joka näyttää ja raivaa tietä tulevaisuuteen muille. Lisäksi hän on innostunut ja energinen ammattilainen, joka visioillaan ja aktiivisella toiminnallaan ajaa maailman muutosta eteenpäin. Edelläkävijä kuvaa työnsä merkityksellisyyttä – sillä on jokin itseä suurempi tarkoitus ja päämäärä. Edelläkävijän ihanteen mukainen ihminen on myös tavoiteorientoitunut ja motivoitunut tekijä, joka ei ainoastaan ennusta tulevaisuuden kehityskulkuja, vaan myös luo niitä.

Muutoksenteekijä merkityksellistää itseään puheessa rakentuvan edelläkävijän ihanteen mukaisesti. Edellä kuvattu muutoksenteekijälle tyypillinen muutospuhe, uskonnollisen käännytystyön kielikuvat sekä positiivinen tunnesanasto ovat kaikki osa sitä, miten edelläkävijän ihanne rakentuu aineistossa. Muutoksenteekijän diskursiivisessa identiteetissä edelläkävijänä olemista ikään kuin glorifioidaan muutostyön kuvausten yhteydessä toivottuna ja tavoiteltavana kategoriana, johon kuulua. Seuraavat esimerkit osoittavat, kuinka puhe itsestä edelläkävijänä esiintyy aineistossa suorana kerrontana.

Lainaus 9. ”-- on ollu **helppo olla** muutosagentti koska se, strateginen tahto on ollut vahva tehdä asioita **edelläkävijänä. Eikä niin että seurataan perästä. Vaan et se tavote on ollu olla edelläkävijä.**” (H12)

Lainaus 10. ”-- kyllähän mä oon **ensimmäinen ihminen** joka siellä kertoo jollekin isolle, en mä nyt pörssiyrityksiä ihan oo vielä tavannut mut sekin varmaan tulee tähän eteen. **Ei oo kuullutkaan siis tietysti tästä alasta. Niin kyllähän siitä on ensimmäisenä** siitä kertomassa ja sen mahdollisuuksista. Ja viemässä kaikkia näitä **hienoja uusia ideoita** x:ään (maan nimi) josko ne joku sieltä tarttuis niihin.” (H4)

Lainauksessa 9. itseen viitataan suoraan sanalla edelläkävijä. Edelläkävijänä oleminen liitetään eksplisiittisesti muutoksentehtävänä toimimiseen kertomalla, kuinka on ollut ’helppo olla’ muutostoimija, sillä on haluttu tehdä asioita ennen muita. Puhuja rakentaa kuvaa siitä, että muutostoimijuus on erottamaton osa edelläkävijänä toimimista ja toisinpäin. Tätä käsitystä vahvistaa puhe muutostoimijuuden helppoudesta. Näiden välille oletetaan tällä tavoin kyseenalaistamaton yhteys. Lisäksi puhuja kuvaa, mitä edelläkävijänä oleminen hänelle tarkoittaa kertomalla mitä se ei ole: se ei ole perässä tulemista. Edelläkävijä on tämän toteamuksen vastakohta, vaikkei sitä suoraan sanoitetaakaan: edelläkävijänä oleminen on edellä menemistä. Maininta yrityksen strategiasta on keino luoda käsitystä omasta asiantuntijuudesta sekä kuulumisesta osaksi laajempaa, edelläkävijöiden, ryhmää.

Myös lainauksessa 10. on selkeä viittaus itseen ensimmäisenä ihmisenä eli edelläkävijänä, joka on viemässä ’hienoja uusia ideoita’ muihin maihin. Oma erityisyyttä edelläkävijänä korostetaan kuvailemalla ulkomaisten asiakasyhtiöiden kokoa sekä omaa tietotasoa suhteessa heihin. Yhtiön koon esilletuominen on keino tuoda esiin omaa menestystä. Lisäksi maininta siitä, ettei yhtiö ’ole kuullutkaan’ koko alasta on tapa tuoda esiin omaa tietotasoa sekä vahvistaa edelläkävijäväitteen paikkansapitävyyttä. Toteamus ’siis tietysti’ korostaa asian itsestään selvyttä – ’siis tietysti’ puhuja on siellä ensimmäinen ihminen. Vielä perään jatkaminen ’niin kyllähän siitä on’ kertomassa ensimmäisenä näistä asioista korostaa asian kyseenalaistamattomuutta. Edelläkävijälle ominaisesti tulevaisuuden kehityskulku kuvataan optimistisesti: puhuja kertoo, ettei ole vielä päässyt pörssiyritysten juttusille, mutta uskoo näin tapahtuvan tulevaisuudessa. Seuraavassa lainauksessa näkyy esimerkki siitä, kuinka puhe itsestä edelläkävijänä rakentuu ilman tämän suoraa esilletuomista.

Lainaus 11. ”Mehän oltiin kiertotaloutta **ennen ku edes koko termiä oli, lanseerattu** --.” (H6)

Lainauksessa 11. haastateltava korostaa itseään edelläkävijänä kertomalla, kuinka on ollut kiertotaloudessa mukana ennen kuin 'koko termiä oli lanseerattu'. Sanojen 'ennen' ja 'edes' painokkuus ovat keinoja vahvistaa itseä edelläkävijänä: puhuja käytännössä kertoo, että on ollut osa trendi-ilmiötä ennekuin se oli trendi. Toteamuksesta rakentuu kuva siitä, että siinä missä muut saattavat haluta liittyä kiertotalouteen vasta nyt kun termi on jo lanseerattu, puhuja istuu edelläkävijän ihanteeseen aidommin ollessaan mukana jo ennen kiertotalouden nousemista laajemmaksi trendiksi. Hän on ikään kuin edelläkävijöiden edelläkävijä – kokenut asiantuntija, joka on osannut ennustaa tulevaisuuden kehityskulkuja.

Yhteenvetona voidaan todeta, että muutoksenteikijä esittää edelläkävijänä olemisen toivottuna ja tavoiteltavana kategoriana, johon kuulua. Aiemmin tässä osiossa kuvattu muutospuhe, uskonnollisen käännytystyön kielikuvat sekä positiivinen tunnesanasto ovat keinoja esittää diskursiivinen identiteetti erottamattomana osana edelläkävijänä toimimista. Edelläkävijän ihanteen mukaisesti muutoksenteikijä kuvataan optimistisena, innokkaana ja energisenä ihmisenä, joka työllään ja esimerkillään näyttää tietä muille. Hän on tavoiteorientoitunut, motivoitunut ja innokas edelläkävijä, joka ennustaa ja luo tulevaisuuden kehityskulkuja. Näiden kautta muutoksenteikijä rakentaa itsestään kuvaa aktiivisena muutosta eteenpäin vievänä ammattilaisena.

5.2. Pettynyt toimija

Kun muutoksenteikijä rakentaa kuvaa itsestään muutosta eteenpäin vievänä ammattilaisena korostaen positiivista tunnesanastoa, pettynyt toimija rakentaa kuvaa toimintarajoitteisesta olosuhteiden uhrista korostaen pettymystään erityisesti päätöksenteikijöitä kohtaan. Pettyneen toimijan identiteetti esiintyy aineistossa kaikkien haastateltavien puheissa tyypillisesti vastauksena kysymykseen siitä, mikä muutostoimijan roolissa on haastavaa. Puheelle on ominaista kerronta omasta toimintarajoitteisuudesta, negatiivinen tunnesanasto sekä kuvaukset aktiivisen toimijan ihanteeseen pääsemättömydestä. Pettyneen toimijan diskursiivinen identiteetti rakentui kohdissa, joissa haastateltava toi esiin kestävyystoimijarooliaan ammattilaisena ja kansalaisena. Hän tuo esiin rooliaan ammattilaisena kuvailemalla kohtaamaansa muutosvastarintaa ammatillisessa kontekstissa sekä kansalaisena tuottamalla puheessaan käsityksiä siitä, että valta 'todellisen muutoksen' ajamisesta on päätöksenteikijöillä.

5.2.1. Toimintarajoitteisuus

Pettyneen toimijan identiteetin hallitsevin puhetapa on puhe omasta toimintarajoitteisuudesta sekä tähän liitetty perinteisesti negatiivisena pidetty tunnesanasto. Toimintarajoitteisuus liitetään puheessa erityisesti muutoksen hitauteen, muutosvastarinnan kohtaamiseen sekä päätöksentekijöiden toimimattomuuteen. Käsitteitä muutosvastarinnasta tuotetaan esimerkiksi kertomalla, kuinka muutosvastaisen toimijoiden arvot ja ajattelutapa eivät kohtaa itseään liitetyn muutosmyönteisyyden kanssa. Erityisen usein aineistossa mainitaan muutoksen hitaus, jota kuvataan tuskastuttavana, turhauttavana ja hermostuttavana. Seuraavassa aineistoesimerkissä puhuja kuvaa kohtaamaansa muutosvastarintaa ja tähän liitettyä ärtymystä.

*Lainaus 12. ”Se mua ehkä **ärsyttää** semmonen että jos todetaan **liian hepposesti** että se ei kannata. Kun jotenkin, **näkis** et se melkeen jokaisessa maatilassa kannattais jollakin tavalla.” (H4)*

Lainauksessa 12. puhuja kuvaa esimerkkitalannetta, jossa häntä ’ärsyttää’, mikäli hänen myymänsä ratkaisu torjutaan. Hän kertoo tilanteesta yleisellä tasolla sen sijaan, että puhuisi siitä yksittäisenä tapahtumana. Yleistämällä rakennetaan kuvaa siitä, että puhuja on kohdannut tämänkaltaisia tilanteita usein. Ärsytys sana luo mielikuvia suuttumisesta ja hermostumisesta, kun asiat eivät ole menneet, kuten puhuja on halunnut. Hän asettaa tunteen seuraukseksi siitä, että ratkaisu, johon hän itse uskoo, torjutaan ’liian heppoisesti’. Tällä toteamuksella oikeutetaan omaa tunnekuvausta, sekä pyritään saamaan kuulija puhujan puolelle. Katkelman jälkimmäisessä virkkeessä hän rakentaa kuvaa omasta uskomisestaan tämän ratkaisun kannattavuuteen. Kiinnostavasti hän käyttää nollapersoonaa sanalla ’näkis’. Nollapersoonan käyttäminen on keino yleistää oman mielipiteen oikeellisuus välttämällä ajatusta siitä, että asiassa olisi kysymys ainoastaan puhujan omasta näkemyksestä.

Pettynyt toimija kuvailee kohtaamaansa muutosvastarintaa myös kertomalla epäilemisen, kriittisyyden, vastustuksen ja kummastelun kohtaamisesta sekä naurunalaiseksi joutumisesta yrittäessään ajaa muutosta eteenpäin. Seuraava aineisto-ote on esimerkki siitä, kuinka aineistossa kuvataan itseä kyseenalaistamisen kohteena.

*Lainaus 13. Välillä tietenkin kohtaa semmosia tahoja jotka on niin **muutosvastasia** ja, kertookin sen täysin että vaikka nyt itte ei usko johonkin asiaan niin ei oo tarkoituksenmukasta lähtee **mollaan** toista. Se on **ikävä** että välillä kohtaa semmosia tahoja että, ei vaan ymmärrys riitä ja sit kuulee vielä **suunsoitto** siihen*

kaupanpäälliseksi, se on ikävä puoli. Se on tää siirtymävaihe, näinhän se vaan menee.
-- Se on kestettävä.” (H1)

Lainauksessa 13. puhuja viittaa muutosvastaisilla ihmisillä henkilöihin, jotka eivät usko samoihin asioihin kuin hän. Erontekoa muutosvastaisista ihmisistä korostetaan toteamalla, ettei kykene ymmärtämään näiden ihmisten ajattelumaailmaa tai toimintaa. Puhuja kertoo joutuneensa kohtaamaan 'mollaamista' ja 'suunsoittoa' näiden henkilöiden taholta. Mollaamisella viitataan halventavaan puheeseen. Suunsoitto on puolestaan kielikuva, jolla tarkoitetaan aggressiivista ja haukkuvaa puhetta. Hän tuo esiin mollaamisen ja suunsoiton seurauksena syntynyttä tunnekokemusta sanalla 'ikävä'. Tällä kielikuvalla viitataan hankalaan ja harmilliseen oloon, joka aiheuttaa alakuloisuutta.

Puhuja määrittää itsensä olosuhteiden uhriksi toteamalla, että mollaamisena ja suunsoittona esiintyvä muutosvastarinta on osa siirtymävaihetta. Vaikka puhuja kuvaileekin edellä mollaamisen aiheuttamaa ikävää oloa, hän määrittää itsensä tietäväksi systeemien muutosprosessin vaiheista kertomalla, että 'näinhän se vaan menee'. Tämänkaltaisen kerronta kuvastaa muutosvaiheen ja muutosvastarinnan kiistatonta yhteyttä – toista ei voi olla ilman toista. Lopussa toteamus 'se on kestettävä' vahvistaa entisestään puhujan tuottamaa kuvaa itsestä passiivisena ja toimintarajoitteisena olosuhteiden uhrina. Hän ikään kuin asettaa itsensä tilannekuvaukseen, jossa on sinniteltävä, sillä ei kykene tekemään asialle mitään.

5.2.2. Pettymys päätöksentekijöihin

Pettyneen toimijan kuvaama toimintarajoitteisuus liitetään puheessa erityisesti pettymykseen päätöksentekijöitä kohtaan. Pettynyt toimija tekeekin erontekoa päätöksentekijöiden ja yritystason muutoksenteijöiden välille luomalla kuvaa siitä, kuinka yritykset olisivat valmiita viemään muutosta voimalla eteenpäin, mutta päätöksentekijät jarruttavat muutosta. Seuraavassa lainauksessa on nähtävillä kielellisesti rikas esimerkki siitä, kuinka aineistossa luodaan erontekoa päättäjätason ja yritystoimijoiden välille sekä tuodaan esiin omaa toimintarajoitteisuutta ja tähän liittyvää pettymystä.

Lainaus 14. ”No haastavinta on tietysti oikeastaan se että saa myös ne tärkeät tahot, jotka vaikuttaa siihen toimintaympäristöön ja siihen sen, niitten ajatusten oikeasti (jalkautt)amiseen tonne pidemmälle, puhun päätöksentekijöistä, niin se on tuskattuttavaa miten hitaasti asiat menee eteenpäin vaikka ne on (tiedostettu) jo

pitkän aikaa. Mutta sama se on niin kuin monessa muussakin, niin ne päätökset tulee tosi tosi paljon liian myöhään. Vasta pakotettuna saadaan jotain muutoksia aikaiseksi, niin kuin lainsäädännön ja toimintaympäristön kautta. Se on tuskastuttavaa, hermostuttavaa --.” (H2)

Lainauksessa 14. puhuja tekee erontekoa päätöksentekijöiden ja yritystoimijoiden välille räikeästi nimittämällä päättäjätason ’tärkeäksi tahoksi’, jolla on valta ajaa todellista muutosta eteenpäin. Tässä on mielenkiintoinen kontrasti edelliseen muutöksentekijän diskursiiviseen identiteettiin, jossa nimenomaan henkilö itse esitettiin muutosta ajavana tärkeänä tahona. Oma toimintarajoitteisuutta suhteessa päätöksentekijöihin korostetaan sanalla ’oikeasti’. Tämän avulla puhuja luo kuvaa siitä, että päätöksentekijät ovat ne, jotka vievät muutoksen pidemmälle. Samalla hän asettaa itsensä toimintarajoitteiseen asemaan, jossa hänen on mahdollista ajaa muutosta tahtonsa vastaisesti vähemmän oikeasti vain tiettyyn pisteeseen saakka.

Pettymys kohdistuu aineistoesimerkissä muutoksen hitauteen sekä kokemukseen päätöksentekijöiden toimimattomuudesta. Puhuja liittyy muutoksen hitauden sekä pettymyksen kuvailuihin tunnesanat ’tuskastuttavaa’ ja ’hermostuttavaa’. Tuska on itsessään voimakas sana, joka sisältää mielikuvan kärsimyksestä ja turhautumisesta. Hermostuneisuus puolestaan synnyttää miellelyhtymiä jännittyneisyydestä, vihaisuudesta ja levottomuudesta. Puhuja luo näillä tunnesanoilla kuvaa tyytymättömyydestään siihen, etteivät asiat ole niin kuin hän haluaisi niiden olevan. Tuska ja hermostuneisuus liitetäänkin aineisto-otteessa oman toiminnan vapauden menettämiseen toimintarajoitteisuuden kautta – hänen ulkopuolellaan ja kontrollin ulottumattomissa olevat asiat ovat satuttaneet häntä. Samalla hän puheessaan asettaa itsensä olosuhteiden uhriksi.

Tunteita käsitellään aineisto-otteessa henkilökohtaisuuden sijaan ennemminkin yleisenä ongelmana, joka liittyy päätöksentekijöihin. Tämä toteutuu puhumalla ilman suoria viittauksia itseen, eli puhumalla tunteista geneerisesti henkilöimättä niitä keneenkään. Generalisointi on keino oikeuttaa oma tunne osana laajempaa pettyneiden ihmisten joukkoa. Samalla yleistäminen vahvistaa kuulijalle puhujan tunnekuvausten todenmukaisuutta ikään kuin tuomalla esiin, että muutkin tuntevat näin. Tunnekuvausta vahvistetaan voimakkain ilmaisin, kuten että päätökset tulevat ’tosin tosi paljon liian myöhään’ sekä ’vasta pakotettuna saadaan muutoksia aikaiseksi’. Sanojen ’tosin’ toistaminen kahdesti sekä määresanan ’paljon’

esilletuominen ovat kielellisiä keinoja ylikorostaa omaa pettymystä ja tyytymättömyyttä päätöksentekijöiden toimintaan.

'Pakottaa'-sanalla puhuja pyrkii havainnollistamaan muutoksen edistämisen vaikeutta niin että päättäjät ymmärtäisivät asian tärkeyden. Pakottaminen sanana herättää voimakkaita mielikuvia väkivallan ja uhkailun käyttämisestä keinona saadakseen toisen tekemään jotain. Tässä yhteydessä sanan hyödyntäminen viittaisi puhujan luovan kuvaa siitä, että päätöksentekijät suostuvat ajamaan muutosta vasta kun heillä ei ole mitään muuta vaihtoehtoa jäljellä. Ikään kuin vasta umpikujassa päättäjät suostuisivat kääntymään puhujan puoleen ja kysymään, mitä heidän tulisi tehdä. Puhe sisältää näin ollen myös oletuksen siitä, että puhujalla on jo tieto siitä, miten toimia, mutta on vaikeaa saada päättäjät kuuntelemaan hänen asiantuntemustaan.

Eräs aineistossa esiintyvä kielellinen keino päätöksentekijöihin liitetyn pettymyksen korostamisessa on Suomen vertaaminen muihin maihin. Näissä vertauksissa Suomi esitetään vertailun kohteena olevaa maata alemmalla tasolla sekä nostetaan muita maita jalustalle. Seuraavassa lainauksessa on esimerkki siitä, kuinka pettymys päätöksentekijöihin rakentuu näiden maavertausten kautta.

Lainaus 15. "Siellä (x maassa) ehkä, jos nyt ajatellaan yleisesti että biokaasu ja sen tuotanto on hyvä juttu, niin siellä on osattu tehdä oikeit toimenpiteitä sen edistämiseksi toisin ku Suomessa vaikka." (H8)

Lainauksessa 15. jonkun tietyn toimenpiteen oikeanlaisuus nähdään itsestään selvänä. Biokaasumyönteinen yleinen ajattelu määritetään virkkeen alussa oikeanlaisuuden kriteeriksi. Erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen välillä ei tunnu puhujan toimesta olevan syytä tehdä kriittistä arviointia tai puntarointia. Sen sijaan hän esittää kyseenalaistamattomana totuutena, että yleisen ajattelun tulisi olla biokaasumyönteistä Suomessakin. Hän kuvaa toisen maan päätöksentekijöiden ansiona yleisen ajattelun hyvän tilan kertomalla, kuinka siellä on osattu tehdä 'oikeit toimenpiteitä'. Näin tekemällä, hän kohdistaa syyn Suomen yleisen ajattelun huonosta tilasta Suomen päätöksentekijöihin. Pettymys maavertauksessa rakentuu vertaamalla Suomea maahan, johon liitetään mielikuvia tämän maan edistysellisyydestä verrattuna Suomeen.

5.2.3. Aktiivisen toimijan ihanne

Aktiivisen toimijan ihanne liitetään aineistossa ihmiseen, joka tekee aktiivisesti jotain. Hän on osallistuva, aloitteellinen ja tehokas. Lisäksi hänellä on valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia sekä kykyjä ja resursseja vaikuttaa omaan toimintaansa. Oma aktiivisuus liitetään maailman muuttamiseen ja asioiden aikaansaamiseen: ihminen on tekijä, joka tekee isoja siirtoja. Näiden siirtojen kautta hän jättää jälkensä maailmaan sekä saa muut ihmiset, toimijat tai jopa kokonaiset toimialat reagoimaan tekemiseensä jollain tavalla.

Aktiivisen toimijan ihanne nousi esiin jo muutoksentekijän diskursiivisen identiteetin yhteydessä, jossa puhe itsestä liitettiin aktiiviseen toimintaan. Pettyneen toimijan identiteetissä haastateltavat merkityksellistävät itseään suhteessa tähän ihanteeseen kuvailemalla siihen pääsemättömyyttä. Yllä kuvattu toimintarajoitteisuus on esimerkki siitä, kuinka itseä määritetään suhteessa aktiivisen toimijan ihanteeseen. Pettynyt toimija kuvaa pyrkimyksistään, kyvyistään ja resursseistaan huolimatta joutuneensa toimintarajoitteiseen asemaan, jossa hänen toimintaansa rajoitetaan jollain tavalla. Toimintarajoitteisuus kohdistuu puheessa itsen ulkopuolella oleviin asioihin, erityisesti muutosvastaisiin ihmisiin sekä päätöksentekijöihin. Puheessa luodaan kuvaa siitä, että tässä passiivisessa tilassa oleva pettynyt toimija voi ihanteen mukaisten vaikutusmahdollisuuksien sijaan ainoastaan odottaa muiden tekevän siirtoja ennen kuin itse voi toimia.

Negatiiviset tunnesanat ovat keino korostaa itsen liitetyn ei-aktiivisuuden olemassaoloa oman tahdon vastaisena asiana. Aiemmin tässä kappaleessa esiintyneet tunnesanat, kuten tuskastuminen ja ärsyyntyminen, luovatkin kuvaa turhautumisesta siihen, kun asiat eivät ole kuten pettynyt toimija haluaisi niiden olevan. Aktiivisen toimijan ihanne suhteessa pettyneen toimijan diskursiiviseen identiteettiin nouseekin näkyvimmin esiin puheessa kuvaamalla oman toimintarajoitteisuuden aiheuttamia negatiivisia tunteita. Pyrkimystä sovittaa itseään aktiivisen toimijan ihanteeseen saatetaan kuvata jopa vaikeana 'eteenpäin rämpimisenä', jossa oman muutostyön arvoa on mitätöity. Alla oleva kuvaus on esimerkki siitä, kuinka tunnesanat liitetään siihen, ettei kykene täyttämään aktiivisen toimijan ihannetta. Puhuja vastaa lainauksessa kysymykseen siitä, minkälainen kokemus muutosagenttina toimiminen on hänelle ollut.

Lainaus 16. "Se on, ollu aika vaikeeta. Sen takii että ensimmäiset kymmene vuotta on menny siihen et on saanu, niitä vinoja katseita siitä et "miten toi jaksaa jauhaa tommoste paskasta millei oo mitään arvo". Ja mä sanon tosi suoraan tän. --- Et

viimesen parin vuoden, aikana on tullu tavallaan se. Arvonanto sille et "hienoo et sä oot jaksanu" ja "kiva et sä oot möhissy näist asioista" ja. Et se tunnustuksen saannin määrä on, täysin häviävä suhteessa siihen henkiseen ja, fyysiseen taakkaan mitä on joutunu kantamaan, sen pioneerityön tekemisen kans. En suosittelen kenellekään. Voin kertoa. Don't try this at home. ” (H3)

Lainauksessa 16. puhuja kuvaa voimakkailla sanoilla ja kielikuvilla kokemustaan muutostoimijana. Jo ensimmäinen toteamus nostaa esiin, että pyrkimys toimia aktiivisena muutosagenttina on ollut hänelle hankala ja jollain tapaa haasteellinen. 'Vaikeeta' kuvaa sitä, että asiat eivät ole hyvin, eivätkä ne ole menneet kuten puhuja olisi toivonut tai halunnut. Tekstin keskiosa perustelee tätä väitettä tukeutuen erityisesti suoriin lainauksiin pyrkimyksenä luoda autenttisia skenaarioita kuvailluista tilanteista.

Ensimmäisen virkkeen toteamuksen jälkeen puhuja asettaa vaikeuden tunteen seuraukseksi siitä, että on joutunut kohtaamaan mitätöintiä ja 'vinoja katseita' pyrkiessään toimimaan edelläkävijänä. Puhuja käyttää vahvistuskeinona keskustelunomaisesti suoraa lainausta siitä, mitä jokin 'katse' on sanonut. Näin hän asettaa vinot katseet omaa toimintaa rajoittaviksi toimijoiksi, jotka kertovat, mitä toisten ihmisten mielessä on sanatarkasti liikkunut. Samalla puhuja myös keskusteluttaa näitä ajatuksia itsensä kanssa. 'Paska' on ääri-ilmaus, jolla viitataan vinon katseen mielipiteeseen siitä, että oma työ nähdään asiana, jolla ei 'oo mitään arvoa'. Toteamus rakentaa kuvaa oman työn arvon totaalista mitätöinnistä. Tämän perään toteamus suoraan puhumisesta on keino vakuuttaa kuulija siitä, ettei puhuja liioittele, vaan hänen kuvauksensa on totta.

Seuraavaksi puhuja siirtyy työtään arvostavien puheenvuorojen sisällön suoraan lainaamiseen. Hän asettaa kokemansa arvonnän näennäisesti vasta-argumentiksi edellä kuvaamalleen työnsä ja toimintansa mitätöinnille. Hän ei kuitenkaan tee tätä pehmitelläkseen aiemman puheenvuoron voimakkuutta, vaan vahvistaakseen kuvaa kohtaamistaan vaikeuksista. Puhuja kertoo, että vaikka työtä on mitätöinnin ohella toki arvostettu, positiivisen vastaanoton määrä on ollut 'täysin häviävä' suhteessa 'taakkaan', jota on joutunut 'kantamaan'. Toteamus 'täysin häviävä' käytännössä kumoaa vasta-argumentin työn saamista arvostuksesta. Kielikuva itsestä taakan kantajana on voimakas tapa herättää kuulijassa mielikuva siitä, että puhuja kantaa jotain painavaa hartioillaan. Kielikuvalla hän myös asettaa itsensä moraalisesti hyveelliseksi, sillä taakan kantajan kielikuvaan sisältyy tietyllä tapaa käsitys muille kuuluvien murheiden, aktiivisena, kantajana.

Puhuja lopettaa puheenvuoronsa katkerasävytteiseen toteamukseen siitä, ettei 'suosittele työtä kenellekään'. Tämä on vahva ilmaus, ja jokseenkin ristiriidassa sen kanssa, että aiemman muutoksentehtävien identiteetin vastaisesti puhuja kannustaakin muita olla lähtemättä mukaan muutostyöhön. Nähdäkseni lausahdus on provosoiva tapa saada kuulija vakuuttumaan kokemuksensa haasteellisuudesta. 'Voin kertoa' puolestaan on keino vahvistaa ymmärrystä siitä, että puhujalla on omakohtaista kokemusta asiasta. Vielä loppuun englanninkielinen virke 'don't try this at home' on viimeinen silaus kuulijan hälytyskellojen sytyttämiseksi. Lausahdusta käytetään usein televisio-ohjelmissa, joissa tehdään jotain riskialtista tai vaarallista. Näin sanoessaan puhuja rivien välistä väittää, että oma toiminta on vaarallista ja varoittaa kuulijaa sen sisältämistä riskeistä.

Edellä kuvattu oman työn arvon mitätöinnin kautta rakentuva kuva oman aktiivisuuden rajoittamisesta liitetään aineistossa nimenomaan mitätöintiin ja rajoittamiseen yhteiskunnan tasolta. Seuraavassa lainauksessa sama puhuja vastaa hieman myöhemmin haastattelussa tarkentavaan kysymykseen siitä, minkä on kokenut muutostyössä erityisen haastavana.

Lainaus 17. "-- mul ei oo mitään fucking arvoa tälle yhteiskunnalle, ja sillä mun muutosagenttisysteemillä mikä mun päässä velloo jatkuval syötöl. Et tavallaan, sama siinä mis mä oon onnistunu --. Nii samalla mä oon myös kokenu kuinka sen arvo on mitätöity. Vaan sen takia, et mulla ei oo rahaa ja oikeita kontakteja. Tämä yhteiskunta ei tunnista, innovatiivisia ihmisiä joilla ois potentiaalia antaa paljon kontribuutiota." (H3)

Lainauksen 17. ensimmäisessä toteamuksessa puhuja toteaa, ettei hänellä ole mitään arvoa 'tälle yhteiskunnalle'. Tässä oman arvon mitätöintiä ei enää liitetään ainoastaan työhön, vaan koko puhujan ihmisyyden mitätöintiin yhteiskunnan taholta. Lausahduksen voimakkuutta vahvistaa englanninkielinen kiroana 'fucking'. Tällä sanalla pyritään lisäämään oman väitteen intensiteettiä sekä osoittamaan paheksuntaa. Samoin kuin edellisessä lainauksessa 16. puhuja rakentaa puheenvuoronsa ensin kertomalla kohtaamastaan mitätöinnistä, sitten onnistumisista ja arvonannosta sekä palaamalla lopussa takaisin mitätöintiin. Viittaamalla omaan muutosagenttiuteensa hän kuitenkin antaa ymmärtää omaavansa kykyjä ja taitoja aktiiviseen toimintaan. Puheenvuoron lopussa hän viittaakin itseensä 'innovatiivisena ihmisenä', jolla on 'potentiaalia'. Tätä kautta hän asettaa syyn omasta arvottomuuden kokemuksesta sekä toimintarajoitteisuudesta yhteiskunnalle – on yhteiskunnan vika, ettei se tunnista lahjakkaita ihmisiä. Kiinnostavaa tässäkin on se, että hän ei puhu itsestään yksikössä vaan viittaa itseensä

osana laajempaa innovatiivisten ihmisten joukkoa. Tällä rakennetaan kuvaa siitä, että yhteiskunta ei yleisellä tasolla tunnista innovatiivisia ihmisiä tai halua tukea heidän aktiivista toimijuuttaan käytännössä lainkaan.

Yllä oleva analyysi osoitti, että pettyneen toimijan diskursiivinen identiteetti rakentuu haastateltavien puheessa aktiivisen toimijan ihanteen vastaisesti toimintarajoitteisena olosuhteiden uhrina. Pettyneen toimijan puheessa rakentuu kuva velvollisuudesta selittää itseään ei-aktiivisena ihmisenä vetoamalla kuulijan tunteisiin. Tämän hän tekee kertomalla, että pettymys ja vaikeat tunteet ovat seurausta mahdottomuudesta toimia aktiivisen toimijan ihanteen mukaisesti. Pettynyt toimija rakentaa kuvaa siitä, että omaamistaan tiedoista ja taidoista huolimatta, hänen toimijuuttaan rajoittavat muutosvastaiset ihmiset, olemassa olevat rakenteet sekä erityisesti päätöksentekijöiden toimimattomuus. Hän asettaa vallan todellisen muutoksen ajamisesta päätöksentekijöille nimittämällä heidät muutoksen suhteen tärkeäksi tahoksi. Vaikka muutos kuvataan hitaana, päätöksentekijöiden toimimattomuus tuskastuttavana ja itsen kyseenalaistaminen ärsyttävänä, kuvailuissa otetaan samalla etäisyyttä vaikeisiin tunteisiin ja käsitteellisestään kuvatut ilmiöt yleisenä muutosprosesseihin kuuluvana lainalaisuutena.

5.3. Hyveellinen ihminen

Kun muutöksentekijä kuvaa itseään muutosta eteenpäin vievänä ammattilaisena sekä pettynyt toimija toimintarajoitteisena olosuhteiden uhrina, hyveellinen ihminen rakentaa itsestään kuvaa pysyvänä ja kokonaisena ihmisenä. Hyveellinen ihminen merkityksellistää itseään oman hyvyyden ja moraalin sekä vastuullisten valintojen tekemisen kautta. Diskursiivinen identiteetti esiintyy aineistossa kaikkien haastateltavien puheissa. Voimakkaimmin identiteettiä rakennetaan eksplisiittisesti vastauksena kysymykseen siitä, miten kiertotalous näkyy työn ulkopuolisessa elämässä. Identiteettiä rakennetaan kuitenkin kaikissa aineistokohdissa, joissain verhotummin ja toisissa suorin ilmaisin. Puheelle on ominaista vastuullisuuteen, moraaliiin ja arvomaailmaan liittyvä sanasto. Näiden kautta puhuja merkityksellistää itseään hyvän ihmisen ihanteen mukaisesti moraalisesti hyveellisenä. Hyveellinen ihminen on aineistossa esiintyvistä diskursiivisista identiteeteistä ainoa, joka voitiin rakentaa niin ammattilaisen, kansalaisen kuin kuluttajankin kestävyystoimijarooleista käsin.

5.3.1. Ammatillisen ja yksityisen yhteen kietoutuneisuus

Hyveellinen ihminen rakentaa kuvaa kokonaisesta ihmisestä, jonka arvomaailma on kaikissa kestävyystoimijaroleissa sama sekä yksityisessä että ammatillisessa elämässä. Ilmiö oli samanlainen riippumatta siitä, korostiko haastateltava yleisesti ottaen omaa kestävyystoimijarooliaan ammatillisena, kansalaisena ja/tai kuluttajana. Seuraava ote on tyypillinen esimerkki siitä, kuinka aineistossa luodaan kuvaa ammatillisen ja yksityiselämän yhtenäisestä arvopohjasta ja tämän itsestänselvyydestä.

Lainaus 18. ”K: Miten kiertotalous näkyy sun muussa elämässä, eli työelämän ulkopuolisessa elämässä?

*V: ”Näky **tietenkin**. Ei mulla oo sillä tavalla-, koska tää perustuu **filosofiseen** (ja et) **ajatukselliseen** tää koko yritysidea ja sen liiketoiminta, niin ei ole, ei voi **erottaa** sitä että mä tekisin yrityksessä toisin ja henkilökohtaisessa elämässä **toisin**, vaan se on **kokonais(valtainen) elämäkatsomus**.” (H2)*

Lainauksessa 18. haastateltava vastaa kysymykseen puolustamalla oman moraalinsa kyseenalaistamattomuutta voimakkaasti suoralla ilmaisulla ’näky tietenkin’. ’Tietenkin’ sanan käyttö on keino vakuuttaa kuulija oman tietämisen ja olemisen itsestänselvyydestä. Toteamus on itsessään myös defensiivinen - on kuin olemassa olisi jonkinlainen uhka, mikäli hän ei vastaisikaan kysymykseen kyllä. Tämä eroaa kahdesta aiemmasta diskursiivisesta identiteetistä, joissa asioiden itsestänselvyys oli enemmän kielellisten ilmausten esioletus kuin eksplisiittinen, vahva ja puolustuskannalla oleva, toteamus.

Lisäksi haastateltava kuvailee otteessa kiertotalouden näkyvän hänen työ- ja yksityiselämässään ’kokonaisvaltaisena elämäkatsomuksena’. Kokonaisvaltaisuus viittaa puheessa oman elämän kokonaisuuteen. Tällä luodaan arkipuheelle tyypillistä kuvaa omasta minästä jatkuvana ja pysyvänä asiana, jonka osat eivät ole ristiriidassa keskenään. Elämäkatsomus viittaa puolestaan tapaan ymmärtää ja nähdä maailma. Sana herättää mielleyhtymiä merkityksellisyydestä, moraalista ja arvoista. Kuvaa itsestä moraalisesti kokonaisena vahvistetaan korostamalla oman liiketoiminnan taustalla olevia ’filosofisia’ ja ’ajatuksellisia’ arvoja. Filosofisen ajattelun voidaan nähdä viittaavan asioiden kysymiseen sekä tiedon erittelyyn ja arviointiin. Ajatuksellisuus puolestaan viittaa tietoiseen ja harkittuun ajatteluun, jolla tehdään erontekoa ’ajattelemattomista’ eli epävastuullisista ihmisistä.

5.3.2. Ekologiset toimintakuvaukset

Hyveellisen ihmisen rakentamaa kuvaa ammatillisen ja yksityiselämän arvomaailmojen yhteen kietoutuneisuudesta todistetaan kuvailemalla henkilökohtaisen elämän käytännön toimintaa. Kuvauksissa nousee vastuullisuuteen liittyvä sanasto, joka kuvaa useimmin jonkin asian tekemistä. Puheissa toistuu erityisesti kierrättäminen ja ekologisesti valmistettujen tuotteiden suosiminen arjessa. Lisäksi vastuullisuus rakentuu esimerkiksi kasvisruoan syönnin, julkisen liikenteen käytön, kierrätettyjen tuotteiden suosimisen, ruokahävikin välttämisen sekä ekologisten polttoaineiden käyttämisen ympärille. Kuluttajatoiminnan lisäksi kuvaillaan myös kansalaistoimintaa kertomalla esimerkiksi omasta roolista taloyhtiön hallituksessa ekologisten käytäntöjen edistäjänä. Seuraavat aineisto-otteet ovat tyypillisiä esimerkkejä siitä, kuinka oman arvomaailman totuudenmukaisuutta todistetaan käytännön tason toimintakuvauksilla.

Lainaus 19. ”En esimerkiksi siis osta uusia vaatteita ja, me lajitellaan kaikki mahdollisimman tarkkaan.” (H3)

Lainaus 20. ”Pyrin valitsemaan ekologisesti tuotettuja tuotteita ja, -- lihansyöntiä oon vähentänyt paljon. Kasvisvaihtoehdoiksi nykyään todella usein siinä edessä.” (H1)

Lainaus 21. ”-- nyt ihan viimeinen konkreettinen pieni esimerkki et me nyt saatiin taloyhtiössä, kun mä oon siinä taloyhtiön niinku hallituksessa niin väännettiin sinne tällanen muovit erikseen kierrätys, joka nyt ei oo aina ollu mahdollista --.” (H5)

Lainauksessa 19. puhuja kuvaa omaa käytännön toimintaansa kertomalla, ettei osta uusia vaatteita ja lajittelemalla jätteensä. 'Uusiin vaatteisiin' liittyy taustaoletus siitä, että niiden valmistaminen ja kuluttaminen on epäekologisia. 'Lajitteluun' puolestaan on sisään rakentunut käsitys siitä, että jätteiden lajittelu on kiertotalouden mukaista toimintaa. Myös lainauksessa 20. puhuja kuvailee kulutuskäyttäytymistään kertomalla suosivansa ekologisia tuotteita. Lisäksi hän kuvaa vähentäneensä lihansyöntiä ja lisänneensä kasvissyöntiä. Tähän liittyy taustaoletuksena se, että lihansyönti saastuttaa enemmän kuin kasvissyönti. Vaikkei omaa toimintaa esitetäkään täydellisenä, ruokavalioiden suhdetta omassa elämässä kuvataan sanoin 'vähentänyt paljon' ja 'todella usein'. Tämä on keino määrittää oma minä epävastuullisena pidetystä toiminnasta huolimatta moraalisesti hyveellisenä.

Lainauksessa 21. puhuja kuvaa kansalaistoimintaansa taloyhtiön hallituksessa. Hän kertoo muovinkeräysastian saamisesta taloyhtiöön 'pienenä esimerkkinä' rakentaen kuvaa siitä, että hän tekee yksityiselämässään paljon enemmänkin kuin vain vaikuttaa taloyhtiönsä hallituksessa. 'Pieni esimerkki' on myös keino luoda kuvaa omasta vaatimattomuudesta. Pienen, vaatimattoman ja helpon esimerkkikuvailun vastapuolelle asettuu kuitenkin sana

'väännettiin'. Jonkin asian vääntäminen luo mielikuvan asian tekemisen vaikeudesta. Tässä yhteydessä sana asettuu siihen kontekstiin, että prosessi muovinkeräysastian saamiseksi on oikeastaan ollut aika vaivalloista. Tämänkaltainen kuvailu itsestä vaatimattomana, mutta kuitenkin muutosta aikaan saavana ahkerana ja tärkeänä henkilönä, onkin yksi keino rakentaa itsestä kuvaa hyvänä ihmisenä.

5.3.3. Hyvän ihmisen ihanne

Hyvän ihmisen ihanne rakentuu aineistossa moraalisenä ajattelijana ja toimijana, jonka toimintaa ohjaa lempeys, rakkaudellisuus ja hyvät aiheet. Hyvä ihminen on hyvä sydämestään, tahtoen kaikelle elolliselle ja ympäristölle hyvää. Auttaminen on keskeinen osa hyvän ihmisen ihannetta. Auttamista ei kuitenkaan liitetä itsen auttamiseen, vaan muiden toimijoiden tukemiseen sekä luonnon hyvinvoinnin edistämiseen. Hyvä ihminen elää arvojensa mukaista elämää ristiriidattomasti sekä kuvaa moraalisesti hyvää ja oikeanlaista toimintaa. Hän ei aiheuta toiminnallaan muille tai ympäristölle haittaa, vaan tiedostaa omien valintojensa seuraukset. Oikeanlaisen käytöksen lisäksi hyvään ihmiseen liitetään erilaisia ominaisuuksia, kuten rehellisyys, vaatimattomuus, ahkeruus, vastuullisuus ja kiitollisuus.

Hyveellinen ihminen mukailee puheessaan hyvän ihmisen ihannetta. Ihannetta rakennetaan korostamalla erilaisia merkityksellisyyttä ja hyvyyttä ilmentäviä kielikuvia sekä sanavalintoja. Oma hyveellisyys ja moraalisuus nostetaan esiin sekä suorilla ilmaisuilla että upotettuna omaan kerrontaan. Alla olevissa esimerkeissä puhujat rakentavat kuvaa itsestään hyvän ihmisen ihanteen mukaisesti viittaamalla itseensä moraalisesti hyveellisenä suorin ilmauksin.

*Lainaus 22. "Koska mä **teen tätä** kuitenkin **sydämelläni** --." (H2)*

*Lainaus 23. "Elikkä mulle semmonen ihan yleinen, **yhtään hurskastelematta** tätä niin semmonen että mä oon **aina** ajatellut hyvin, **kestävyyttä** --." (H7)*

Lainauksessa 22. puhuja viittaa tekevänsä 'tätä' eli työtään 'sydämellään'. Sydän liitetään usein ihmisen sielun ja elämänvoiman asuinpaikaksi sekä voimakkaiden tunteiden keskuksiksi. Otteessa sydän liitetäänkin selkeästi positiivisiin asioihin. Puhuja rakentaa kuvaa itsestään hyvänä ihmisenä liittämällä oman sydämensä rakkauden, välittämisen ja lämmön työnsä tekemiseen. Sydämen kielikuva voidaan nähdä myös oikeudenmukaisuuden ja hyveellisyyden vertauskuvana. Puhujan voikin tulkita kertovan, että tekee työtään rakkaudesta ja oikeudenmukaisuudesta rakentaen kuvaa hänen hyvistä aikeistaan.

Lainauksessa 23. puhuja rakentaa kuvaa itsestään hyvänä ihmisenä korostamalla vastuullista ajatusmaailmaansa. Ihanteen mukaisesti hän kertoo ajatelleensa 'aina' 'kestävyyttä'. 'Aina' sanan hyödyntäminen on keino vahvistaa kuvaa oman minän pysyvyydestä – kuinka tämänkaltainen hyveellinen ajattelu on ollut iästä ja hetkestä riippumatta osa puhujan minää koko hänen elämänsä ajan. 'Kestävyys' sanalla puhuja viittaa kestävyysajatteluun yleisesti, sisältäen sen kaikki puolet sosiaalisesta, ekologiseen ja taloudelliseen. Lisäksi hän vahvistaa kuulumistaan hyvän ihmisen ihanteeseen toteamuksella, että tuo oman hyvyytensä esiin 'yhtään hurskastelematta'. Koska puhuja käyttää tätä ilmausta hän osoittaa suuntautuvansa siihen, että kuulija voisi tulkita hänen puhettaan yrityksenä asettua muiden ihmisten yläpuolelle. Toteamuksella puhuja tekeekin erontekoa hurskastelijoiden joukosta, joihin liitetään usein merkityksiä tekopyhydestä. Lisäksi 'hurskastelemattomuus' on keino korostaa sitä, ettei hyvän ihmisen ihanteen mukaisesti halua kuitenkaan kerskua 'hurskaudellaan' eli esittää itseään parempana kuin muut.

Hyveellisen ihmisen identiteettiä sekä hyvän ihmisen ihannetta rakennetaan puheessa myös epäsuoremmin kuvailemalla muiden toimijoiden epävastuullisuutta ja moraalittomuutta. Puheessa saatetaan esimerkiksi verrata omaa moraalista toimintaa huijaamiseen sekä kuluttajia, sijoittajia tai yhteistyökumppaneita harhaanjohtaviin yrityksiin. Lisäksi puheessa korostetaan muiden toimijoiden auttamista, mikä luo kuvaa altruistisesta toiminnasta. Alla olevassa esimerkissä puhuja rakentaa itsestään hyveellistä kuvaa epäsuorasti kertomalla näkemyksiään toisen yrityksen toiminnasta.

Lainaus 24. ”Joo mutta ei saa epärehellinen olla. Mä sanoisin että jos siinä ois ollut moraalialia siinä yrityksessä niin näin ei ois käynyt.” (H4)

Lainauksessa 24. puhuja tekee erontekoa itsensä sekä epävastuullisen pitämänsä yrityksen välillä. Kuvailemalla puheen kohteena olevan yrityksen epärehellisyyttä ja moraalittomuutta, hän rakentaa kuvaa itsestä näiden vastakohtana eli rehellisenä ja moraalisenä toimijana. Vaikkei puhuja viittaakaan itseensä suorin ilmaisin, hän luo kuvaa omasta hyvydestään antamalla ymmärtää, että kaikki mitä puheen kohteena oleva toimija on, hän ei ole. Epärehellisyydellä toimija viittaa siihen, ettei toimija ole luotettava rakentaen samalla kuvaa omasta luotettavuudestaan. Tätä vahvistetaan edelleen vahvalla väitteellä siitä, ettei puheen kohteena olevalla yrityksessä ole käytännössä lainkaan 'moraalia' leimatun toimijan huijariksi. Lainauksen viimeisellä toteamuksella puhuja asettaa itsensä kyseisen yrityksen yläpuolelle kertomalla, kuinka yritys olisi todennäköisesti välttynyt joltain negatiivisilta seurauksilta,

mikäli heidän moraalinsa olisi ollut kunnossa. Kerronta luo myös kuvan siitä, että yritys on ansainnut kohtaamansa vastoinkäymiset – toimija on ikään kuin saanut nyt ansionsa mukaan.

Keskeinen osa hyvän ihmisen ihannetta ovat myös kuvaukset omaan työhön liitetystä kiitollisuudentunteesta. Alla olevassa aineisto-otteesta haastateltava vastaa kysymykseen siitä, minkälainen kokemus muutostoimijana oleminen on hänelle ollut. Lainausta on tiivistetty useista kohdista kiitollisuusmainintojen havainnollistamiseksi.

*Lainaus 25. V: ” -- olen siitä **äärettömän kiitollinen**. -- oon siitä **tosi kiitollinen**. Ja **teen juuri sitä mitä haluan tehdä**. -- olen **kiitollinen** siitä mitä **saan ja voin tehdä**, koska mä koen sen niin tärkeenä.” (H2)*

Lainaus 25. on aineistossa poikkeuksellinen siinä mielessä, että kiitollisuudentunne mainitaan kysymykseen vastauksen sisällä kolme kertaa peräkkäin. Toisto itsessään on retorinen tehokeino rakentaa kuva itsestä kiitollisena ihmisenä. Oteesta kiitollisuudesta rakennetaan kuvaa kokonaisena elämänasenteena sen sijaan, että puhuttaisiin ohimenevästä tunteesta vain tässä hetkessä. Ensimmäisessä virkkeessä puhuja kertoo olevansa kokemuksestaan ’äärettömän kiitollinen’. Äärettömyys viittaa mitattavissa olevaa suurempaan määreeseen ja rajattomuuteen, jolla pyritään korostamaan kiitollisuudentunteen valtavaa kokoa. Toisessa kiitollisuusmaininnassa puhuja tarkentaa olevansa työstään ja siihen liittyvistä onnistumisenkokemuksista ’tosi kiitollinen’. Sanalla ’tosi’ vahvistetaan jälleen tunteen suuruutta. Kiitollisuus liitetään omaan hyvään työtilanteeseen, jossa puhuja tekee ’juuri sitä mitä haluaa tehdä’. ’Haluta’-verbillä tuodaan esiin, että hän tekee työtään mielellään.

Kolmannessa kiitollisuusmaininnassa tunne liitetään siihen mitä hän työnsä kautta ’saa ja voi tehdä’. Tätä kautta puhuja kertoo olevansa kiitollinen toimintamahdollisuuksistaan. ’Saada’ verbillä toimintamahdollisuus asetetaan ikään kuin itsensä ulkopuolelle: joku ulkopuolinen on laittanut hänet tähän tilanteeseen. ’Voi’ verbillä toimintamahdollisuus puolestaan liitetään itseensä ikään kuin kertomalla, että on osaava ja kykenevä toimimaan. Kiitollisuuden tunne on hyvän ihmisen ihanteen mukaisesti keino luoda kuvaa suhtautumisesta omaan työhön sekä ulkoisena että sisäisenä lahjana – puhuja on ’saanut’ lahjan ja nyt ’voi’ jakaa tätä lahjaa myös eteenpäin. Lahjaan ei oteesta kuitenkaan suhtauduta itsestäänselvyytensä, vaan hyvän ihmisen tavoin kuvataan pysähtymistä sen äärelle osoittamaan kiitollisuutta ja tyytyväisyyttä omaan tilanteeseen.

Yllä olevan analyysin pohjalta voidaan todeta, että hyveellinen ihminen rakentaa kuvaa itsestään hyvän ihmisen ihanteen mukaisesti vastuullisia valintoja tekevänä moraalisena ja

tiedostavana ajattelijana ja toimijana. Oman työn ja toiminnan motiiviksi asetetaan oman sydämen halu antaa pyyteettömästi hyvää sekä tukemalla muita että edistämällä luonnon hyvinvointia. Omaa moraalista hyveellisyyttä todistellaan kuvailemalla henkilökohtaisen elämän käytännön toimintaa. Erilaisten vastuullisten toimintakuvausten lisäksi itseen liitetään monipuolisesti hyveellisyyttä korostavia ominaisuuksia, kuten vaatimattomuus, ahkeruus, kiitollisuus ja vastuullisuus. Esittämällä itseen liitettyjen arvojen pysyvyys elämänalueesta riippumattomana ja itsestään selvänä asiana, luodaan arkipuheelle tyypillistä käsitystä yhtenäisestä ja pysyvästä minästä, joka on sama ajasta ja paikasta riippumatta.

5.4. Epätäydellinen ihminen

Kun hyveellinen ihminen korosti itseään oman hyvyyden ja moraalin sekä vastuullisten valintojen tekemisen kautta, epätäydellinen ihminen painottaa omaa epätäydellisyyttään ja keskeneräisyyttään vastuullisten valintojen tekemisen suhteen. Diskursiivinen identiteetti esiintyy aineistossa kaikissa paitsi neljässä haastattelussa (8/12) tyypillisimmin vastauksena kysymykseen siitä, miten kiertotalous näkyy työn ulkopuolisessa elämässä. Puheelle on ominaista oman epätäydellisyyden ja keskeneräisyyden korostaminen puntaroimalla omassa arjessa tehtyjä epäekologisia valintoja. Identiteetissä puhuja määrittää itseään elinikäisenä oppijana. Epätäydellisen ihmisen diskursiivinen identiteetti rakentui niissä yhteyksissä, joissa haastateltava korosti kestävyystoimijarooliaan kuluttajana ja ammattilaisena. Tämä näkyi esimerkiksi kuvailemalla arjessa tehtyjä kulutusvalintoja sekä tuomalla esiin oman muutosvoiman kohdistamista enemmän oman työn tekemiseen, kuin vastuullisen kuluttajan ihanteen mukaisen täydellisen kestävän arjen opettelemiseen.

5.4.1. Epäekologiset toimintakuvaukset

Kun hyveellinen ihminen painotti puheessaan arjessaan tekemiään vastuullisia toimintoja, epätäydellisen ihmisen puheelle on tyypillistä omaan arkeen liitetyt, epäekologisia pidetyt, toimintakuvaukset. Epätäydellinen ihminen tuo esiin kuvauksia esimerkiksi yksityisautoilusta, uusien tavaroiden ostamisesta, asunnon öljylämmityksestä, sekasyönnistä sekä heikosta kierrätyksestä. Koska tämänkaltainen epävastuullinen toimintakuvaus on kestävyystoimijoihin kohdistuvien moraalisten odotusten vastainen, näiden yhteydessä esitetään erilaisia selontekoja. Selonteot liitetään puheessa sekä itseen että itsen ulkopuolella oleviin tekijöihin

pyrkimyksenä oikeuttaa oma epäekologinen toiminta sekä säilyttää kuva itsestä moraalisenä ja tiedostavana ihmisenä. Seuraavat aineistoesimerkit ovat epätäydellisen ihmisen identiteetille ominaisia yksittäisiä kuvauksia oman arjen epäekologisina pidetyistä toiminnoista ja näihin liittyvistä selonteista.

Lainaus 26. "Mä en esimerkiks juurikaan osta siis uusii vaatteita --. Vaan pakon edessä siis jotain kalsareita ja sukkia ostan--." (H3)

Lainaus 27. "-- öljylämmitys on vielä omakotitalossa mutta siitä nyt toivottavasti pääsee joskus eroon." (H4)

Lainauksessa 26. puhuja kuvaa, ettei osta 'juurikaan' 'uusii vaatteita'. Uudet vaatteet sisältävät taustaoletuksen niiden suosimisen epävastuullisuudesta. Sana 'juurikaan' luo mielikuvan siitä, että vaikka henkilö pyrkii olemaan ostamatta vaatteita uutena, hän ei kuitenkaan täysin pidättäydy niiden ostamisesta. Lainauksen toisessa virkkeessä hän toteaa ostavan alushousuja ja sukkia uusina. Aineistossa on nähtävillä tämänkaltaisiin toimintakuvauksiin liittyvä selontekovelvollisuus. Toteamuksilla 'vaan' ja 'pakon edessä' ovat puhujan keinoja esittää itsensä moraalisesti hyväksyttävällä tavalla. 'Vaan' on keino vähätellä epävastuullisen toiminnan pienuutta, jonka hän tekee ainoastaan 'pakon edessä' asettaen syyksi ulkoiset olosuhteet. 'Pakko' itsessään rakentaa kuvaa toiminnan vaihtoehdottomuudesta sekä oman tahdon vastaisesta toiminnasta.

Lainauksessa 27. puhuja kuvaa omakotitalossaan käyttämäänsä öljylämmitystä asiana, josta tulisi päästä eroon. Tällä puhuja rakentaa kuvaa omasta tietämisestään sen suhteen, että öljylämmitys ei ole ekologisesta näkökulmasta toivottu lämmitystapa. Hän kuitenkin tuo esiin aikeensa luopua öljylämmityksestä pyrkimyksenään esittää itsensä tästä toiminnasta huolimatta moraalisenä ihmisenä. Myös tässä aineistoesimerkissä puhuja asettaa epäekologisen toiminnan omien vaikutusmahdollisuuksiensa ulkopuolelle. Tämä toteutuu puhumalla ilman suoria viittauksia itseän. Lisäksi sanat 'toivottavasti' ja 'joskus' viittaavat siihen, ettei öljylämmityksestä luopuminen ole juuri nyt mahdollista. 'Toivottavasti' luo myös mielikuvan siitä, ettei muutos toiseen lämmitystapaan ole välttämättä koskaan mahdollinen asettaen öljylämmityksestä luopumisen itsensä ulkopuolelle. 'Päästä eroon' on voimakas kielikuva, joka synnyttää mielikuvia siitä, ettei jokin asia ole itselle mielekäs. Puhuja ikään kuin odottaa jonkun ulkopuolisen tulevan hakemaan öljylämmityksen pois, jotta hän voisi päästä siitä eroon. Mikäli puhuja sanoisi 'hankkiutua eroon' tilanne olisi toinen – tällöin hän ottaisi selkeästi itse aktiivisen roolin siinä, että hänellä on mahdollisuus tehdä muutoksia asian suhteen.

Yllä esiteltyt esimerkit ovat tyypillisiä tapoja oikeuttaa oma epätäydellisenä esitetty toiminta asettamalla syy itsen ulkopuolelle. Aineistossa harvinaisempaa on esittää oma epätäydellisyys omaksi syyksi. Seuraavassa lainauksessa selonteko omasta epäekologisesta toiminnasta liitetään itseän suoralla ilmaisulla.

Lainaus 28. ”Siinä on kyllä vielä paljon tekemistä että itse osais oppia elään ekologisemmin --.” (H1)”

Lainaus 28. edeltävässä puheessa haastateltava on ensin kuvannut useita erilaisia vastuullisina ja epävastuullisina pidettyjä toimintoja. Lainauksessa puhuja ottaa vastuun omasta epäekologisesta toiminnastaan kertomalla, että hänellä on vielä ’paljon tekemistä’ oppiakseen ’itse’ elämään ekologisemmin. Viittaamalla itseensä suoralla ilmauksella ’itse’ tuodaan esiin omaan minään liitettyä keskeneräisyyttä. ’Itse’ yhdistetään tällä tavoin omaan epäonnistumiseen oppijana. Mielenkiintoisella tavalla puhuja rakentaa kuvaa oman oppimiskykynsä rajallisuudesta tuomalla esiin tekemisen paljouden, mikäli haluaisi olla tässä asiassa oppijana ikään kuin valmiimpi. Tuomalla esiin opittavien tietojen ja taitojen massiivisuuden, oma minä esitetään vastuunottamisesta huolimatta tietyllä tavalla toimintarajoitteisena. Ikään kuin taustalla vallitsisi oletus siitä, että hänen oppimisensa pitäisi olla nopeampaa. Tähän pääsemättömyyttä hän sitten selittää opeteltavien asioiden määrällä.

5.4.2. Vastuullisen kuluttajan ihanne

Vastuullisen kuluttajan ihanne liitetään aineistossa ihmiseen, joka ymmärtää kulutuskäyttäytymisensä moninaiset vaikutukset luonnolle. Hän on rationaalinen ja laskelmoiva päätöksentekijä, joka kykenee tekemään harkittuja kulutusvalintoja sekä ymmärtämään saatavilla olevaa tietoa. Lisäksi vastuullisen kuluttajan odotetaan toimivan ja tekävän kestäviä valintoja luonnon hyvinvointi etusijalla, joskus jopa omien tarpeiden ja halujen vastaisesti. Täydellisyyden ihanteen mukaisesti vastuullinen kuluttaja käyttäytyy samoin kaikissa elämänsä valinnoissa, oli kyseessä sitten liikkuminen, asuminen, ruokavalio ja niin edelleen. Tässä ihanteessa ihminen esitetään suhteellisen virheettömänä – häneltä vaaditaan tietynlaista käyttäytymistä, ja mikäli se ei toteudu, henkilö asettuu selontekovelvolliseksi toiminnastaan.

Vastuullisen kuluttajan ihanne nousi esiin jo edellisen, hyveellisen ihmisen diskursiivisen identiteetin yhteydessä, jossa oman toiminnan hyvyttä todisteltiin erilaisilla vastuullisilla toimintakuvauksilla. Epätäydellinen ihminen rakentuu suhteessa tähän vastuullisen kuluttajan

ihanteeseen kuvauksilla tähän ihanteeseen pääsemättömyydestä. Vastuullisen kuluttajan ihanne sekä tämän suhde epätäydellisen ihmisen identiteettiin nousee parhaiten näkyväksi aineistokohdissa, joissa puhuja tuo näitä epäekologisia toimintoja vastuullisten toimintakuvausten väliin. Alla oleva lainaus on esimerkki siitä, kuinka nämä kaksi erilaista toimintakuvausta esiintyvät lähes poikkeuksetta yhdessä aineistossa.

*Lainaus 29. ”Pyrin valitsemaan ekologisesti tuotettuja tuotteita ja, valitettavasti **ihan kaikkee en oo saanu omaan elämään tuotua hektisen työelämän takia että, tommonen lajittelukin niin mulla on perus biot ja paperit ja pahvit menee, mutta oikeestaan sekajätteeseen päätyy ihan liikaa vielä. En oo saanu niitä käytäntöjä tuotua ihan täysin ja yksityisautoilten vahvasti työn puolesta ja, vapaa-ajalla pyrin mahdollisuuksien mukaan käyttämään julkista liikennettä --.**” (H1)*

Lainauksessa 29. esiintyy sekä vastuullisena että epävastuullisena pidettyjä toimintakuvauksia. Vastuullisen kuluttajan ihanne näkyy otteessa ekologisten tuotteiden suosimisen, jätteiden lajittelun sekä julkisen liikenteen käytön toimintakuvauksissa. Puhuja kertoo, ettei kuitenkaan ole saanut 'ihan kaikkee' tuotua omaan elämäänsä. 'Kaikki' viittaa ekologisten käytäntöjen valikoimaan. Toteamuksella rikotaan vastuullisen kuluttajan ihanteen mukaista kuvaa, jossa omassa elämässä 'ihan kaikki' ekologiset käytännöt olisivat jo läsnä. Sen sijaan hän myöntää oman keskeneräisyytensä toteamalla, ettei hänen elämänsä ole täydellisen vastuullista. Lisäksi puhuja toteaa yksityisautoilevansa sekä laittavansa lajittelun sijaan liikaa jätteitä sekajätteeseen 'vielä'. 'Vielä' sana luo kuvaa siitä, että asiaan on tulossa muutos. Vastuullisen kuluttajan ihanteeseen pääsemättömyyden syyksi puhuja asettaa kahteen kertaan kiireisen työelämän. Hän toisin sanoen toteaa syyn olevan itsensä ulkopuolella oleva asia, johon hän ei voi vaikuttaa. Toistaminen on keino vahvistaa kuvaa siitä, että puhujan toiminnan muuttamisen vaikutusmahdollisuudet ovat tietyiltä osin hänen ulottumattomissaan.

Epätäydellisen ihmisen diskursiivinen identiteetti tarvitsee vastinparikseen yllä eritellyn vastuullisuuden elementin, jotta oma epätäydellisyys voidaan esittää moraalisesti hyväksyttävällä tavalla. Mikäli vastuullisia toimintakuvauksia ei tuotaisi esiin, puhuja saatettaisiin helpommin tulkita tunnekylmäksi sekä omaa etuaan ja liiketoiminnallista voittoa tavoittelevaksi moraalittomaksi toimijaksi. Tästä näkökulmasta vastuullisen kuluttajan ihanteeseen nojaaminen on keino oikeuttaa epävastuullinen toiminto ikään kuin sanomalla, että koska tekee jonkin asian hyvin, voi tehdä jonkin toisen ei-niin-hyvin. Toisaalta tämänkaltaisella oman toiminnan puntaroinnilla rakennetaan kuvaa itsestä myös tiedostavana, oman toiminnan objektiiviseen arviointiin kykenevänä ihmisenä. Eli vaikkakin epätäydellinen

ihminen kertoo olevansa keskeneräinen, hän myös tuo esiin tiedostavansa oman keskeneräisyytensä.

5.4.3. Epätäydellisuuden hyväksyminen

Epätäydellinen ihminen rakentaa kuvaa siitä, että oman epätäydellisuuden hyväksyminen on keskeinen osa ihmisyyttä. Käytännössä tämä toteutuu esittämällä oma minä positiivisessa valossa elinikäisenä oppijana sekä liittämällä itsemyötätuntoista puhetta kuvauksiin oman jaksamisen rajallisuudesta. Aineistossa esiintyy kuitenkin myös puhetapoja, jotka synnyttävät mielikuvia oman epätäydellisuuden myöntämisen ja hyväksymisen vaikeudesta.

Aineistossa rakennetaan kuvaa oman epätäydellisuuden hyväksymisestä tuomalla esiin omaa asennetta oppimishaluisena elinikäisenä oppijana. Elinikäisellä oppimisella luodaan aineistossa mielikuvaa ihmisestä, joka oppii uusia tietoja, taitoja ja kykyjä läpi elämänsä. Tässä ihmiskuvassa yksilön ei kuulukaan olla oppijana koskaan valmis tai täydellinen, vaan jatkuvasti muutoksessa oleva ihminen. Epätäydellisyyttä ei tässä mielessä esitetä enää negatiivisena, vaan enneminkin positiivisena ja tavoiteltavana asiana. Käsityksiä itsestä elinikäisenä oppijana rakennetaan sekä suorana että epäsuorana kerrontana. Seuraavassa esimerkissä itseen viitataan suoraan elinikäisen oppijan käsitteellä.

*Lainaus 30. ”-- mä oon tällanen, **elämänikäinen oppija** että mä en oo **ihan nuori** jätkä enää mutta, kyllä mä **tykkään oppia** aina joka päivä kuitenkin lisää että sellaset asiat kyl palkitsee. (H5)*

Lainauksessa 30. puhuja kertoo olevansa yllä esiteltyyn ihmiskuvaan istuva 'elämänikäinen oppija'. Sanamuoto 'elämänikäinen' synnyttää mielikuvia läpi elämän jatkuvasta oppimisesta, joka ei ole sidottu tiettyyn ikäkauteen. Tätä vahvistetaan viittaamalla omaan ikään epäsuoralla toteamuksella, ettei itse ole enää 'ihan nuori'. Tämä on keino korostaa omaa toimivaa ja jopa nuorekasta oppimiskykyä, vaikka puhujalle onkin selkeästi ehtinyt karttua jo enemmän ikävuosia. Tuomalla esiin vielä oppimisen mielekkyyttä ja palkitsevuutta, puhuja rakentaa kuvaa itsensä hyväksymisestä jatkuvan oppimisen kautta epätäydellisenä ja keskeneräisenä ihmisenä. Seuraavassa aineistoesimerkissä rakennetaan kuvaa itsestä jatkuvana oppijana epäsuoremmin kuvailemalla oman oppimisen kehityksen suuntaa.

Lainaus 31. ”K: Näkyys kiertotalous mitenkään sun henkilökohtaisessa elämässä vaikka yksityisenä kuluttajana?

*V: **Sanotaanko näin** että, **entistä enemmän.**” (H9)*

Lainaus 31. on tyypillinen aineistossa esiintyvä tapa rakentaa kuvaa itsestä jatkuvana oppijana. Puhuja kertoo kiertotalouden näkyvän hänen henkilökohtaisessa elämässään 'entistä enemmän'. Tällä luodaan mielikuvaa asioiden kasvusta ja kehityksestä. Olennaista on toteamuksen sisältämä jatkuvuus – jotain asiaa on nyt ja tulevaisuudessa määrällisesti enemmän kuin aikaisemmin. Vaikkei vastauksessa mainita suoraan oppimista, maininta kehityksen kasvavasta suunnasta sisältää oletuksen uusien asioiden opettelusta ja integroimisesta omaan elämään. Myös 'sanotaanko näin' on mielenkiintoinen sanavalinta, joka sisältää merkityksiä jonkin asian suoraan sanomisen välttelystä. Sanonta herättää mielikuvan siitä, että puhujan on oikeastaan vaikea myöntää oma epätäydellisyytensä.

Myös muissa aineistokatkelmassa rakentuu kuva siitä, että epätäydellisyys ja keskeneräisyys on vaikea hyväksyä. Tämä näkyy erityisesti epätäydellisyyteen liittyvissä selonteoissa, joissa puhujan sävy on hyvin defensiivinen eli itseä puolustava. Alla olevassa esimerkissä puhuja kertoo itsestään sekä kuluttajana että ammattilaisena.

Lainaus 32. "En mä ihan rehellisyyden nimissä ole ollut silloin alunpitäen mitenkään kauhean vihree, enkä mä tiedä voiko sitä vieläkään sanoa. -- näen et täs on vaan niin paljon vielä toteuttamista. -- Niin mä jotenkin, mä en ihan tällä hetkellä mä en jaksan ihan kauheesti miettii ihan pieniä kysymyksiä et mä haen nyt vähän isompaa pyörää tällä hetkellä." (H7)

Lainauksessa 32. puhuja myöntää oman epätäydellisyytensä eksplisiittisesti kertomalla, ettei ole 'vieläkään' 'kauhean vihree'. Toteamus rakentaa kuvaa siitä, että puhuja on kuitenkin pyrkinyt olemaan vihreämpi eli huomioimaan ekologiset arvot elämässään. Tällä luodaan kuvaa oppimisprosessista. Sana 'kauhean' on keino erottaa itsensä vastuullisen kuluttajan ihanteesta: hän ei sano olevansa 'tosi vihree'. Oman epätäydellisyyden eksplikoiminen ensimmäisessä virkkeessä luo mielikuvan oman epätäydellisyyden hyväksymisestä. Lainauksen loppuosassa on kuitenkin nähtävillä se, että ei-toivotun asian esille tuominen asettaa puhujan selontekovelvoitteeseen.

Lainauksen loppuosa sisältää vahvaa, jopa defensiivistä puhetta, jolla pyritään oikeuttamaan oma epätäydellisyys. Tämän hän tekee asettamalla vastakkain kuluttajatason 'pienet kysymykset' sekä systeemisen muutoksen 'isomman pyörän'. Tällä rakennetaan kuvaa siitä, että kuluttajatason käyttäytymisen vaikutukset muutoksen toteutumiseen ovat pieniä verrattuna systeemisen tason muutokseen. Toteamalla, että muutoksen ajamisessa on 'paljon vielä toteuttamista' luodaan kuvaa siitä, että tekemisen massivisuuden vuoksi puhuja on ollut pakotettu tekemään valinta, kummalla tasolla hän haluaa vaikuttaa. Kuvaa oman valinnan

oikeellisuudesta vahvistetaan mitätöimällä kuluttajatason muutosvoima kertomalla, ettei 'jaksakaan ihan kauheesti miettiä' näitä asioita. Toisin sanoen hän sanoo, ettei kuluttajatason toiminnalla oikeastaan ole isommassa kuvassa merkitystä.

Vaikkakin lainaus 32. sisältää yllä eriteltyä puolustuskannalla olevaa selontekopuhetta, se sisältää myös itsemyötätuntoisen puheen elementtejä. Puhuja tuo esimerkiksi esiin oman jaksamisensa rajallisuuden, joka rakentaa kuvaa siitä, että hän on kyennyt tunnistamaan ja hyväksymään oman hyvinvointinsa tärkeyden. Hän luo mielikuvan siitä, että on yhtäältä hyväksynyt omien toimintamahdollisuuksiensa rajallisuuden, sekä toisaalta kyennyt arvioimaan toimintansa mahdollisuudet. Sen sijaan että hän kuvaisi pyrkivänsä pitämään kaikki elämänsä osa-alueet ekologisesta näkökulmasta täydellisinä ja oppimaan kaiken mahdollisen, hän kertoo kohdistavansa oman muutosvoimansa henkilökohtaisen tason sijaan työnsä tekemiseen. Lainauksen viimeisessä toteamuksessa 'mä haen nyt vähän isompaa pyörää', puhuja määrittääkin itsensä tärkeää ja merkittävää muutosta ajavaksi ammattilaiseksi.

Itsemyötätuntoista ja armollisuutta korostavaa puhetta tuodaan usein omien toimintamahdollisuuksien kuvausten yhteyteen. Tämä toteutuu erityisesti ammatillisen kontekstin kuvauksissa liitettynä oman jaksamisen sekä käytettävissä olevan ajan rajallisuuteen. Alla oleva esimerkki osoittaa, kuinka itsemyötätuntoinen puhe esiintyy tyypillisesti aineistossa.

Lainaus 33. "-- aika vähän niihin (puhujatilaisuuksiin) sitten oikeastaan ehtii ja voi osallistua --. Mut kaikkeen ei voi osallistua, se on niinku vaan mahdotonta." (H5)

Lainauksessa 33. puhuja kuvaa, että 'ehtii ja voi' osallistua puhujatilaisuuksiin 'aika vähän'. Ehtiä-verbi viittaa käytettävissä olevan ajan rajallisuuteen. Voida-verbi puolestaan sisältää oletuksen siitä, ettei kykene osallistumaan. Puheessa ei tuoda suoraan esiin mihin kykenemättömyys liittyy, mutta lainauksen toinen virke rakentaa kuvaa siitä, että voiminen liittyy nimenomaan itseen ja ihmisenä olemiseen. Puhuja tuo esiin, että kaikkeen osallistuminen on oikeastaan mahdotonta. Mahdottomuudella viitataan ihmisenä olemisen rajallisuuteen siinä, ettei yksittäinen ihminen yksinkertaisesti voi tai ehdi vaikuttaa kaikkialla. Puheessa rakennetaan itsemyötätuntoista kuvaa sen kautta, että oma hyvinvointi asetetaan sanattomasti 'kaikkeen osallistumisen' etusijalle. Hän tuo esiin ymmärrystään sen suhteen, että oman toiminnan rajallisuuden hyväksyminen on osa ihmisyyttä. Toisin kuin pettyneen toimijan puheessa, jossa omaan toimintarajoitteisuuteen liitettiin pettymystä ja vaikeita tunteita, näiden lainausten sävy on erilainen. Sen sijaan että toimija etsisi syyllistä omalle toimintarajoitteisuudelleen, hän hyväksyy myötätuntoisesti oman epätäydellisyytensä ja

rajallisuutensa sekä pyrkii kohdistamaan oman muutosvoimansa toimintansa mahdollisuuksiin.

Lopuksi voidaan todeta, että epätäydellinen ihminen määrittyy aineistossa epätäydellisiä valintoja tekevänä kuluttajana, elinikäisenä oppijana sekä oman toiminnan objektiiviseen arviointiin kykenevänä ihmisenä. Tässä osiossa esitellyt epäekologiset toimintakuvaukset ja niihin liittyvät selonteot sekä kuvaukset oman epätäydellisyyden hyväksymisestä ja hyväksymisen vaikeudesta ovat keinoja rakentaa kuvaa itsestä suhteessa vastuullisen kuluttajan ihanteeseen. Epätäydellinen ihminen kuvailee oman muutosvoimansa kohdistamista oman työnsä kautta isompaan muutokseen sen sijaan, että kuluttaisi voimavarojaan pyrkiessään elämään vastuullisen kuluttajan ihanteen mukaista täydellisen kestävästä arkea.

5.5. Kestävyystoimijuus diskursiivisena ilmiönä

Tutkielman analyysissä nousi esiin neljä diskursiivista identiteettiä, jotka tukeutuvat erilaisiin puhetapoihin, kielikuviin ja ihanteisiin. Löydetyissä identiteeteissä on nähtävillä kuvauksia sekä henkilökohtaisista ominaisuuksista että itselle tärkeistä ryhmäjäsenyyksistä. Tuodessaan esiin sitä, mitä ovat tai eivät ole, haastateltavat määrittivät diskursiivista identiteettiään. Tässä alaluvussa vedän lyhyesti yhteen kunkin diskursiivisen identiteetin keskeisimmät ominaispiirteet. Lopuksi esittelen aineistossa esiintyneen kestävyystoimijan ihanteen sekä kuvaan diskursiivisia pakkorakoja, joihin kestävyystoimijat asettuvat pyrkiessään esittämään itsensä kestävyystoimijan ihanteen mukaisena ihmisenä.

5.5.1. Neljä diskursiivista identiteettiä

Tutkielman tuloksena on neljä toisistaan poikkeavaa diskursiivista identiteettiä. Löydetyt identiteetit ovat *muutoksenteekijä*, *pettynyt toimija*, *hyveellinen ihminen* sekä *epätäydellinen ihminen*. Haastateltavat korostivat kestävyystoimijarooliaan milloin ammattilaisena, milloin kansalaisena ja/tai kuluttajana rakentaessaan diskursiivista identiteettiään. Identiteettien kuvaukset on eritelty taulukossa 3.

Identiteetti	Kestävyyss-toimijarooli	Keskiössä	Mitä korostaa	Lainaus
Muutoksen-tekijä	Ammattilainen	Muutospuhe, Herättelijä, Edelläkävijä	Painottaa, että on viemässä eteenpäin muutosta ammatillisen roolinsa kautta.	”--sisäinen toive on aina ollu olla just tavoitettavissa ja saavuttaa sitä, tavoittavuutta. Jotta sitä muutosta saataisiin aikaseksi.” (H3)
Pettynyt toimija	Ammattilainen Kansalainen	Toiminta- rajoitteinen, Olosuhteiden uhri, Pettymys	Kuvaa pettymystä päätöksentekijöihin. Kertoo kohtaamastaan muutosvastarinnasta ja muutoksen hitaudesta.	”--päätökset tulee tosi tosi paljon liian myöhään. Vasta pakotettuna saadaan jotain muutoksia aikaiseksi, niin kuin lainsäädännön ja toimintaympäristön kautta. Se on tuskastuttavaa, hermostuttavaa--.” (H2)
Hyveellinen ihminen	Ammattilainen Kuluttaja Kansalainen	Elämäkatsomus, Vastuullisuus, Moraali	Merkityksellistää itseään oman hyvyyden ja moraalin sekä vastuullisten valintojen tekemisen kautta.	”--yhtään hurskastelematta tätä niin semmonen että mä oon aina ajatellut hyvin, kestävyyttä -- oon valmis pistään itseni likoon joka päivä uudelleen tän homman kans.” (H7)
Epätäydellinen ihminen	Kuluttaja Ammattilainen	Epätäydellisyys, Keskeneräisyys, Elinikäinen oppiminen	Painottaa vastuullisen kuluttajan ihanteesta poikkeavalla tavalla omaa epätäydellisyyttään kuluttajana.	”En oo saanu niitä (ekologisia) käytäntöjä tuotua ihan täysin ja yksityisautoilen vahvasti työn puolesta ja, vapaa-ajalla pyrin mahdollisuuksien mukaan käyttään julkista liikennettä ja näin mutta. Siinä on kyllä vielä paljon tekemistä että itse osais oppia elään ekologisemmin--.” (H1)

Taulukko 3. Diskursiiviset identiteetit

Muutoksenteijän diskursiivinen identiteetti rakentui aineistossa muutosta eteenpäin vievänä aktiivisena toimijana yhteyksissä, joissa haastateltava korosti kestävyystoimijarooliaan kestävyysalan ammattilaisena. Identiteetissä korostui työn kuvausten yhteydessä positiivinen

tunnesanasto kertomalla omasta motivoituneisuudesta sekä innostuneisuuden, tyydyttävyyden ja merkityksellisuuden tunteista. Lisäksi identiteetti esitettiin erottamattomana osana edelläkävijänä toimimista ja päinvastoin. Aineistossa haastateltavat merkityksellistivätkin itseään edelläkävijän ihanteen mukaisesti energisenä ja innostuneena ihmisenä, joka on tekemässä jotain uutta. Identiteettiä tuotettiin myös esittämällä oma minä osana laajempaa, edelläkävijöiden ja muutostyötä tekevien, ammattilaisten ryhmää. Lisäksi muutostyö määrittyi puheessa asiana, jota ei tehdä yksin vaan yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Identiteettiin liitettiin puhe itsestä muiden ihmisten herättelijänä, joka levittää tietoa kiertotalouden ja vastuullisuuden merkityksestä ja mahdollisuuksista. Muutosta edistävänä aktiivisena toimijana muutoksenteekijä ei kuitenkaan määrittynyt ainoastaan muiden ihmisten opettajana, vaan aineistossa nousi esiin myös kuvaukset itsestä oppijana.

Muutoksenteekijän vastinpariksi asetui aineistossa pettyneen toimijan diskursiivinen identiteetti, jossa puhuja aktiivisen muutostoiminnan ja positiivisen tunnesanaston sijaan kuvasi itseään negatiiviseen tunnesanastoon tukeutuen toimintarajoitteisena olosuhteiden uhrina. Pettynyt toimija rakentui kohdissa, joissa haastateltava toi esiin kestävyystoimijarooliaan ammattilaisena ja kansalaisena. Toimintarajoitteisuus liitettiin puheessa erityisesti muutosvastaisiin ihmisiin, olemassa oleviin rakenteisiin sekä päätöksenteekijöiden toimimattomuuteen. Äärimmillään tunnekuvauksissa nousi kertomukset oman ihmisyyden mitätöinnistä yhteiskunnan taholta. Pettynyt toimija merkityksellisti itseään suhteessa aktiivisen toimijan ihanteeseen kuvailemalla tähän pääsemättömyyttä. Hän kertoi pyrkimyksistään, kyvyistään ja resursseistaan huolimatta joutuneensa toimintarajoitteiseen asemaan, jossa joutuu odottamaan ulkopuolisia siirtoja ennen toimintamahdollisuuksiensa parantumista. Muutoksen kannalta tärkeäksi tahoksi määriteltiin päätöksenteekijät, joilla kuvattiin olevan yhtäältä valta ajaa systeemistä muutosta eteenpäin, toisaalta mahdollisuus parantaa kestävyystoimijan toimintamahdollisuuksia. Pettynyt toimija tukeutui määrittelyihin itsestä osana laajempaa pettyneiden toimijoiden ryhmää rakentaen samalla kuvaa siitä, että on olemassa laajempi ammattilaisten ja kansalaisten joukko, joka on pettynyt olosuhteisiinsa sekä päättäjätason toimintaan. Vaikka pettynyt toimija kuvasikin paljon toimintansa rajallisuutta, hän otti samalla etäisyyttä vaikeisiin tunteisiin käsitteellistämällä kuvatut ilmiöt yleisenä muutosprosesseihin kuuluvana lainalaisuutena.

Hyveellinen ihminen rakensi aineistossa kuvaa itsestään moraalisenä ja vastuullisena, kokonaisena ja ristiriidattomana ihmisenä. Puheen keskiössä olivat kuvaukset oman arvomaailman pysyvyydestä, ekologiset toimintakuvaudet sekä työn tekemiseen liitetyt

kiitollisuudentunteet. Hyvän ihmisen ihanteen mukaisesti hän liitti itseensä useita hyveellisyyttä korostavia ominaisuuksia, kuten vaatimattomuuden, rehellisyyden, ahkeruuden ja tiedostavuuden. Hyveellisen ihmisen identiteetti oli aineistossa ainoa, joka voitiin rakentaa niin ammattilaisen, kansalaisen kuin kuluttajankin kestävyystoimijaroleista käsin. Esittämällä omien arvojen pysyvyys elämänalueesta riippumattomana ja itsestään selvänä asiana, luotiin arkipuheelle tyypillistä käsitystä yhtenäisestä ja pysyvästä minästä, joka on sama kontekstista riippumatta. Omaa moraalista hyveellisyyttä todisteltiin kuvailemalla henkilökohtaisen elämän käytännön toimintaa. Kuluttajana korostettiin ekologisista arjen toimintaa, kuten kierrätystä ja kasvisruokavaliota. Kansalaisena kerrottiin esimerkiksi vaikuttamisesta taloyhtiön hallituksessa. Ammattilaisena puolestaan korostettiin oman työn taustalla olevia aatteellisia arvoja asettamalla vertauskuvallisesti oman sydämen rakkaus ja lämpö työn tekemisen motiiviksi.

Hyveellisen ihmisen vastinpariksi asetui aineistossa epätäydellisen ihmisen diskursiivinen identiteetti, jossa haastateltava omien arvojen ja tätä vastaavan toiminnan pysyvyyden sijaan rikkoi kuvaa itsestään vastuullisen kuluttajan ihanteen mukaisena ihmisenä. Kuluttajan kestävyystoimijaroolin lisäksi identiteetti rakentui kohdissa, joissa haastateltava korosti itseään ammattilaisena tuomalla esiin oman muutosvoiman kohdistamista enemmän työnsä tekemiseen, kuin täydellisen kestävä arjen opettelemiseen. Epätäydellisen ihmisen puheelle olikin ominaista itseen viittaaminen epäekologisia valintoja tekevänä kuluttajana, elinikäisenä oppijana sekä oman toiminnan objektiiviseen arviointiin kykenevänä ihmisenä. Vaikka puheessa oli nähtävillä itsemyötätuntoisen puheen elementtejä, aineistossa rakentui kuitenkin kuva myös identiteettiin liitetyn epätäydellisyyden myöntämisen ja hyväksymisen vaikeudesta. Epätäydellisyys esitettiin kuitenkin yleisesti positiivisessa valossa, osana ihmisyyttä. Tässä kuvassa ihmisen ei kuulunutkaan olla koskaan valmis tai täydellinen, vaan uusia tietoja, taitoja ja kykyjä läpi elämänsä omaksuva elinikäinen oppija. Epätäydellinen ihminen loi kuvaa kyvystään hyväksyä oman toimintansa rajallisuus, mutta myös kyvystään arvioida toimintansa mahdollisuudet. Näin hän rakensi kuvaa oman muutosenergiensa kohdistamisesta tunnistamiensa muutoksen ja toiminnan mahdollisuuksien toteuttamiseen.

5.5.2. Kestävyystoimijan ihanne

Tutkielman tuloksina on neljä diskursiivista identiteettiä, jotka ovat *muutoksen tekijä*, *pettynyt toimija*, *hyveellinen ihminen* sekä *epätäydellinen ihminen* (taulukko 3). Kuten tutkielman

analyysissä on noussut esiin, haastateltujen kestävyystoimijoiden puheessa rakentuvat diskursiiviset identiteetit tukeutuvat neljään ihannediskurssiin, joita ovat *edelläkävijän, aktiivisen toimijan, hyvän ihmisen* sekä *vastuullisen kuluttajan* ihannediskurssit (taulukko 4). Näiden ihannediskurssien voidaan nähdä muodostavan laajemman, kestävyystoimijuuteen liitetyn kulttuurisen mallitarinan, jota nimitän tässä tutkielmassa kestävyystoimijan ihanteeksi. Ihannediskurssien esilletuominen on tutkimuksen kannalta oleellista, sillä näihin kytkeytyvä selontekovelvollisuus näyttäisi asettavan kestävyystoimijat diskursiivisesti tukalaan asemaan. Tämä toteutuu erityisesti silloin, kun puhuja ei pysty kielellisesti esittämään itseään näiden ihanteiden mukaisena ihmisenä.

Identiteetti	Rakentuu suhteessa
Muutoksenteekijä	Edelläkävijän ihanne
Pettynyt toimija	Aktiivisen toimijan ihanne
Hyveellinen ihminen	Hyvän ihmisen ihanne
Epätäydellinen ihminen	Vastuullisen kuluttajan ihanne

Taulukko 4. Diskursiiviset identiteetit ja ihannediskurssit

Kestävyystoimijan ihanne rakentuu edelläkävijän, aktiivisen toimijan, hyvän ihmisen sekä vastuullisen kuluttajan ihannediskurssien ympärille. Edelläkävijän ihanteen mukainen ihminen on tekemässä jotain uutta – hän on muita edellä. Tällä muutostyöllä on itseä suurempi visio eli merkitys, tarkoitus ja päämäärä. Edelläkävijä on aloitteentekijä ja urauurtava pioneeri, joka innostuksellaan ja lähes loputtomalla energiallaan näyttää tietä muille. Edelläkävijän ihanteen mukainen ihminen on tavoiteorientoitunut ja motivoitunut ammattilainen, joka ei ainoastaan ennusta tulevaisuuden kehityskulkuja, vaan myös luo niitä. Aktiivisen toimijan ihanne kytkeytyy läheisesti edelläkävijän ihanteeseen. Tässä ihanteessa käsitykset kestävyystoimijuudesta liitetään merkityksellisen vision lisäksi aktiiviseen, eteenpäin menevään ja tehokkaaseen toimintaan. Aktiivisella toimijalla on valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia sekä kykyä vaikuttaa ympäröivään maailmaan. Hänet esitetäänkin isoja siirtoja tekevänä ihmisenä, joka saa muut ihmiset, toimijat tai jopa kokonaiset toimialat reagoimaan.

Hyvän ihmisen ihanne rakentuu aineistossa moraalisesti hyveellisenä henkilönä, jonka toimintaa ohjaa lempeys, rakkaudellisuus ja hyvät aikeet. Hän elää arvojensa mukaista elämää ristiriidattomasti kaikilla elämänsä osa-alueilla. Hyvä ihminen ei aiheuta toiminnallaan muille ja ympäristölle haittaa, vaan päinvastoin pyrkii toimimaan niiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Hän määrittyy rehelliseksi, vaatimattomaksi, ahkeraksi, vastuulliseksi ja kiitolliseksi ihmiseksi. Hyvän ihmisen ihanne kytkeytyy viimeiseen eli vastuullisen kuluttajan ihanteeseen. Vastuullinen kuluttaja liitetään aineistossa tiedostavaan ja rationaaliseen ihmiseen, joka kykenee tekemään harkittuja kulutusvalintoja sekä ymmärtämään saatavilla olevaa tietoa. Vastuullisen kuluttajan odotetaan asettavan ympäristö kulutuksensa ykkösprioriteetiksi joskus jopa omien tarpeiden ja halujen vastaisesti, oli kyseessä sitten asumiseen, liikkumiseen tai ruokavalioon kytkeytyvät kulutusvalinnat.

Näiden ihannediskurssien puitteissa kestävyystoimijan ihanne rakentuu aktiivisesti toimivana edelläkävijänä, jonka hyveellinen ja vastuullinen arvomaailma sekä toiminta näyttäytyy moitteettomana sekä työ- että yksityiselämässä. Hänet esitetään tavoiteorientoituneena, rationaalisenä, päätöksentekijänä, joka innostuneella ja lähes loputtoman energisellä otteellaan näyttää tietä muille. Tässä ihanteessa kestävyystoimijan minä näyttäytyy kokonaisena ja pysyvänä – ajasta ja paikasta riippumattomana asiana. Samalla hänen odotetaan superihmisen lailla aina vastaavan näitä erilaisia ihanneominaisuuksia – optimistinen, ahkera, vastuullinen, kiitollinen, visionäärinen, motivoitunut, aktiivinen, rakkaudellinen ja niin edelleen. Mikäli tähän ihanteeseen istuminen ei jossain hetkessä kielellisesti toteudu, kestävyystoimija tulee selontekovelvolliseksi toiminnastaan.

Aineistossa onkin nähtävillä, etteivät haastatellut kestävyystoimijat todellisuudessa kykene asettamaan itseään kestävyystoimijan ihanteen mukaiseen mallitarinaan. Tämä asettaa heidät ristiriitaiseen asemaan, jossa tulisi tasapainoilla tosielämän realiteettien ja kestävyystoimijan ihannekuvan välillä. Rakentaessaan diskursiivista identiteettiään kestävyystoimija yhtäältä kuvaa itseään muutosta edistävänä aktiivisena ja innostuneena toimijana, toisaalta passiivisena ja toimintarajoitteisena olosuhteiden uhrina, joka on pettynyt päätöksentekijöiden toimintaan, kohtaamaansa muutosvastarintaan sekä muutoksen hitauteen. Lisäksi hän esittää itsensä vastuullisia valintoja tekevänä hyveellisenä ihmisenä, mutta vastuullisen kuluttajan ihanteesta poikkeavalla tavalla tuokin esiin arkensa epäekologia toimintoja.

Diskursiiviset identiteetit asettuvat keskenään ja suhteessa kestävyystoimijan ihanteeseen mielenkiintoisesti jännitteisiin suhteisiin. Diskursiiviset identiteetit yhtäältä nojaavat, toisaalta

vastustavat aineistosta noussutta kestävyystoimijan ihannetta ja siihen liittyviä normatiivisia odotuksia. Pyrkinessään esittämään itsensä kestävyystoimijan ihanteen mukaisena ihmisenä, haastateltavat asettuvat kielellisesti tukaliin diskursiivisiin pakkorakoihin joutuessaan navigoimaan ihannediskurssien tarjoamien kielellisten resurssien puitteissa. Nämä pakkoraot viittaavat tilanteeseen, jossa tarjolla olevat kielelliset resurssit rajoittavat itsen vapaata kielellistä kuvailua. Aineistossa on nähtävissä neljä diskursiivista pakkorakoa, joita kutakin käsittelen seuraavassa lyhyesti.

Ensimmäinen pakkorako syntyy aineistossa aktiivisen toiminnan ja toimintarajoitteisuuden välillä. Kestävyystoimijalla on selkeästi kova paine esittää itsensä muutosta aktiivisesti edistävänä muutoksenteelijänä, mutta itsen kuvaaminen myös toimintarajoitteisena pettyneenä toimijana asettaa hänet kielellisesti tukalaan asemaan. Pakkorako syntyy siitä, että odotus itsen esittämisestä aktiivisena ihmisenä luo painetta esittää oma minä julkisesti hyväksyttävällä tavalla omasta ei-aktiivisuudesta huolimatta.

Toinen pakkorako nousee näkyviin positiivisten ja negatiivisten tunnekuvausten välillä. Kestävyystoimijan odotetaan rakentavan kuvaa itsestään innostuneena, motivoituneena ja optimistisena muutoksenteelijänä, mutta pettyneenä toimijana tuovan esiin myös pettymystä ja turhautumista asettamatta omaa minää negatiivisten tulkintojen kohteeksi. Positiivisten ja negatiivisten tunteiden välinen diskursiivinen ristiriitaisuus nostaa esiin vaikeita tunteita, ja aineistossa on nähtävillä viitteitä kestävyystoimijoiden väsymisestä ja uupuneisuudesta.

Kolmas pakkorako ilmenee aineistossa vastuullisten ja epävastuullisten toimintakuvausten välillä. Kestävyystoimijalla on paine esittää itsensä vastuullisia valintoja tekevänä hyveellisenä ihmisenä sekä samanaikaisesti epätäydellisenä ihmisenä arvioida elämänsä epävastuullisia tekoja ilman, että hänet voitaisiin tulkita moraalittomaksi ihmiseksi. Pakkorako syntyy siitä, että hänen on rikottava kuvaa oman toimintansa pysyvyydestä ja ristiriidattomuudesta tuomalla esiin vastuullisista arvoista poikkeavaa toimintaa samalla kuitenkin esittäen itsensä moraalisesti hyväksyttävällä tavalla.

Neljäs pakkorako esiintyy aineistossa valmiin ja keskeneräisen ihmiskuvan esittämisen välillä. Kestävyystoimijan odotetaan muutoksenteelijän ja hyveellisen ihmisen diskursiivisissa identiteeteissä rakentavan kuvaa itsestään valmiina, tietävänä ja esimerkillisenä opettajana, jonka hyveellinen arvomaailma näyttäytyy moitteettomana työ- ja yksityiselämässä. Hänen tulisi samanaikaisesti rakentaa valmis ja tietävä kuva itsestään kestävyysalan ammattilaisena sekä arvomaailmaltaan kokonaisena ihmisenä. Pakkorako syntyy siitä, ettei tässä valmiin

ihmisen ihmiskuvassa ole sijaa keskeneräisyydelle. Epätäydellisen ihmisen diskursiivisessa identiteetissä kestävyystoimijan tulee kuitenkin valmiin ihmiskuvan vastaisesti objektiivisesti arvioida ja tuoda esiin oman tietotaitonsa sekä arvomaailmaansa pohjautuvan toiminnan keskeneräisyyttä. Tämä asettaa hänet kielellisesti tukalaan asemaan, jossa oma keskeneräisyys tulisi esittää julkisesti hyväksyttävällä tavalla.

6. Johtopäätökset

Olen tässä Pro Gradu -tutkielmassa tarkastellut sitä, miten ja minkälaisia diskursiivisia identiteettejä kestävyystoimijat rakentavat puhuessaan itsestään. Kestävyysalan ammattilaisten haastatteluista tunnistin neljä diskursiivista identiteettiä, jotka ovat *muutoksentekijä*, *pettynyt toimija*, *hyveellinen ihminen* sekä *epätäydellinen ihminen* (Taulukko 3). Näitä identiteettejä merkityksellistettiin tukeutuen erilaisiin puhetapoihin, kielikuviin ja ihannediskursseihin. Diskursiivisista identiteeteistä kolme ensimmäistä esiintyivät kaikkien haastateltavien puheissa. Epätäydellinen ihminen esiintyi kaikissa paitsi neljässä haastattelussa. (Taulukko 2.)

Diskursiivisten identiteettien moninaisuus nostaa esiin sen, etteivät haastateltavat diskurssianalyttisten taustaoletusten mukaisesti käyttäneet aineistossa ainoastaan yhtä tapaa puhua itsestään, vaan kielenkäytön kautta rakennettiin ja uusinnettiin jatkuvasti useita erilaisia itseen liitettyjä merkityksellistämisen tapoja (Suoninen 2014; Burr 2015; Jokinen ym. 2016b). Muutoksentekijän diskursiivisessa identiteetissä keskeistä oli muutoksen ajaminen ammatillisen roolin kautta. Pettynyt toimija kuvasi oman toimintansa rajallisuutta sekä pettymystään päätöksentekijöihin. Hyveellinen ihminen merkityksellisti itseään oman hyvyuden ja moraalin sekä vastuullisten valintojen tekemisen kautta. Epätäydellinen ihminen puolestaan painotti vastuullisen kuluttajan ihanteesta poikkeavalla tavalla omaa epätäydellisyyttään kuluttajana sekä itseään elinikäisenä oppijana.

Aineistosta identifioituilla diskursiivisilla identiteeteillä on yhtäläisyyksiä kestävyystoimijuuteen liitettyihin piirteisiin, joita aiempi kestävyysmuutosten kirjallisuus on nostanut esille. Tutkimuksissa muutoksen ajaminen on määritelty keskeiseksi osaksi kestävyystoimijan toimintaa. Toiminnalle on ominaista yhteistyöhalukkuus, sillä kestävyyskriisin ratkaiseminen yksin ei ole mahdollista haasteen valtavan koon vuoksi. (Caldwell 2003; Teerikangas ym. 2021b.) Muutoksentekijän diskursiivinen identiteetti myötäilee tätä käsitystä aktiivista muutostyötä yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa tekevästä ammatillisesta. Muutostyö ja yhteistyö esitettiin tutkielman aineistossa lähes toistensa synonyymeinä, johon sisältyi käsityksiä näiden välisen kytköksen itsestäänselvyydestä sekä yhteistyön suuremmasta muutosvoimasta verrattuna yksin tekemiseen. Myös hyveellisen ihmisen diskursiivinen identiteetti myötäilee aiempia käsityksiä kestävyystoimijoista moraalisisina toimijoina, jotka toimivat arvopohjaisesti aikomuksenaan muuttaa olemassa olevia systeemeitä (De Haan & Rotmans 2018).

Muutoksentekijän ja hyveellisen ihmisen identiteetit mukailevat myös aiemmassa tutkimuksessa identifioitua vihreän muutostoimijan (eng. *green change agent*) narratiivista identiteettiä. Tässä identiteetissä muutostoimija on kestävyysalan ammattilainen, joka edistää ympäristöllistä kestävyyttä sekä ammatillisessa että yksityiselämässään. Hänen pyrkimyksensä on muuttaa olemassa olevia käytäntöjä ja uskomuksia, motiivinaan intohimo muutostyötä kohtaan sekä huoli ilmastonmuutoksesta. (Wright ym. 2012, 1461.) Vihreän muutostoimijan narratiivisen identiteetin yhtäläisyys tässä tutkielmassa esiintyviin diskursiivisiin identiteetteihin näkyy erityisesti muutoksen ajamisessa, ammatillisen ja yksityiselämän yhteen kietoutuneisuudessa sekä positiivisissa tunnekuvauksissa.

Tutkielmani tulokset tukevat käsitystä siitä, että samatkin yksilöt voivat toimia eri kestävyystoimijaroleissa ammattilaisina, kansalaisina ja kuluttajina. Kestävyysmuutosten tutkimuksessa on kuitenkin peräänkuulutettu tarvetta ymmärtää paremmin näiden eri roolien ilmenemistä ja kietoutunutta luonnetta (Teerikangas ym. 2021b). Tutkielmassa identifioitujen diskursiivisten identiteettien tukeutuminen eri tavoin näihin kestävyystoimijaroleihin tuo ainakin hieman lisää valoa kestävyystoimijuuden moniroolisuuteen. Aineiston pohjalta kestävyystoimijuus näyttäisi olevan asema, joka kietoutuu vahvasti yksilön elämän kaikille osa-alueille yksityisestä ammatilliseen. Haastateltavat korostivat kestävyystoimijarooliaan milloin ammattilaisena, milloin kansalaisena ja/tai kuluttajana rakentaessaan diskursiivista identiteettiään.

Analyysin perusteella kestävyystoimija on arvopohjaisesti ja innostuneesti työnsä kautta muutosta ajava, toisinaan muutoksen hitauteen ja muutosvastarintaan turhautunut ammattilainen. Kansalaisroolissa hän on muutosta edistävä, mutta päätöksentekijöiden toimimattomuuteen äänekkäästi pettynyt kansalainen. Kuluttajarolissa hän on vastuullisiin kulutusvalintoihin pyrkivä, toisinaan epäekologisiakin valintoja tekevä epätäydellinen kuluttaja, joka kohdistaa muutosvoimansa enemmän työnsä tekemiseen kuin vastuullisen kuluttajan ihanteen mukaisen 'täydellisen vastuullisen' arjen opetteluun. Vaikkakin kestävyystoimijalla on toisinaan vaikeuksia olla itsemyötätuntoinen ja hyväksyä oma keskeneräisyytensä, hän pyrkii jatkuvasti kasvamaan ihmisenä elinikäisen oppimisen mentaliteetin kautta. Elinikäisenä oppijana hän oppii uusia tietoja, taitoja ja kykyjä läpi elämänsä kaikissa kestävyystoimijaroleissaan ammattilaisena, kansalaisena ja kuluttajana. Tässä näkemyksessä hänen ei kuulukaan vastuullisuusasioiden suhteen olla koskaan täydellinen tai valmis, vaan jatkuvasti muutoksessa oleva uutta oppiva ihminen.

Aiemmat määritelmät kestävyystoimijuudesta tuntuvat pätevän ainoastaan muutoksentekijän ja hyveellisen ihmisen diskursiivisissa identiteeteissä, jotka pystyvät esittämään itsensä kestävyystoimijan ihanteen mukaisena ihmisenä: edelläkävijänä, aktiivisena toimijana, hyvänä ihmisenä ja vastuullisena kuluttajana (taulukko 4). Nähdäkseni aiemmat kestävyystoimijuuden määritelmät eivät huomioi pettyneen toimijan ja epätäydellisen ihmisen diskursiivisissa identiteeteissä nousseita piirteitä, sillä ne eivät istu tähän ihanteeseen. Sen sijaan tutkimuksissa on kyllä määritelmien ulkopuolella nostettu esiin kestävyystoimijoiden kohtaamaa muutosvastarintaa (Teerikangas ym. 2021b) sekä vaikeita tunnekokemuksia (Giæver & Russell 2021; Wright & Nyberg 2012). Lisäksi on todettu, että kestävyystoimijoiden toimijuutta rajoittaa usein olemassa olevat yrityksen, toimialan ja yhteiskunnan rakenteet (Koistinen ym. 2022). Aineistossa kykenemättömyys esittää oma minä kaikkien diskursiivisten identiteettien kohdalla kestävyystoimijan määritelmien mukaisena ihanteellisena kestävyystoimijana asettaa haastateltavat kielellisesti tukalaan asemaan, jossa oma minä tulisi esittää julkisesti hyväksyttävällä tavalla.

Johtopäätöksenä totean, että kestävyystoimijan ihanteeseen tukeutuvien diskursiivisten identiteettien sekä näihin kytkeytyvien kielellisten pakkorakojen perusteella on selvää, että kestävyystoimijoiden diskursiivinen todellisuus on vaikea. Lisäksi se antaa viitteitä kestävyystoimijoiden haastavasta identiteettityöstä heidän pyrkiessään esittämään itsensä julkisesti hyväksyttävällä tavalla. Aiempaa tutkimusta mukaillen, vaikuttaisi siltä, että nämä yksilöt ovat pakotettuja tasapainoilemaan oman minäkäsityksen sekä ammatillisen ja yksityiselämän jännitteiden, voimakkaiden tunteiden ja ristiriitojen välimaastossa pyrkiessään tekemään ymmärrettäväksi itseään (Wright ym. 2012). Tämän johtopäätösoSION loppuosassa keskityn aineistossa esiintyneiden diskursiivisten pakkorakojen läpikäymiseen olemassa olevan kirjallisuuden valossa.

Tutkielman löydös aktiivisen toiminnan ja toimintarajoitteisuuden diskursiivisesta pakkoraosta kytkeytyy kestävyystoimijuuden määritelmään. Ymmärrys toimijuudesta on kestävyystieteissä yleensä liitetty Giddensin toimijuuskäsitteeseen (1984) pohjaten aktiivisuuteen, eteenpäin menemiseen sekä näkyviä tuotoksia synnyttävään toimintaan. Kuten tämäkin tutkielma, kestävyystutkimus on perinteisesti keskittynyt jo aktiivisiin toimijoihin, kuten aktivisteihin, kestävyysyrittäjiin, edelläkävijäorganisaatioihin tai kestävyuden ammattilaisiin. Tämän pohjalta kestävyystoimijuutta on luonnollisesti määritelty aktiiviseksi ja aloitteelliseksi toiminnaksi, jonka tavoitteena on edistää kestävästä tulevaisuutta. (Birolo & Esper & Rouleau

2021; Teerikangas ym. 2021; Koistinen ym. 2020.) Aktiivisuuden perustuviin käsityksiin nojaten, kestävyystoimijoilla näyttäisi aineiston perusteella olevan kova paine esittää itsensä aktiivisena ihmisenä. Oman toimintarajoitteisuuden esille tuominen pettyneen toimijan diskursiivisessa identiteetissä asettaa hänet kuitenkin kielellisesti tukalaan asemaan, jossa oma minä tulisi esittää julkisesti hyväksyttävällä tavalla omasta ei-aktiivisuudesta huolimatta. Pelkkään aktiivisuuden perustuva näkemys kestävyystoimijuudesta voi siis olla hyvinkin rajoittava. Riskinä on jäädä huomioimatta se, että myös tekemättömyys, vastustaminen ja odottaminen voidaan nähdä toimijuutena, eikä toimijuus välttämättä aina näy suunnitelmallisuutena, tavoitteellisuutena tai saavutuksina (Vanhalakka-Ruoho, 2014).

Aineistosta nousseen toimintarajoitteisuuden pohjalta totean, ettei kestävyystoimijuudella välttämättä tulisi kaikissa yhteyksissä tarkoittaa samaa kuin aktiivisuudella, vaikkakin se toisinaan ilmenee aktiivisuutena ja toisinaan ei. Esimerkiksi pettyneen toimijan diskursiivisessa identiteetissä haastateltavat asemoivat itsensä ei-aktiivisuudesta huolimatta tietäväksi koskien systeemisiä muutosprosesseja ylipäättään: he rakensivat aineistossa kuvaa kestävyysmuutoksen ilmiökentästä prosessina, jossa on aivan tietyt etenemisprosessit, säännönmukaisuudet ja lainalaisuudet. Toimintarajoitteisuudesta huolimatta asiat olivat tätä kautta ikään kuin pettyneen toimijan kontrolloitavissa. Tämänkaltaista ilmiötä kutsutaan normalisoinniksi, jossa tietty toiminta, asia tai puhetapa tuodaan esiin normaalina tai tavanomaisena asiana (Svinhufvud & Voutilainen & Weiste 2017). Normalisoinnin kautta toimintarajoitteisuus ja ei-aktiivisuus voidaankin nähdä osana kestävyystoimijan toimijuutta: vaikka muutos kuvataankin hitaana, päätöksentekijöiden toimimattomuus tuskastuttavana ja itsen kyseenalaistaminen ärsyttävänä, kuvailuissa otetaan samalla etäisyyttä vaikeisiin tunteisiin ja käsitteellistetään kuvatut ilmiöt yleisenä muutosprosesseihin ja kestävyystoimijuuteen kuuluvina normaaleina asioina.

Analyysissä esiintynyt diskursiivinen pakkorako positiivisten ja negatiivisten tunnekuvausten välillä kytkeytyy puolestaan aiemmassa tutkimuksessa tehtyihin löydöksiin kestävyystoimijuuden erityisen tunnelatautuneesta luonteesta. Tutkimuksissa on todettu, että kestävyystyön parissa työskentelevät ammattilaiset joutuvat navigoimaan voimakkaiden positiivisten ja negatiivisten tunteiden välimaastossa samanaikaisesti (Giæver & Russell 2021; Wright & Nyberg 2012). Lisäksi on löydetty, että toimijat kokevat ympäristökriisistä kansalaisina ja kuluttajina esimerkiksi ahdistusta, syyllisyyttä ja häpeää (Pihkala 2019; Sitra 2019a). Aineistossa nousi aiemmassa kirjallisuudessa esiin nousseista tunteista erityisesti innostus ja turhautuminen. Haastateltavat rakensivat diskursiivista identiteettiään tukeutuen

yhtäältä innostusta, merkityksellisyyttä ja tyydyttävyyttä, toisaalta pettymystä, tuskastumista ja ärtyneisyyttä kuvaaviin tunnesanoihin. Positiiviset tunnekuvaukset kytkeytyivät aiempaa tutkimusta mukaillen oman työn tekemiseen (Giæver & Russell 2021). Negatiiviset tunnekuvaukset liitettiin puolestaan odotuksenvastaisiin tapahtumiin, kohdattuun kritiikkiin sekä pyrkimyksiin elää kestävästi nykyisessä markkinataloudessa (Wright & Nyberg 2012). Aiemmasta tutkimuksesta poiketen, oma pettymys kohdistettiin aineistossa voimakkaasti myös päätöksentekijöiden toimimattomuuteen.

Aineistossa odotuksenmukaisten ja todellisten tunnekuvausten välinen diskursiivinen ristiriitaisuus antaa viitteitä kestävyystoimijoiden väsymisestä ja uupuneisuudesta. Löydös mukailee aiempaa tutkimusta, jossa kestävyystoimijoiden vaikea tunnettyö on tuotu esiin vaativana ja energiaa vievänä prosessina. On todettu, että tasapainonottelu voimakkaiden tunteiden kanssa voi vaikuttaa kestävyystoimijoiden jaksamiseen, työsuoriutumiseen sekä mielenterveyteen. Lisäksi se voidaan nähdä riskinä työuupumukselle ja kestävyystyöstä vetäytymiselle. (Giæver & Russell 2021; Pihkala 2019.) Tutkielman tunnekuvauksiin liittyvät löydökset täydentävät aikaisempaa tutkimusta siitä, miten kestävyystoimijoiden hyvinvointiin vaikuttavat vaikeat tunteet rakentuvat kielenkäytön kautta. Aineistossa tunnekuvausten ongelmallisuus syntyy siitä, että kestävyystoimijan odotetaan rakentavan kuvaa itsestään tukeutuen positiivisiin tunnesanoihin, mutta joutuu kielellisesti tukalaan asemaan pyrkiessään tuomaan esiin näitä negatiivisia tunteita asettamatta itseään negatiivisten tulkintojen kohteeksi.

Aineistossa vastuullisten ja epävastuullisten toimintakuvausten välinen diskursiivinen pakkorako kytkeytyy aiemmassa tutkimuksessa määriteltyyn vihreän kuluttajan diskurssiin. Vihreän kuluttajan diskurssissa kuluttajan odotetaan olevan aineistossa rakentuneen vastuullisen kuluttajan ihanteen tavoin tiedostava, rationaalinen ja tavoitteellinen päätöksentekijä. Hänen tulee huolellisesti arvioida kulutusvalintojaan, ymmärtää saatavilla olevaa tietoa, uudelleen käyttää tuotteita, kierrättää sekä tietoisesti vähentää omaa kulutusta. Lisäksi hänen odotetaan vaikuttavan oman käyttäytymisensä lisäksi myös muihin ihmisiin yksityishenkilönä ja aktivistina lisäämällä tietoisuutta ympäristöasioista sekä vaatimalla valtioita ja yrityksiä ottamaan vastuuta. (Moisander 2007, 408.) Vihreän kuluttajan määritelmässä kuluttaja nähdään yksinkertaistettuna henkilönä, joka on tietoinen velvollisuudestaan suojella ympäristöä kulutusvalintojensa kautta (Mousumi 2011).

Tutkielman aineistoon pohjaten näyttäisi siltä, että ekologisesti kestäväan kuluttamiseen liitetyt määritelmät sekä kulttuuriset diskurssit asettavat kestävyystoimijalle paineita esittää itsensä

kaikissa elämänsä tilanteissa vastuullisia valintoja tekevänä ihmisenä. Hyveellisen ihmisen diskursiivisessa identiteetissä nousee erityisen näkyväksi se, kuinka kestävyystoimijoiden odotetaan vihreän kuluttajan diskurssia mukailleen tuovan esiin ekologisia toimintakuvauksia. Odotuksenvastaisten epäekologisten toimintakuvausten esille tuominen epätäydellisen ihmisen diskursiivisen identiteetin yhteydessä kuitenkin rikkoo tätä kuvaa vihreästä kuluttajasta. Löydökseni näin ollen haastavat vallitsevaa diskurssia siitä, minkälainen ihminen tulisi nähdä vastuullisena kuluttajana – vaaditaanko kuluttajan tekevän aina ja jokaisessa tilanteessa 'täydellisiä' vastuullisia valintoja vai tuetaanko häntä tekemään elämäänsä sopivia valintoja, antaen tilaa myös niille epäekologisillekin käytännöille, jotka ovat väistämättä vielä läsnä jokaisen ihmisen elämässä. Tutkielmani pohjalta väitän, että nykyinen vihreän kuluttajan diskurssi on rajoittava ja kapea, asettaen kestävyystoimijat diskursiiviseen pakkorakoon, jossa omaa epävastuullista toimintaa tulisi arvioida ja tuoda esiin ottamalla riski joutua määrittelyksi moraalittomaksi ihmiseksi.

Diskursiivinen pakkorako valmiin ja keskeneräisen ihmiskuvan esittämisen välillä kytkeytyy laajempiin arkipäiväisiin käsityksiin pysyvistä identiteetistä. Arkiymmärryksessä ajatellaan usein valmiin ihmiskuvan mukaisesti, että ihmisellä olisi ajasta ja paikasta riippumaton, yksi oikea, vakaa ja pysyvä identiteetti, joka ohjaa ihmisen toimintaa. Tässä näkemyksessä ajatellaan, että identiteetti pysyy kaikissa hetkissä suhteellisen samanlaisena sen sijaan, että ihminen olisi vaihtuvien ja hetkellisten identiteettien tuote. (Benwell & Stokoe 2006.) Aineistossa on nähtävillä, että kestävyystoimijan odotetaan rakentavan itsestään kuvaa tämän arkiymmärryksen mukaisesti valmiina ihmisenä. Erityisesti muutoksentekijän ja hyveellisen ihmisen diskursiivisissa identiteeteissä on nähtävillä odotus itsen esittämisestä valmiiksi tietävänä kestävyysalan ammattilaisena sekä arvomaailmallisesti jatkuvana ihmisenä.

Diskursiivinen pakkorako valmiin ja keskeneräisen ihmiskuvan välillä syntyy aineistossa siitä, ettei valmiin ihmisen ihmiskuvassa ole tilaa keskeneräisyydelle. Epätäydellisen ihmisen diskursiivisessa identiteetissä kestävyystoimijan tulisi kuitenkin tuoda esiin oman tietotaitonsa ja arvomaailmaansa pohjautuvan toiminnan keskeneräisyyttä. Aineistossa tämä diskursiivinen pakkorako ratkaistiin rakentamalla kuvaa itsestä elinikäisenä oppijana. Elinikäinen oppiminen on 2000-luvulla trendisanaksi noussut käsite kuvaamaan ihmisen koko elämän aikana tapahtuvaa jatkuvaa oppimista. Se sisältää kaiken oppimisen riippumatta missä, milloin tai millä tavoin oppiminen tapahtuu. (Lehtinen 2003, 55.) Elinikäiseen oppimiseen yhdistyy jatkuvasti ihmisenä kasvamisen ihanne, jossa ihmisen ei kuulukaan olla koskaan valmis (Sitra 2019b, 7). Käsitukset ihmisestä valmiina ja pysyvänä olentona näyttäisivätkin aineiston

perusteella olevan murroksessa. Aineistossa kestävyystoimijat haastavat odotusta itsestä valmiina oppijana rakentamalla kuvaa siitä, että arvopohjaisen toiminnan ja oman itsen epätäydellisyys on keskeinen osa ihmisyyttä. Epätäydellisyyttä ei esitetä negatiivisena asiana, vaan pikemminkin jatkuvan ihmisenä kasvamisen ihanteen mukaisesti positiivisena ja tavoiteltavana asiana.

Diskursiivisesta näkökulmasta kulttuuriset puhutavat eli diskurssit, vaikuttavat ymmärrykseemme kestävyystoimijuudesta. Lisäksi ne tarjoavat toivottuja ja tavoiteltuja ihanteita, joita vasten kestävyystoimijuutta määritellään. Yllä kuvatut diskursiiviset pakkoraot tulivat aineistossa näkyviin silloin, kun haastateltava ei kyennyt rakentamaan diskursiivista identiteettiään kestävyystoimijan ihanteen mukaisesti. Diskurssianalyttisesti ihanteisiin kytkeytyviin moraalisiin odotuksiin tulee särö, kun kestävyystoimijaksi nimetty henkilö tekeekin elämässään epäkestävinä pidettyjä valintoja, tuo esiin negatiivisia tunnekuvaus- tai ei kykenekään esittämään itseään aktiivisena toimijana. Moraalisten odotusten rikkoontuminen ja pyrkimys sen selittämiseen viestivät laajemmasta kulttuurisesti jaetusta moraalista käsityksestä (Juhila ym. 2012, 49), joka kestävyystoimijuuteen liitetään. Puhe itsestä jonkin ihanteen mukaisena tai vastaisena ihmisenä ei olekaan puhujan itsensä keksimää, vaan perustuu aikansa kulttuuriseen tietovarantoon (Lahikainen 2014). Näin ollen diskursiivisiin identiteetteihin kytkeytyvän kestävyystoimijan ihanteen voidaan itsensä ymmärrettäväksi tekemisen resurssin lisäksi nähdä heijastavan vallitsevia yhteiskunnallisia käytänteitä ja keskusteluita, joita kestävyysteemojen ympärillä käydään Suomessa.

Aineistossa rakentuvien diskursiivisten identiteettien sisältämien diskursiivisten pakkorakojen kirjo korostaa haastateltujen kestävyystoimijoiden kielellisen todellisuuden haasteellisuutta. Tutkielmani tulokset lisäävät tietoa kestävyystoimijuuden ristiriitaisesta luonteesta sekä haastavat vallitsevia käsityksiä vastuullisista identiteeteistä ja diskursseista, joissa ihminen nähdään ajasta ja paikasta riippumatta samanlaisena ja muuttumattomana. Lisäksi tutkielma murtaa kulttuuriseen kestävyystoimijan ihanteeseen kytkeytyviä käsityksiä kestävyystoimijuudesta pelkästään aktiivisena toimintana. Ympäristökriisin myötä elämme isojen taloudellisten, teknisten, sosiaalisten ja ympäristöllisten murrosten aikakautta, jossa ymmärrys yksilötoimijoista tuntevina, toimivina, sosiaalisesti rakentuneina ja elämäkerrallisina olentoina on merkittävässä osassa. Kiertotalouden tutkimuksessa tähän asti korostunut liiketoimintamallien, säännösten ja teknisten innovaatioiden tutkimus ei yksinään enää riitä, vaan tarvitaan yhä enemmän tutkimusta siitä, mitä tarkoittaa olla ihminen kestävyysmuutosten keskellä. Seuraavassa, tutkielman viimeisessä luvussa, arvioin vielä

tutkimuksen toteutumista erittelemällä tutkimuksellisia rajoitteita sekä esitän ehdotuksia mahdollisista jatkotutkimusaiheista.

7. Lopuksi

7.2. Tutkimuksen rajoitteet

Kuten kaikessa tutkimuksessa, tässäkin Pro Gradu -tutkielmassa on omat rajoitteensa. Tutkimuksen rajoitteet liittyvät diskursiivisen analyysin tulkinnanvaraisuuteen, haastatteluiden toteuttamiseen sekä tulosten yleistettävyyteen.

Ensimmäinen huomioitava rajoite on se, että diskurssianalyttinen tutkimus heijastaa aina tutkimuksen tekijän henkilökohtaista tulkintaa aineistosta. Tutkija ei voi kohdata tutkimaansa todellisuutta 'puhtaasti' vaan se tapahtuu aina jostain näkökulmasta merkityksellistettynä (Jokinen 2016, 201). Samoin kuin tutkittavat, tutkija itsekin on sen kulttuurin jäsen siinä sosiaalisessa todellisuudessa, jota tutkii. Näin ollen tutkimuksen löydökset ovat tutkijan tulkinnan tuloksia, jotka pohjaavat tutkijan ja aineiston väliseen vuoropuheluun. (Jokinen ym. 2016b, 25, 28.) Olen analyysin teossa pyrkinyt tietoisesti olemaan mahdollisimman utelias ja avoin, jättäen omia ennakko-oletuksiani taka-alalle. Diskursiivisen tutkimuksen teossa on kuitenkin tärkeä huomioida se, että erityisesti kokemukseni kestävyystoimijana toimimisesta heijastaa väistämättä aineistosta tekemiäni tulkintoja. Samoistakin teoreettisista lähtökohdista huolimatta joku toinen tutkija saattaisikin päätyä aineiston analyysissä erityyppisiin tuloksiin. Löydöksieni luotettavuutta tukee kuitenkin muissa tutkimuksissa tehdyt samansuuntaiset tulkinnat kestävyystoimijuuden paradoksaalisesta luonteesta (ks. esim. Teerikangas ym. 2021b).

Toinen tutkimuksen rajoite on se, etten itse ole ollut mukana haastatteluiden toteuttamisessa tai kuullut alkuperäisiä ääninauhoitteita. Pelkkien tekstimuotoisten litteraattien lukeminen on voinut vaikuttaa tulkintaani aineistosta, sillä minulta on jäänyt kuulematta puhujien todelliset äänenpainot, puheen rytmi ja niin edelleen. Lisäksi haastatteluita on ollut toteuttamassa viisi eri haastattelijaa. Tämä puolestaan on voinut vaikuttaa haastateltavien vastausten sisältöön, vaikka kysymyspatteristo onkin ollut sama. Nähdäkseni haastattelijoiden suuri lukumäärä suhteessa haastatteluiden kokonaismäärään on sekä hyvä että huono asia. Eri haastattelijat esimerkiksi johdattelivat haastateltavia kysymyksiin ja käyttivät kieltä eri tavoin. Siinä missä toinen kertoi pitkillä esimerkeillä minkälaisena henkilönä muutostoimija tutkimuksessa nähdään, toinen haastattelija ei määritellyt käsitettä lainkaan. Yksi haastattelija jopa totesi haastateltavalle oman mielipiteensä haastateltavasta muutostoimijana ennen tämän vastaamista itse kysymykseen siitä, kokeeko olevansa tämänkaltaisen henkilö. Lisäksi haastattelijoiden erilaiset persoonat ovat voineet vaikuttaa siihen, minkälaista haastatteluvuorovaikutus on ollut.

Hyvä asia on se, että erilaisista kysymyksenasetteluista ja johdatteluista huolimatta, aineistossa on selkeästi nähtävillä löytämäni toistuvat diskursiiviset identiteetit. Toistuvuus tukee ajatusta siitä, ettei haastattelijan toiminnalla ole ollut analyysini kannalta lopulta välttämättä niin suurta merkitystä.

Kolmas tutkimuksen rajoite liittyy tulosten yleistettävyyteen, sillä tutkimus tarjoaa näkökulman ainoastaan rajattuun joukkoon kestävyystoimijoita. Vaikka olen analyysissäni tarkastellut kaikkia haastateltujen puheessa esiintyviä yksilötason kestävyystoimijarooleja ammattilaisina, kansalaisina ja kuluttajina, tutkimuksen haastateltavat olivat kaikki kestävyysalan ammattilaisia. Tämä rajaa aineiston osalta ison joukon yksilöitä, jotka voidaan myös määritellä yksilötason kestävyystoimijoiksi. Heitä ovat esimerkiksi henkilöt, jotka edistävät kestävyyttä ainoastaan yksityiselämässään kuluttajina ja/tai kansalaisina. On mahdollista, että muut kuin kestävyysalan ammattilaiset olisivat esiintyneet kansalaisina ja kuluttajina muulla tavoin kuin analysoimani aineiston ammattilaiset. Esimerkiksi aktivistina toimiva kestävyystoimija todennäköisesti tukeutuisi eri tavoin kansalaisrooliin rakentaessaan diskursiivista identiteettiään.

Tutkimustani ei voi myöskään yleistää koskemaan kaikkien kestävyyttä edistävien ammattilaisten identiteettejä, sillä olen tutkinut ainoastaan yksityisissä kiertotalouden edelläkävijäyrityksissä työskenteleviä, vastuuasemassa toimivia, henkilöitä. Kaikkia kestävyyttä edistävien ammattilaisten alakategorioita ei näin ollen sisälly aineistoon. Tämä rajaa tutkimuksen ulkopuolelle julkisen ja kolmannen sektorin toimijat, jotka myös työskentelevät kestävyysaiheiden parissa. Lisäksi ulkopuolelle rajautuu toimijat, jotka työskentelevät lineaaritalouden mukaisissa yrityksissä esimerkiksi kestävyysasiantuntijoina tai työntekijöinä. Tuloksissa tuleekin huomioida, että erityisesti julkisen ja kolmannen sektorin toimijoiden haastatteluiden tutkiminen voisi mahdollisesti antaa erilaisia tuloksia. Esimerkiksi julkisen sektorin toimijat todennäköisesti kohdistaisivat mahdollisen toimintarajoitteisuudesta aiheutuvan pettymyksen hyvinkin eri asioihin kuin yksityisen tason kestävyystoimijat tässä tutkielmassa, joiden pettymys kohdistui erityisesti julkisen sektorin päätöksentekijöihin.

7.3. Jatkotutkimusehdotukset

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että haastateltujen kestävyystoimijoiden diskursiivinen todellisuus on hankala. Aineistossa sama haastateltava tuotti useampaa

diskursiivista identiteettiä, ja identiteetin rakentamista kuvasti tasapainoilu erilaisten puhetapojen välillä. Lisäksi kestävyystoimijuus näyttäisi olevan asema, joka kietoutuu vahvasti yksilön elämän kaikille osa-alueille yksityisestä ammatilliseen. Kestävyystoimijana olemiseen vaikuttaisi liittyvän selkeitä ristiriitoja ja vaikeita tunteita, jotka saattavat vaatia kestävyysteemojen parissa työskenteleviltä tavallista intensiivisempää identiteettityötä. Aineistossa on myös viitteitä haastateltujen väsymisestä ja uupuneisuudesta. Jatkotutkimuksena olisikin hyödyllistä selvittää, miten kestävyystoimijana oleminen vaikuttaa näiden yksilöiden hyvinvointiin. Hyvinvointiin liittyvä tieto auttaisi ymmärtämään sitä, miten voitaisiin paremmin tukea kestävyystoimijoiden jaksamista, aktiivista toimintaa sekä heidän toimintamahdollisuuksiaan.

Kestävyystoimijoiden hyvinvoinnin sekä toimintakyvyn tukeminen edellyttää parempaa ymmärrystä heidän haastavasta identiteettityöstään. Tutkielman suorana jatkotutkimusaiheena ehdotan tutkimusta kestävyystoimijuuteen liitetystä sankaritarinasta. Olisi hyödyllistä tutkia esimerkiksi sitä, kuinka kestävyystoimijan ihanne esitetään laajemmin julkisessa keskustelussa, kuten uutisoinnissa, sosiaalisessa mediassa, tutkimuksessa sekä poliitikkojen puheissa. Tämän avulla voitaisiin paremmin ymmärtää kestävyystoimijuuden sankaritarinaa sekä tähän liitettyjä odotuksia ja velvollisuuksia, joita vasten kestävyystoimijat määrittelevät itseään. Olisi myös kiinnostavaa verrata, onko diskursiivisten identiteettien rakentumisessa eroja yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä.

Koska olen tutkielmassa tutkinut jo aktiivisia kestävyystoimijoita Suomen aktiivisimmissa kiertotalousyrityksissä, on oletettavissa, että kestävyystoimijuus voi määrittyä hyvin erilaiseksi yrityksissä, joissa kiertotalouden mukaisen toiminnan osuus yrityksessä on vielä minimaalinen tai olematon. Olisikin hedelmällistä tutkia niitäkin kestävyystoimijoita, jotka työskentelevät pääosin lineaaritalouden käytäntöihin pohjaavissa yrityksissä. Hypoteettisesti ajateltuna näissä yrityksissä kestävyystoimijan identiteettityö ja todellisuus saattaa olla vieläkin haasteellisempi kuin edelläkävijäyrityksissä työskentelevillä. Tämä osaltaan kuvastaa myös kestävyyskriisin laajaa mittakaavaa sekä kestävyystyön haasteellisuutta.

Laajemmassa mittakaavassa olisi tärkeä saada lisää sekä määrällistä että laadullista tutkimustietoa siitä, mitkä tekijät yhtäältä edistävät, toisaalta rajoittavat kestävyystoimijoiden aktiivista toimintaa. Jotta tuloksista voitaisiin tehdä yleistettäviä, koko kestävyystoimijoiden joukkoa koskevia johtopäätöksiä, tutkimukseen tulisi ottaa mukaan kaikissa asemissa työskenteleviä yksilöitä kaikilta sektoreilta. Lisäksi tutkimusta tulisi täydentää tiedolla siitä,

miten myös pelkästään yksityisroolissaan kuluttajina ja kansalaisina toimivat kestävyystoimijat rakentavat käsityksiä itsestään. Tulevaisuudessa olisi erityisen tärkeää lisätä tietoa siitä, miten erilaisten ristiriitojen olemassaolo vaikuttaa kestävyystoimijoiden toimintamahdollisuuksiin sekä jaksamiseen. Määrällisesti jatkotutkimuksessa voitaisiin tarkastella esimerkiksi henkisen hyvinvoinnin tilan yhteyttä ja vaikutuksia kestävään käyttäytymiseen.

Myös tämän tutkielman aineistoa voitaisiin hyödyntää jatkotutkimuksessa useammastakin eri näkökulmasta keskittyen esimerkiksi haastateltavien tunnetyöhön ja puheessa esille tuotuihin ristiriitoihin. Näitä ei välttämättä ole hyödyllisintä tutkia diskursiivisesti, mutta ristiriitojen parempi ymmärrys auttaisi käsittämään tekijöitä, jotka rajoittavat kestävyystoimijoiden aktiivista toimintaa. Analyysin aikana havaitsemiani, mutta tutkielman ulkopuolelle jääneitä ristiriitoja ovat esimerkiksi tiedostamisen ja käytännön, merkityksellisyyden ja epävarmuuden sekä euro-ohjautuvuuden ja yhteiskunnallisen muutoksen väliset ristiriidat. Näiden paradoksien tarkempi hahmottaminen voisi tuoda hedelmällistä tietoa olemassa olevien rakenteiden ja yksilötoimijoiden välisestä suhteesta. Myös haastateltavien motiivien tutkiminen voisi olla kiinnostavaa, sillä he ensituntumalta tuntuivat jakautuvan motiiveiltaan kahteen leiriin: toiset kertovat kestävyystoimijuutensa pohjaavan enemmän sen liiketoiminta- ja trendipotentiaaliin, kun taas toiset korostavat motivaatiotaan maailmanparantajina.

Lopuksi voidaan vielä todeta, että diskursiivisesta näkökulmasta hyvään, toivottuun ja tavoiteltavaan ihanneidentiteettiin liittyvät käsitykset rakentuvat aina sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Tämä antaa toivoa myös näiden ihanteiden neuvottelunvaraisuudesta. Jatkossa voitaisiinkin tutkia sitä, miten kestävyystoimijuuden ihannetta muuttamalla voitaisiin edistää kestävyystoimijoiden hyvinvointia ja jaksamista. Tärkeä huomio jatkotutkimuksen kannalta on erityisesti se, että pyrkimällä muuttamaan kestävyystoimijan ihanteen mukaista lukittunutta ja rajoittavaa mallitarinaa enemmän armollisuutta ja keskeneräisyyttä korostavaksi, voitaisiin helpottaa itseen liitettyjen käsitysten ristiriitaisuutta sekä kestävyyttä edistävien ammattilaisten jaksamista. Oletettavasti itselle myötätuntoinen mielentila on myös muutokselle otollisempi. Jos ihminen on pettynyt, väsynyt ja katkera, hän on tuskin täysin voimissaan ajamaan itsensä ja toimintaympäristönsä muutosta. Jos sen sijaan toimija hyväksyy itsensä juuri sellaisena kuin on (eli keskeneräisenä), hänen on todennäköisesti helpompaa suhtautua muutokseen myönteisesti ja uteliaasti.

Myös muualla on tuotu esiin se, että kestävyysmuutosten tutkimuksessa on yhä tarvetta tutkimukselle yksilöiden kokemuksista, paradokseista, jännitteistä, motivaatioista ja

emootioista. Erityisesti kuluttajapuolella kaivataan tietoa yksilöiden elämäntapahtumien ja stressin vaikutuksista kestäviin kulutuskäytäntöihin. Maailman tilaa ja sen luonnollista ympäristöä on tutkittu paljon luonnontieteissä sillä välin, kun yhteiskuntatieteet ovat enenevässä määrin olleet kiinnostuneita systeemiin muutoksiin liittyvistä sosiaalisista ongelmista kestävämpää tulevaisuutta kohti mentäessä. Tämä on nostanut kysymyksiä siitä, kenen rooli on edistää yhteiskunnallista kestävyysmuutosta. (Teerikangas ym. 2021b.) Yksilötasolla herää kysymyksiä siitä, missä määrin yhden ihmisen päivittäinen toiminta vaikuttaa kestävämpään huomiseen. Tutkimuksella on jatkossakin iso rooli olla vastaamassa aikamme polttavimpiin kysymyksiin: Mitä yksilö voi tehdä turvatakseen kestävä tulevaisuuden tuleville sukupolville? Miten työnantajat, yritykset, organisaatiot ja yhteiskunnat voisivat paremmin ohjata, tukea ja motivoida yksilöiden aktiivista kestävyystoimintaa niin, ettei se tapahdu yksilön hyvinvoinnin kustannuksella, vaan toimintakykyä ja jaksamista tukien? Ihmiskunnan rakentaman epäkestävän järjestelmän muutoksen keskiössä on kuitenkin aina ihminen.

Lähteet

- Alvesson, Mats & Willmott, Hugh (2002) Identity regulation as organizational control: Producing the appropriate individual. *Journal of management studies* 39:5, 619–644. <https://doi.org/10.1111/1467-6486.00305>
- Benwell, Bethan & Stokoe, Elizabeth (2006) *Discourse and identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: Tiedonsosiologinen tutkielma*. Suomentanut Vesa Raiskila. Loppusanat Vesa Raiskila & Tapio Aittola. Helsinki: Gaudeamus.
- Birollo, Gustavo & Esper, Susana & Rouleau, Linda (2021) Not dinosaurs but dynamos: The roles of middle managers in corporate social responsibility and sustainable development issues. Teoksessa Satu Teerikangas, Tiina Onkila, Katariina Koistinen & Marileena Mäkelä (toim.) *Research handbook on sustainability agency*. Northampton: Edward Elgar Publishing. 62–74.
- Burr, Vivien (2015) *Social constructionism*. London: Routledge.
- Caldwell, Raymond (2003) Models of change agency: a fourfold classification. *British journal of management* 14:2, 131–142. <https://doi.org/10.1111/1467-8551.00270>
- Carroll, Brigid & Levy, Lester & Richmond, David (2008) Leadership as practice: Challenging the competency paradigm. *Leadership* 4:4, 363–379. <https://doi.org/10.1177%2F1742715008095186>
- De Haan, Fjalar J. & Rotmans, Jan (2018) A proposed theoretical framework for actors in transformative change. *Technological forecasting and social change* 128, 275–286. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.12.017>
- Dufva, Mikko & Laine, Paula & Lähdemäki-Pekkinen, Jenna & Parkkonen, Pinja & Vataja, Katri (2019) *Tulevaisuusbarometri 2019. Millaisena suomalaiset näkevät tulevaisuuden? Sitran selvityksiä 147*. <https://www.sitra.fi/julkaisut/tulevaisuusbarometri-2019>. Viitattu 25.4.2022.
- Elchacham, Emily & Ben-Uri, Liad & Grozovski, Jonathan & Bar-On, Yinon & Milo, Ron (2020) Global human-made mass exceeds all living biomass. *Nature* 588: 7838, 442–444. <https://doi.org/10.1038/s41586-020-3010-5>

- Ellen McArthur Foundation (2013) Towards the circular economy. Economic and business rationale for an accelerated transition. <https://ellenmacarthurfoundation.org/towards-the-circular-economy-vol-1-an-economic-and-business-rationale-for-an>. Viitattu 25.4.2022.
- Euroopan komissio (2020) Circular Economy Action Plan. The European Green Deal. https://ec.europa.eu/environment/strategy/circular-economy-action-plan_fi. Viitattu 25.4.2022.
- Euroopan komissio (2021) Climate change and biodiversity loss should be tackled together. Horizon, The EU research & innovation magazine. <https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/horizon-magazine/climate-change-and-biodiversity-loss-should-be-tackled-together>. Viitattu 25.4.2022.
- Finell, Eerika & Suoninen, Eero & Seppälä, Tuija (2020) Sisäilma ja identiteetit: Identiteettityö työpaikan sisäilmaongelmien kontekstissa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 57: 4, 359–371. <https://doi.org/10.23990/sa.89539>
- Folke, Carl & Jansson, Åsa & Rockström, Johan & Olsson, Per & Carpenter, Stephen R. & Chapin, F. Stuart ... & Westley, Frances (2011) Reconnecting to the biosphere. *Ambio* 40:7, 719–738. DOI 10.1007/s13280-011-0184-y
- Forslund, Tim (2021) Kiertotalous on avain luontokadon pysäyttämiseen. <https://www.sitra.fi/artikkelit/kiertotalous-on-avain-luontokadon-pysayttamiseen/>. Viitattu 25.4.2022.
- Geels, Frank W. & Schot, Johan (2010) The dynamics of sociotechnical transitions: a sociotechnical perspective. Teoksessa John Grin, Jan Rotmans & Johan Schot (toim.) *Transitions to sustainable development*. New York: Routledge. 9–101.
- Giæver, Fay & Russell, Sally (2021) Emotions in sustainability work: case of ecopreneurs. Teoksessa Satu Teerikangas, Tiina Onkila, Katariina Koistinen & Marileena Mäkelä (toim.) *Research handbook on sustainability agency*. Edward Elgar Publishing. 158–168.
- Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society: outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Hartikainen, Ville (2020) 2020-luku on luonnon kohtalon vuosikymmen, sanoo WWF Suomen pääsihteeri Liisa Rohweder. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006467250.html>. Viitattu 25.4.2022.

- Jokinen, Arja (2016) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino. 201–215.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino. 216–250.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016a) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016b) Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino. 21–42.
- Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012) Katgoria analyysin teesit. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri ja moraalit: johdatus katgoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino. 45–87.
- Kirchherr, Julian & Reike, Denise & Hekkert, Marko (2017) Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation & Recycling* 127, 221–232. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.09.005>
- Koistinen, Katariina & Teerikangas, Satu (2021) The debate if agents matter vs. the system matters in sustainability transitions - A Review of the Literature. *Sustainability* 13:5, 2821. <https://doi.org/10.3390/su13052821>
- Koistinen, Katariina & Teerikangas, Satu & Mikkilä, Mirja & Linnanen, Lassi (2020) Active sustainability actors: A life course approach. *Sustainable development* 28:1, 208–223. <https://doi.org/10.1002/sd.1989>
- Koistinen, Katariina & Onkila, Tiina & Teerikangas, Satu & Mäkelä, Marileena & Sarja, Milla & Valkjärvi, Mira (2022) Bold ambition, blunted agency? Examining top management perspectives on a circular economy transition in Finland. *Energy, research & social science* 86, 102451. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102451>
- Lahikainen, Anja Riitta (2014) Minuuden sosiaalinen rakentuminen. Teoksessa Marja Ahokas, Anja Riitta Lahikainen, Anna-Maija Pirttilä-Backman & Eero Suoninen (toim.) Arjen sosiaalipsykologia. Helsinki: Sanoma Pro. 29–88.

- Lehtimäki, Hanna & Aarikka-Stenroos, Leena (2020) Suomelle kiertotalouden strateginen edistämishjelma. <https://cicat2025.turkuamk.fi/fi/yleinen-fi/suomelle-kiertotalouden-strateginen-edistamisohjelma/>. Viitattu 25.4.2022.
- Lehtinen, Marjaana (2003) Elinikäinen oppiminen arvioitavana. *Tilastollinen aikakauslehti* 4, 55–57.
- LUT (2021) Kestävyyssmuutos - Tapetilla kestävä yhteiskunnallinen muutos. <https://www.lut.fi/school-of-energy-systems/tutkimusryhmat/kestavyysmuutos>. Viitattu 25.4.2022.
- Markard, Jochen & Raven, Rob & Truffer, Bernhard (2012) Sustainability transitions: An emerging field of research and its prospects. *Research policy* 41, 955–967. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2012.02.013>
- Merenheimo, Tiia & Saari, Elli & Gynther, Lea & Rauta, Okariina (2020) Reilun kiertotalouden käsikirja. sosiaalisesti oikeudenmukaista kiertotaloutta kunnissa. https://www.motiva.fi/files/19185/Reilun_kiertotalouden_kasikirja_-_Sosiaalisesti_oikeudenmukaista_kiertotaloutta_kunnissa.pdf. Viitattu 25.4.2022.
- Moisander, Johanna (2007) Motivational complexity of green consumerism. *International journal of consumer studies* 31:4, 404–409. <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2007.00586.x>
- Mousumi, Roy (2011) Green consumer. Teoksessa Juliana Mansvelt & Paul Robbins (toim.) *Green consumerism: an A-to-Z guide*. Sage. 194–196. <https://dx.doi.org/10.4135/9781412973809.n71>
- Mäkelä, Marileena & Olkkonen, Laura (2021) Sustainability activism: A review of the state of the art. Teoksessa Satu Teerikangas, Tiina Onkila, Katariina Koistinen & Marileena Mäkelä (toim.) *Research handbook on sustainability agency*. Edward Elgar Publishing. 140–157.
- Niska, Miira & Venäläinen, Satu & Cañada, Jose & Olakivi, Antero (tulossa) Johdanto: sosiaalisen konstruktionismin juuret ja versiot. Artikkeliluonnos.
- Oberle, Bruno & Bringezu, Stefan & Hatfield-Dodds, Steve & Hellweg, Stefanie & Schandl, Heinz & Clement, Jessica (2019) Global resources outlook 2019. Natural resources for the future we want. <https://orbi.uliege.be/handle/2268/244276>. Viitattu 25.4.2022.
- Parker, Ian (1992) *Discourse dynamics. Critical analysis for social and individual psychology*. Lontoo: Routledge.

- Potter, Jonathan (2011) Discursive psychology and the study of naturally occurring talk. Teoksessa David Silverman (toim.) Qualitative research. 3rd Edition. Lontoo: Sage, 187–207.
- Pihkala, Panu (2019) Ilmastoahdistus ja sen kanssa eläminen. <https://mieli.fi/materiaalit-ja-koulutukset/materiaalit/ilmastoahdistus-ja-sen-kanssa-elaminen/>. Viitattu 25.4.2022.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1987) Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour. Lontoo: Sage.
- Potter, Jonathan & Wiggins, Sally (2008) Discursive Psychology. Teoksessa Carla Willig & Wendy Stainton-Rogers (toim.) Handbook of qualitative research in psychology. Lonto: Sage, 73–90.
- Puusa, Anu (2020) Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus. 99–117.
- Rockström, Johan & Steffen, Will & Noone, Kevin & Persson, Åsa & Chapin, F. Stuart & Lambin, Eric ... Foley, Jonathan (2009) A safe operating space for humanity. Nature, 461, 472–475. <https://doi.org/10.1038/461472a>
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) Sosiaalinen konstruktionismi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_6.html. Viitattu 25.4.2022.
- Salonen, Kirsi (2011) Ympäristövastuu syntyy empatiasta, emootiosta ja kognitiosta. Psykologia 46: 22, 2–3.
- Sitra (2014) Kiertotalouden mahdollisuudet Suomelle. Helsinki: Libris. <https://media.sitra.fi/2017/02/23221919/Selvityksia84-1.pdf>. Viitattu 25.4.2022.
- Sitra (2019a) Kansalaisyksely ilmastonmuutoksen herättämistä tunteista ja niiden vaikutuksia kestäviin elämäntapoihin. <https://media.sitra.fi/2019/08/21153439/ilmastotunteet-2019-kyselytutkimuksen-tulokset.pdf>. Viitattu 25.4.2022.
- Sitra (2019b) Kohti elinikäistä oppimista. Yhteinen tahtotila, rahoituksen periaatteet ja muutoshasteet. Helsinki: Erweko. <https://www.sitra.fi/julkaisut/kohti-elinikaista-oppimista>. Viitattu 25.4.2022.

- Sitra (2021) Kiertotalouden kiinnostavimmat 2.1.
<https://www.sitra.fi/hankkeet/kiertotalouden-kiinnostavimmat/#kiertotalouden-kiinnostavimmat-2-1-lista>. Viitattu 25.4.2022.
- Sitra & Deloitte (2022) Kestävää kasvua kiertotalouden liiketoimintamalleista. Käsikirja yrityksille. Helsinki: Sitra. <https://www.sitra.fi/julkaisut/kestavaa-kasvua-kiertotalouden-liiketoimintamalleista/>. Viitattu 25.4.2022.
- Suoninen, Eero (1992) Perheen kuvakulmat. Diskurssianalyysi perheenäidin puheesta. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Suoninen, Eero (2012) Identiteettien rakentuminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri ja moraali: johdatus kategoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino. 89–130.
- Suoninen, Eero (2014) Päivittäinen vuorovaikutus. Teoksessa Marja Ahokas, Anja Riitta Lahikainen, Anna-Maija Pirttilä-Backman & Eero Suoninen (toim.) Arjen sosiaalipsykologia. Helsinki: Sanoma Pro. 29–88.
- Suoninen, Eero (2016) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino. 186–200.
- Suoninen, Eero (2021) Diskurssianalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/teoreettis-metodologiset-viitekehukset/diskurssianalyysi/>. Viitattu 25.4.2022.
- Svinhufvud, Kimmo & Voutilainen, Liisa & Weiste, Elina (2017) Normalizing in student counseling: Counselors' responses to students' problem descriptions. *Discourse studies* 19:2, 196–215. <https://doi.org/10.1177%2F1461445617691704>
- SYKE (2020) Kiertotalouden termipankki. <https://www.syke.fi/kiertotaloudentermipankki>. Viitattu 25.4.2022.
- Teerikangas, Satu & Koistinen, Katariina & Onkila, Tiina & Mäkelä, Marileena (2021a) Introduction to the research handbook of sustainability agency. Teoksessa Satu Teerikangas, Tiina Onkila, Katariina Koistinen & Marileena Mäkelä (toim.) Research handbook on sustainability agency. Edward Elgar Publishing. 1–29.
- Teerikangas, Satu & Koistinen, Katariina & Onkila, Tiina & Mäkelä, Marileena (2021b) Synthesis and future research directions. Teoksessa Satu Teerikangas, Tiina Onkila,

- Katariina Koistinen & Marileena Mäkelä (toim.) Research handbook on sustainability agency. Edward Elgar Publishing. 404–435.
- Teerikangas, Satu & Onkila, Tiina & Koistinen, Katariina & Mäkelä, Marileena (2021) Research handbook of sustainability agency. Edward Elgar Publishing.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 25.4.2022.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf. Viitattu 25.4.2022.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2021) Hyvä tieteellinen käytäntö (HKT). <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>. Viitattu 25.4.2022.
- Upham, Paul & Bögel, Paula & Klapper, Rita & Kašperová, Eva (2021) Theorizing individual agency within sociotechnical sustainability transitions frames: A social psychological review. Teoksessa Satu Teerikangas, Tiina Onkila, Katariina Koistinen & Marileena Mäkelä (toim.) Research handbook on sustainability agency. Edward Elgar Publishing. 29–46.
- Valtioneuvosto (2021) Kiertotalousohjelma ehdottaa toimia ympäristö- ja taloushaasteisiin – myös taittamaan ylikulutusta. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410903/kiertotalousohjelma-ehdottaa-toimia-ymparisto-ja-taloushaasteisiin-myo-s-taittamaan-ylikulutusta>. Viitattu 25.4.2022.
- Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (2014) Toimijuus elämänkulussa-ohjaustyön perusta? Aikuiskasvatus 34, 192–201.
- Wiggins, Sally (2017) Discursive psychology: Theory, method and applications. Lontoo: Sage.
- World Economic Forum (2020) Nature risk rising: Why the crisis engulfing nature matters for business and the economy. <https://www.weforum.org/reports/nature-risk-rising-why-the-crisis-engulfing-nature-matters-for-business-and-the-economy>. Viitattu 25.4.2022.
- Wright, Christopher & Nyberg, Daniel (2012) Working with passion: Emotionology, corporate environmentalism and climate change. Human relations 65:12, 1561–1587.

Wright, Christopher & Nyberg, Daniel & Grant, David (2012) "Hippies on the third floor":
Climate change, narrative identity and the micro-politics of corporate
environmentalism. *Organization studies* 33:11, 1451–1475.
<https://doi.org/10.1177%2F0170840612463316>

Ympäristöministeriö (2021) Kiertotalouden strateginen ohjelma.
<https://ym.fi/kiertotalousohjelma>. Viitattu 25.4.2022.

Liitteet

Liite 1. Haastattelun kysymysrunko – Kiertotalousyritykset Suomessa

Tutkielman analyysin kohteena olleet yksilötason haastattelukysymykset on merkitty liitteeseen keltaisella korostusvärillä.

1. Taustakysymykset

- a. Kuka olet ja mitä teen työksesi?
- b. Miten kiertotalous liittyy työhösi?
- c. Miksi aloit työskennellä kiertotalouden parissa? Onko toimintasi kehittynyt ajan myötä jotenkin?
- d. Entä miten kiertotalous näkyy työelämän ulkopuolisessa elämässäsi, yksityisenä kuluttajana?
- e. Mitä määrittelisit käsitteen kiertotalous – mitä se sinulle tarkoittaa?

2. Kiertotalouteen liittyvät käytännöt organisaatiossasi

- a. Mikä merkitys kiertotaloudella on organisaatiossasi? Miksi?
- b. Miten ja milloin organisaatiosi on kehittynyt/suuntautunut kohti kiertotaloutta? Voitko antaa esimerkkejä?
- c. Miten kiertotalous näkyy organisaatiosi toiminnassa?
 - a. Mitä kiertotaloustavoitteita organisaatiollasi on? Miten näitä mitataan?
 - b. Miten kiertotalous liittyy organisaatiosi vastuullisen liiketoiminnan & kestäväen kehityksen strategiaan ja toimintaan?
 - c. Miten strategiset tavoitteet toteutuvat käytännössä? Eli miten ja missä kiertotalous näkyy konkreettisesti? Mihin organisaation osiin kiertotalous vaikuttaa?
- d. Mitä haasteita on siirtymisessä kohti kiertotalouspohjaista liiketoimintamallia?
- e. Missä olette onnistuneet kiertotaloudessa? Missä on vielä kehitettävää?
- f. Kuka edistää kiertotaloutta organisaatiossasi?
- g. Näetkö itsesi kiertotalouden muutosagenttina?
 - a. Miten toteutat tätä roolia?
 - b. Millainen on kokemus toimia muutosagenttina? Miltä se on tuntunut?
 - c. Mikä siinä on haastavinta, entä mikä palkitsevinta?
 - d. Mihin kaipaisit tukea?
- h. Mitkä ulkopuoliset tahot vaikuttavat kiertotaloustoimintaan? Millaisista asioista sidosryhmät ja asiakkaat ovat kiinnostuneita kiertotaloudessa? Onko kiertotalouden suhteen eriäviä käsityksiä teidän ja asiakkaiden ja muiden kumppanien välillä? Miksi?
- i. Minkä tyyppisissä kiertotalous ekosysteemeissä yrityksesi on mukana?

3. Kiertotalous alallasi ja Suomessa

- a. Mitkä ovat alasi vahvuudet/heikkoudet kiertotalouden edistäjänä?
- b. Mikä pitäisi Suomessa muuttua, että Suomi olisi kiertotalouden mallimaa? Esimerkiksi?
- c. Mitkä tahot ovat kiertotalouden edelläkävijöitä Suomessa? Miksi?
 - Ketkä ovat kiertotalouden muutosagentteja (henkilö tai organisaatio)?
 - Mikä tai ketkä hidastavat siirtymää kohti kiertotalouspohjaista yhteiskuntaa?
 - Ehdota haastateltavaa? Kenen kanssa sinä keskustele kiertotaloudesta?
 - Ketkä ovat keskeisiä kansainvälisiä toimijoita kiertotaloudessa alasi kannalta?

4. Loppuun

- a. Onko sinulla lisättävää aiheeseen? Mistä muusta kiertotalouteen liittyvästä temasta meidän olisi vielä hyvä puhua?